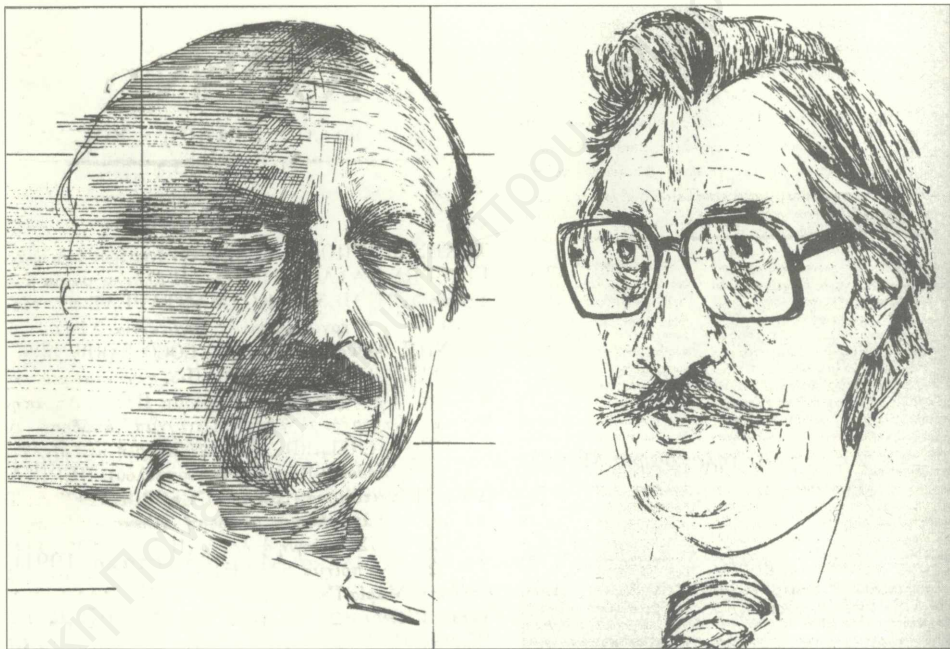

Από την αλληλογραφία
Μανόλη Αναγνωστάκη - Τάκη Σινόπουλου:
1958-1961

Εισαγωγή - επιμέλεια - σχόλια:
Δημήτρης Κόκορης

Λευκωσία
2016

Από την Αλληλογραφία Μανώλη Αναγνωστάκη - Τάκη Σινόπουλου 1958-1961,
Εισαγωγή - επιμέλεια - σχόλια: Δημήτρης Κόκορης

Στο εξώφυλλο: Σκίτσα των Τ. Σινόπουλου (1983) και Μ. Αναγνωστάκη (1991),
φιλοτεχνημένα από τον Χρόνη Μπότσογλου.

Ευχαριστούμε τον φίλο Γιώργο Ζεβελάκη που μας τα προμήθευσε, μαζί με τις
φωτογραφίες στο οπισθόφυλλο.

μικροφιλολογικά τετράδια 21

Παράρτημα περιοδικού μικροφιλολογικά (αρ. 40)

Διεθνής Βιβλιογραφικός Αριθμός Σειράς: ISSN 1986-2059

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύμφωνα με τη συμβατική αλλά και γενικώς δεκτή διάκριση, οι λογοτέχνες που γεννήθηκαν έως το 1928 και εξέδωσαν το πρώτο ποιητικό βιβλίο τους μετά την έναρξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, γραμματολογικά εντάσσονται στην πρώτη μεταπολεμική γενιά.¹ Οι ποιητικές και κριτικές καταθέσεις του Μανόλη Αναγνωστάκη (1925-2005) και του Τάκη Σινόπουλου (1917-1981) κατατάσσουν τους δύο λογοτέχνες στους μείζονες εκπροσώπους αυτής της γενιάς.

Η πολύτροπη ποίηση του Τ. Σινόπουλου κινείται γενικά στο πεδίο της νεωτερικής έκφρασης αλλά διαμορφώνει σύνθετη θεματική και τεχνοτροπική δυναμική, η οποία αντλείται και από το προσωπικό καλλιτεχνικό κοίτασμα και από τα ιστορικά συμφραζόμενα του βίου και από τα βιώματα του δημιουργού,² αλλά αντανακλάται και στην κριτική πρόσληψη του ποιητικού έργου του.³ Το ούτως ή άλλως δυσλειτουργικό, ωστόσο παγωμένο, γραμματολογικό σχήμα για την ποιητική παραγωγή της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς, στο πλαίσιο του οποίου η συγκεκριμένη παραγωγή τριχοτομείται (κοινωνική-πολιτική, νεοϋπερρεαλιστική, υπαρξιακή-μεταφυσική),⁴ δεν χωρά την ποίηση του Τ. Σινόπουλου, γι' αυτό και ο δημιουργός της στα σχολικά εγχειρίδια, που απηχούν τον γραμματολογικό και κριτικό κανόνα, θεωρείται «ανένταχτος».⁵ Ο Μ. Αναγνωστάκης βεβαίως έχει συνθέσει ποιήματα με υψηλόβαθμη πολιτική - κοινωνική φόρτιση (χαρακτηριστικό δείγμα τα ποιήματα της συλλογής *Ο στόχος*), αλλά από καιρό έχει ρηγματωθεί (και σωστά) το κριτικό στερεότυπο, στο πλαίσιο του οποίου εκλαμβάνονταν αποκλειστικά ως πολιτικός - κοινωνικός ποιητής. Ο ίδιος είχε ρητά επισημάνει: «Κατά καιρούς μ' έχουν χαρακτηρίσει καθαρά πολιτικό ποιητή. Προσωπικά δεν νομίζω ότι είμαι πολιτικός ποιητής. Είμαι ερωτικός και πολιτικός μαζί. Συνδυάζονται αυτά τα δύο. Είναι η εποχή που τα συνδυάζει αυτά τα δύο».⁶ Η κριτική είχε εν σπέρματι αρθρώσει την άποψη πως η ποίηση του Αναγνωστάκη είναι κυρίως υπαρξιακή με κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις,⁷ και όχι αποκλειστικά πολιτική, αρκετά πριν από τη δημοσιοποίηση (=2011) της παραπάνω θέσης του δημιουργού για την ποίησή του, ωστόσο η γενικευτική αναγόρευση του Αναγνωστάκη σε summum poetam ανάμεσα στους μεταπολεμικούς κοινωνικοπολιτικούς εξακολουθεί να εντοπίζεται.⁸

Οι Αναγνωστάκης και Σινόπουλος έχουν και αξιοσημείωτη κριτική παρουσία στο μεταπολεμικό λογοτεχνικό πεδίο. Το κριτικό - θεωρητικό έργο του πρώτου,⁹ που δεν αφορά μόνον την ποιητική έκφραση αλλά και την πεζογραφία καθώς και ιδεολογικά - θεωρητικά ζητήματα του λογοτεχνικού φαινομένου, αρχικά αποτυπώθηκε σε περιοδικά και εφημερίδες (*Ξεκίνημα*, *Κριτική*, *Επιθεώρηση Τέχνης*, *Εποχές*, *Η Συνέχεια*, *Μακεδονική Ώρα*, *Σπουδαστικός Κόσμος*,¹⁰ *Η Αυγή*, κ.ά.), ενώ επιλεκτικά αποκρυσταλλώθηκε και στους τόμους *Υπέρ και κατά*. *Σημειώσεις κριτικής*,¹¹ *Αντιδογματικά*. *Άρθρα και σημειώματα 1946-1977*¹² και *Τα Συμπληρωματικά*. *Σημειώσεις κριτικής*.¹³ Ο κριτικός ρόλος του Σινόπουλου, που έχει επισημανθεί ήδη από το 1982,¹⁴ αναδεικνύεται καίριος από την έκδοση *Χρονικό αναγνώσεων*. *Βιβλιοκρισίες για τη μεταπολεμική ποίηση*, την οποία επι-

μελήθηκαν ο Ευριπίδης Γαργαντούδης και η Δώρα Μέντη.¹⁵ Από την καταγραφή των βιβλιοκρισιών¹⁶ του Σινόπουλου μαθαίνουμε πως αυτές δημοσιεύτηκαν σε επτά περιοδικά: *Ο Αιώνας μας*, *Σημερινά Γράμματα*, *Κριτική*, *Εποχές*, *Επιθεώρηση Τέχνης*, *Νεοελληνικός Λόγος*, *Η Συνέχεια*. Όπως παρατηρούν οι επιμελητές της έκδοσης,¹⁷ από τις εβδομήντα εννέα (79) δημοσιευμένες βιβλιοκρισίες του Σινόπουλου, οι εβδομήντα πέντε (75) αφορούν βιβλία μεταπολεμικών ποιητών, η μία (1) μετάφραση ποιημάτων από τον Αλέξανδρο Μπάρα και μόνον τρεις (3) αναφέρονται σε πεζογραφικά βιβλία. Ο εξέχων ρόλος του περιοδικού *Κριτική*, που ο Αναγνωστάκης εξέδιδε και διηύθυνε, έχει στοιχειοθετηθεί επαρκώς,¹⁸ κυρίως από την έρευνα του Μιχ. Γ. Μπακογιάννη.¹⁹

Το 2015 συμπληρώθηκαν ενενήντα χρόνια από τη γέννηση του Μ. Αναγνωστάκη, και το 2017 θα κλείσουν εκατό χρόνια από τη γέννηση του Γ. Σινόπουλου. Η παρουσίαση τμήματος της αλληλογραφίας τους το 2016 θα μπορούσε να εκληφθεί και ως μία προσπάθεια γεφύρωσης των δύο λογοτεχνικών επετείων. Η αλληλογραφία που παρουσιάζεται εδώ επικεντρώνεται στην περίοδο προετοιμασίας (1958) και πραγμάτωσης της έκδοσης των *Περιοδικών Κριτικών* (1959-1961) και φανερώνει τα προβλήματα και τις ποικίλες δυσκολίες που αντιμετώπιζε ο Αναγνωστάκης, τη βοήθεια που του πρόσφερε ο Σινόπουλος ως προς την έκδοση και τη θερμή φιλική σχέση τους. Περιέχει, επίσης, ενδιαφέροντα σχόλια των αλληλογράφων για πρόσωπα και θέματα της νεοελληνικής λογοτεχνίας στο μεταίχμιο δύο κρίσιμων δεκαετιών. Από ένα ευρύτερο αλληλογραφικό σώμα προκρίθηκαν είκοσι έξι (26) επιστολές για δημοσιοποίηση, δεκατρείς (13) του Αναγνωστάκη και δεκατρείς (13) του Σινόπουλου, ως ενδεικτικές των παραπάνω και σε συνάρτηση με τον διαθέσιμο χώρο ενός *Μικρο-φιλολογικού Τετραδίου*. Ο Αναγνωστάκης έγραψε αρκετές από τις επιστολές του σε φύλλα με την ένδειξη «Εργαστήρια Καθηγητού Σπ. Κρητικού & Εμμ. Αναγνωστάκη»,²⁰ Ν. Μεγ. Αλεξάνδρου (Τσιμισκή) 33, τηλεφ. 37-47, Θεσσαλονίκη». Οι ταχυδρομικές διευθύνσεις του Σινόπουλου στην Αθήνα ήταν Παπανικολή 18 και Πλατυπόδων²¹ 18, στον Περισό της Νέας Ιωνίας (υπάρχει η πληροφορία πως ο ποιητής εγκαταστάθηκε στο σπίτι της οδού Ναζλή, σήμερα Τάχη Σινόπουλου 22, όπου εδρεύει και το Ίδρυμα «Τάκης Σινόπουλος», τον Ιούλιο του 1969).²² Οι δύο αλληλογράφοι δεν γράφουν, βέβαια, *sub specie aeternitatis*: διατηρούν τη ζωντάνια και τη φυσικότητα ενός προφορικού λόγου, τον οποίο η απόσταση Θεσσαλονίκη - Αθήνα υποχρέωνε να εκφράζεται ως γραπτός, ενίοτε βωμολοχούν, αλληλοπειράζονται, ξεσπούν εναντίον προσώπων και καταστάσεων, εκφράζονται καθ' υπερβολήν, ωστόσο αποτυπώνουν το πνευματικό κλίμα μιας δύσκολης και ενδιαφέρουσας εποχής, ενώ αναπόδραστα αποκαλύπτουν και τις ψυχικές τους διακυμάνσεις και στοιχεία του χαρακτήρα τους.

Οι επιστολές παρατίθενται με χρονολογική σειρά και οι μεν του Αναγνωστάκη αριθμήθηκαν με αραβικούς αριθμούς (1-13), οι δε του Σινόπουλου με αριθμούς λατινικούς (I-XIII). Ορισμένα από τα δημοσιεύσιμα επιστολικά κείμενα είναι σαφές πως αναφέρονται σε επιστολές που είτε δεν εντοπίστηκαν, στο αρχείο που ερευνήθηκε, είτε δεν προκρίθηκαν για δημοσιοποίηση, επειδή δεν παρουσιάζουν υψηλόβαθμο φιλολογικό ενδιαφέρον. Ωστόσο, κατεβλήθη προσπάθεια και μέσω του υπομνηματισμού, ώστε τα πραγματολογικά και λογικά χάσματα να είναι όσο το δυνατόν λιγότερα. Το αρχείο που ερευνήθηκε πε-

ριλαμβάνει εκατόν δέκα πέντε (115) επιστολές, πενήντα έξι (56) του Αναγνωστάκη και πενήντα εννέα (59) του Σινόπουλου, οι οποίες καλύπτουν τη χρονική περίοδο 1958-1962. Το κείμενο των επιστολών μεταφέρθηκε στο μονοτονικό, η σύνταξη διατηρήθηκε, φυσικά, αναλλοίωτη, χρησιμοποιήθηκαν αγκύλες οι οποίες δηλώνουν την ύπαρξη δυσανάγνωστων λέξεων και φράσεων όπου δεν έγινε εφικτό να διαβαστούν, ενώ σωτηρά διορθώθηκαν τα ορθογραφικά σφάλματα και ορισμένα λάθη που οφείλονταν σε στιγμιαία απροσεξία των αλληλογράφων, απολύτως δικαιολογημένη από τους όρους συγγραφής των επιστολών: ο κουρασμένος από τον εργασιακό φόρτο και από τον πνευματικό μόχθο γιατρός που γράφει στον εν επιστήμη και ποιήσει συνάδελφο και φίλο (τα παραπάνω ισχύουν και για τους δύο επιστολογράφους) αναμενόμενο ήταν να λαθέψει και να γράφει «Καραντάνης», εννοώντας τον Αντρέα Καραντώνη, ή «Μούλης» αντί του καλοκάγαθα πειρακτικού «Μπούλης» (προσωνύμιο του Θεόφιλου Φραγκόπουλου, κοινού φίλου των Αναγνωστάκη και Σινόπουλου). Αυτού του τύπου οι διορθώσεις δεν αποτυπώθηκαν στον υπομνηματισμό των επιστολών, γιατί η κατ' αρχάς χρήσιμη φιλολογική σχολαστικότητα δεν πρέπει να γίνεται αυτάρεσκος σχολαστικισμός.

Οφειλόμενες ευχαριστίες: στον Γιώργο Ζεβελάκη, αντιπρόεδρο του Δ.Σ. του Ιδρύματος «Τάκης Σινόπουλος», για την παρότρυνση, τη στήριξη, την πολλαπλή βοήθεια και το άγρυπνο ενδιαφέρον· στον Πάνο Πίστα, ο οποίος, έχοντας και βιωματική σύνδεση με τον Μ. Αναγνωστάκη και την Κριτική, έδωσε πολύτιμες πληροφορίες για πρόσωπα και καταστάσεις που αναφέρονται στις επιστολές, ενώ με τις γνώσεις και την ευθυκρισία του διεύρυνε την οπτική μου γωνία· στη Λιζιάννα Δελβερούδη, που με την εμπειρία της στην αρχειακή έρευνα και την αφειδώλευτη φροντίδα της βοήθησε με καιρίες παρατηρήσεις και πρότεινε λειτουργικές λύσεις σε προβλήματα μορφοποίησης του παρουσιαζόμενου υλικού· στον Ανέστη Αναγνωστάκη, που πρόθυμα συναίνεσε στη δημοσίευση επιστολών του πατέρα του προς τον Τ. Σινόπουλο· στον προηγούμενο πρόεδρο του Δ.Σ. του Ιδρύματος «Τάκης Σινόπουλος» Χρίστο Ρουμελιωτάκη και στον τωρινό πρόεδρο Ξάνθο Μαϊντά, οι οποίοι διευκόλυναν την έρευνα και συναίνεσαν στη δημοσίευση αρχειακού υλικού· στη διοικητική υπεύθυνο του Ιδρύματος Νούλα Κουκίδου για τη φιλική συνεργασία και τη διάθεσή της να συμβάλει στην υπέρβαση κάθε ερευνητικής δυσκολίας. Αρκετά παιδιά που φοιτούν στη Φιλοσοφική Σχολή του ΑΠΘ, με μόνο κίνητρο την καλή τους διάθεση και την αγάπη τους για τη λογοτεχνία και χωρίς την παραμικρή υλική ή βαθμολογική αμοιβή, συνέβαλαν στην αρχική πληκτρολόγηση του κειμένου των επιστολών, καθώς και στον πληρέστερο σχολιασμό τους (οι απορίες και οι κριτικές ερωτήσεις τους με βοήθησαν, ώστε να τηρήσω ένα μέτρο στον σχολιασμό των επιστολών αλλά και να τον εμπλουτίσω με πληροφορίες που αρχικά θεωρούσα πως δεν χρειαζόνταν). Ιδιαίτερος ευχαριστώ την Αντιγόνη Ηλιάδου (Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Ιστορία της Φιλοσοφίας»), τη Μαρία Κόκορη (Τομέας Μεσαιωνικών και Νέων Ελληνικών Σπουδών), την Ειρήνη Κουτρομπά (Τομέας Κλασικών Σπουδών) και τον Γιώργο Κουτσογεωργόπουλο (Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Ιστορία της Φιλοσοφίας»).

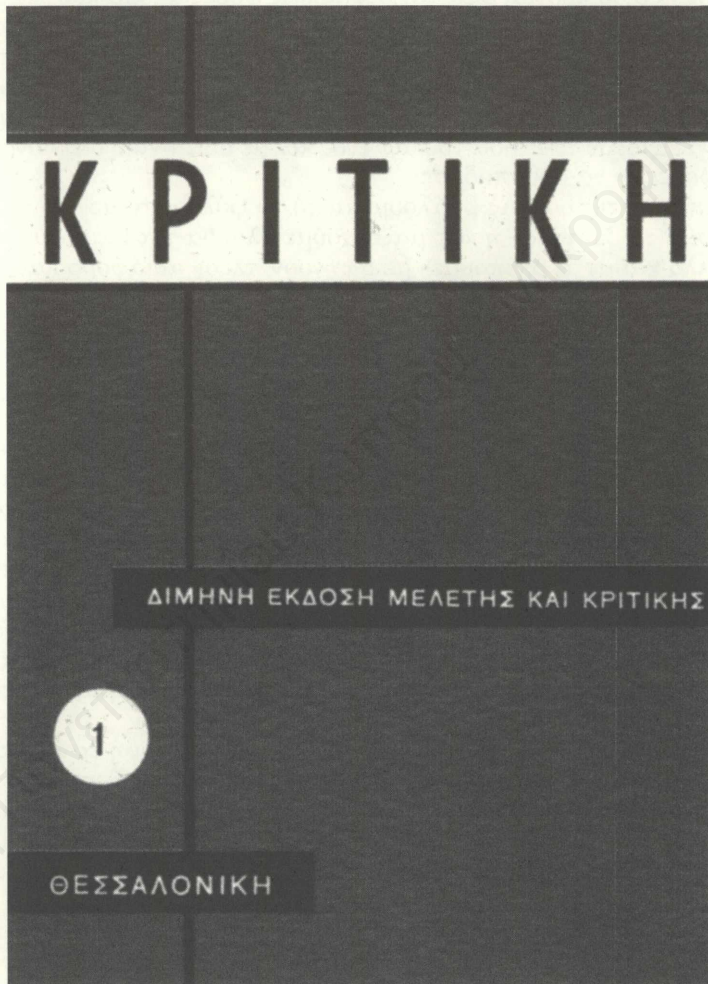
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. χαρακτηριστικά το μελέτημα του Αλέξανδρου Αργυρίου, «Σχέδιο για μια συγκριτική της μοντέρνας ελληνικής ποίησης», *Διαβάζω* 22 (Ιούλ. 1979) 28-52, ιδίως σ. 31, καθώς και την «Εισαγωγή» του ίδιου στον τόμο *Η ελληνική ποίηση. Η πρώτη μεταπολεμική γενιά*, Αθήνα, Σοκόλης, 1982, σσ. 23-29.
2. Βλ. Αχιλλέας Κυριακίδης (επιμ.), «Εργογραφία - Δημοσιεύσεις. Σχεδιάσμα βιβλιογραφίας για τον Τάκη Σινόπουλο», *Εποπτεία* 51 (Νοέμβρ. 1980) 873-891. Μιχάλης Πιερός, *Ο χώρος και τα χρόνια του Τάκη Σινόπουλου 1917-1981. Σχεδιάσμα βιο-εργογραφίας*, Αθήνα, Ερμής, 1988. Κική Γρηγοριάδου - Όλγα Δημοπούλου, *Βιβλιογραφία Τάκη Σινόπουλου 1934-2004*, Θεσσαλονίκη. University Studio Press, 2009.
3. Βλ. *Για τον Σινόπουλο. Κριτικά κείμενα*, εισαγωγή - ανθολόγηση κειμένων: Ευριπίδης Γαραντούδης, Λευκωσία, Αιγαίον, 2000.
4. Η βασική δυσλειτουργία απορρέει από το ότι στην κάθετη διάκριση το κριτήριο λογικά πρέπει να είναι ένα και κοινό. Εδώ όμως στους χαρακτηρισμούς «κοινωνική - πολιτική ποίηση» και «υπαρξιακή - μεταφυσική ποίηση» το κριτήριο είναι θεματικό, ενώ στην κατηγοριοποίηση «νεοϊερωπερραλιστική ποίηση» το κριτήριο είναι τεχνοτροπικό.
5. *Κείμενα Νεοελληνική Λογοτεχνίας - Γ' Τάξη Ενιαίου Λυκείου*, συγγραφική ομάδα: Ν. Γρηγοριάδης, Δ. Καρβέλης, Χ. Μηλιώνης, Κ. Μπαλάσκας, Γ. Παγανός, Γ. Παπακώστας, Αθήνα, ΟΕΔΒ, 2001 κ.ε., σ. 13.
6. *Είμαι αριστοτέλειο ουσιαστικά. Μονόλογος του Μανόλη Αναγνωστάκη*, πρόλογος: Παντελής Μπουκάλας, επιμέλεια - επίμετρο: Μισέλ Φάις, Αθήνα, Πατάκης, 2011, σ. 59, 95.
7. Βλ. ενδεικτικά στον τόμο *Για τον Αναγνωστάκη. Κριτικά κείμενα*, επιλογή: Νάσος Βαγενάς, Λευκωσία, Αιγαίον, 1996, τα κείμενα των: Στέφανου Μπεκατώρου (σσ. 105-115), Γιώργου Μαρκόπουλου (σσ. 155-158), Άννας Τζούμα (σσ. 164-171), Αλέξανδρου Αργυρίου (σσ. 172-182), Vincenzo Orsina (σ. 213-226), Γιάννη Δάλλα (σ. 238-257), Ν. Βαγενά (σσ. 293-301).
8. Βλ. *Χαρακτηριστικά*, Ευάγγελος Αθανασόπουλος - Ειρήνη Κοκκινάκη - Πολυξένη Μπίστα, *Ιστορία Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α', Β', Γ' Γυμνασίου*, Αθήνα, ΟΕΔΒ, 2009 κ.ε., σσ. 146-147: «Κοινωνική ποίηση: [...] Κύριος εκπρόσωπος της τάσης αυτής είναι ο ποιητής Μανόλης Αναγνωστάκης (1925-2005) [...]».
9. Βλ. ενδεικτικά, Νάσος Βαγενάς, «Ο ποιητής ως κριτικός», *Το Βήμα*, 26.6.2005 (= «Για το κριτικό έργο του Αναγνωστάκη», στον τόμο *Ο λόγος της παρουσίας. Τιμητικός τόμος για τον Παν. Μουλλά*, επιμέλεια: Μαίρη Μικέ, Μίλτος Πεχλιβάνος, Λίζυ Τσιφωμάκου, Αθήνα, Σοκόλης, 2005, σσ. 57-60).
10. Για κριτικά σημειώματα που δημοσίευσε ο Αναγνωστάκης ως «Μίνος Αμαριώτης» σε αυτήν τη δυσέυρετη φοιτητική εφημερίδα της Θεσσαλονίκης, βλ. Δ. Κόκορης, «Πέντε λανθάνοντα κριτικά κείμενα του Μανόλη Αναγνωστάκη», *Εντευκτήριο* 73 (Ιούν. 2006) 129-133.
11. Θεσσαλονίκη 1965.
12. Αθήνα, Πλειάς, 1978.
13. Αθήνα, Στιγμή, 1985.
14. Βλ. και Δ. Ν. Μαρωνίτης, «Ο βιβλιοκριτικός διάλογος του Τάκη Σινόπουλου με την ποίηση», *Αντί* 205 (14.5.1982) 33-37. Νάσος Βαγενάς, «Ο Τάκης Σινόπουλος κριτικός του Γιώργου Σεφέρη», *Η Αυγή*, 19.11.1983 (= «Πρόλογος» στο βιβλίο: Τάκης Σινόπουλος, *Τέσσερα μελετήματα για τον Σεφέρη*, Αθήνα, Κέδρος, 1984, σσ. 7-12).
15. Τάκης Σινόπουλος, *Χρονικό αναγνώσεων. Βιβλιοκρισίες για τη μεταπολεμική ποίηση*, επιμέλεια: Ευριπίδης Γαραντούδης & Δώρα Μέντη, Αθήνα, Σοκόλης, 1999.
16. Σινόπουλος, *Χρονικό αναγνώσεων...*, ό.π., σσ. 264-267.
17. Ευριπίδης Γαραντούδης - Δώρα Μέντη, «Ο κριτικός Τάκης Σινόπουλος και η μεταπολεμική κριτικογραφία της ποίησης», *Χρονικό αναγνώσεων...*, ό.π., σ. 13.
18. Βλ. τη «Βιβλιογραφία» για το περιοδικό *Κριτική*: Μιχ. Γ. Μπακογιάννης, *Η «Κριτική» του Μανόλη Αναγνωστάκη*, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2004, σ. 10.
19. Μιχ. Γ. Μπακογιάννης, *Το περιοδικό "Κριτική" (1959-1961). Μια δοκιμή ανανέωσης του κριτικού λόγου*, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2004, και *Η «Κριτική» του Μανόλη Αναγνωστάκη*, ό.π.
20. Ο Σπυρίδων Κρητικός ήταν ο καθηγητής ακτινολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης από το 1948. Ο Μανόλης Αναγνωστάκης ως συνεργάτης - συνεταιίρος του Σπυρίδωνος Κρητικού στο ακτινολογικό εργαστήριο διαδέχτηκε τον πατέρα του Ανέστη Αναγνωστάκη (γιατρός ακτινολόγος και αυτός) Για τον Σπ. Κρητικό βλ. και Χρήστος Σωτ. Μπαλτάς, *Η ιστορία της ελληνικής*

ακτινολογίας, αναρτημένο στο www.a-diagnosis.gr/index:history-of-radiology.pdf (τελευταία επίσκεψη στην ιστοσελίδα: 10.6.2016).

21. Η οδός Πλατυπόδων μετονομάστηκε από τον Δήμο Νέας Ιωνίας σε οδό Ναζλή και αργότερα σε οδό Τάκη Σινόπουλου· βλ. ενδεικτικά, <http://www.musicheaven.gr/html/modules.php?name=Blog&file=page&op=viewPost&pid=35262> και http://attikanea.blogspot.gr/2015/01/blog-post_288.html (τελευταία επίσκεψη στις ιστοσελίδες: 10.06.2016). Δεν έγινε εφικτό να διακριβωθεί εάν ο Τάκης Σινόπουλος κατοικούσε σε σπίτι του αριθμού 18 της οδού, πριν εγκατασταθεί στη κατοικία του αριθμού 22 ή εάν άλλαξε η αρίθμηση των κατοικιών της οδού, οπότε πρόκειται για το ίδιο σπίτι που από 18 αριθμήθηκε αργότερα ως 22.

22. Βλ. Ε. Γαραντούδης, «Χρονολόγιο [Τάκη Σινόπουλου]», *Για τον Σινόπουλο*. ό.π., σ. 34.

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

[1]

3.6.58

Αγαπητέ μου Τάκη,

Πριν από ένα χρόνο σχεδόν, στην Αθήνα, σου έκανα λόγο για πρώτη φορά για ορισμένα μου σχέδια που είχαν πάρει σχεδόν συγκεκριμένη μορφή, για την έκδοση ενός περιοδικού και είχα τονίσει πολλές φορές ακόμα κι όταν είχες έρθει εδώ στη Θεσσαλονίκη, και δι' επιστολών μου – ότι είχα στηρίξει πολλά – ή μάλλον το 80% – στη δική σου συνδρομή και φυσικά και στου κριτικού της γενιάς μας. Όταν έλεγα συνδρομή δεν εννοούσα καθόλου υπό τύπον οικονομικής ενίσχυσης διότι έχω αποκρυσταλλώσει την πεποίθησή πως περιοδικό χωρίς εξασφαλισμένα εξ' ιδίων τα έξοδά του αφ' ενός και με συλλογική διεύθυνση αφ' ετέρου δεν πρόκειται να ορθοποδήσει.

Οι απόπειρες τύπου: «Ας βγάλουμε αυτό το φύλλο και με την πώλησή του βγάζουμε και το δεύτερο» ή «ας μαζευτούμε όλοι να τσοντάρουμε να βγει το πρώτο φύλλο και μετά βλέπουμε» με αφήνουν πλέον αδιάφορο και θεωρώ τον εαυτό μου αρκετά βαρύ πλέον ώστε να επιδίδομαι σ' αυτού του είδους το πνευματικό σπορ.

Έτσι εφόσον δεν εξασφάλισα τα οικονομικά μέσα – το κεφάλαιο – για τη διατήρηση ενός περιοδικού τουλάχιστον για ένα χρόνο, χωρίς να ζητήσω την οικονομική συνδρομή κανενός, εγκατέλειψα τον αγώνα προς το παρόν. Δεν έπαιξε όμως μικρότερο ρόλο και η δική σας στάση απέναντι στη προσπάθειά μου αυτή, εννοώ η δική σου και ακόμα περισσότερο του «κριτικού της γενιάς μας». ²³ Εσύ θεώρησες καλό να μην πάρεις στα σοβαρά την υπόθεση αυτή – δυστυχώς δεν έχω μπροστά μου το τελευταίο γράμμα σου όπου σχεδόν με κονσιντεράρεις ²⁴ ως ακροβατούντα και έχοντα γενικώς αυταπάτες – ο δε «κριτικός της γενιάς μας» μετά από μια καρτ-βιζίτ που μου έστειλε υποσχόμενος «μεγάλο» γράμμα το οποίο από τα Χριστούγεννα τουλάχιστον περιμένω και στο οποίο θα μου εξηγήσει – λίαν – καταλεπτώς γιατί τα σχέδια μου είναι ανεφάρμοστα και ανεδαφικά, θεώρησε καλό να τηρήσει σιγήν Άγγλου εις ειδικήν λέσχη [...].

Τέλος πάντων, χωρίς υποστήριξη φίλων, χωρίς ενίσχυση έστω διά προτροπικών λόγων ανθρώπων εις τους οποίους υπολόγιζα, δεν έδωσα συνέχεια προς το παρόν εις τὰ σχέδιά μου. Δεν πειράζει. Ας μου γίνει μάθημα αυτό: ότι άλλο πράγμα να σε εκτιμούν οι φίλοι σου ως συμπότη στα καφενεία και ως confes-seur ²⁵ στις γαμησοδουλειές, κι άλλο πράγμα να σε εμπιστεύονται ως έχοντα τα προσόντα ... να βγάλεις περιοδικό.

Όλοι θέλουν να βουλευτούν – όπως οι βουλευτές των φιλελευθέρων – κάτω από μια στέγη και πάνω απ' όλους οι «κριτικοί μας», αλλά ας βάλει άλλος τα θεμέλια και ας μπογιατίσει άλλος τις πόρτες. Εμείς; ας κάνουμε την κοροΐδα να δούμε τί θα γίνει, ας τον κοροϊδεύουμε κι από πάνω, οπότε αν αποτύχει του

λέμε: είδες; δίκιο δεν είχα; – αν πάλι πετύχει, ε τί θα κάνει, θα μας χώσει κι εμάς κάπου.

Λυπούμαι, Τάκη μου, που σου γράφω αυτά τα πικρά λόγια, αλλά νομίζω ότι υπάρχουν και πράγματα πέρα από το καλαμπούρι και τη σαχλοκουβέντα. Αν τα γράφω σε σένα δεν είναι διότι εσένα κυνηγώ περισσότερο ή διότι η δική σου στάση με πείραξε περισσότερο, αλλά απλώς διότι εσύ έχεις ακόμα ώτα και ακούς. Έρχομαι τώρα στο γράμμα-τηλεγράφημα που πήρα σήμερα από σένα. Απορώ πώς αιφνιδίως αντελήφθης ότι τα πράγματα είναι τρομερά και το μαχαίρι έφθασε στο κόκαλο! Εγώ εδώ στην επαρχιακή μου γαλήνη δεν αντελήφθην κάτι τέτοιο ποσώς. Αλλά αφού το λες, έτσι θα είναι. Αποστέλλω λοιπόν το πρώτον 200δραχμον ως οικονομική μου συμμετοχή. Πνευματικήν τοιαύτην δεν έχω προς το παρόν, αλλά όταν γεννήσω ασφαλώς θα στείλω.²⁶

Εννοείται αφού κατατοπιστώ, τουλάχιστον χονδρικών, περί τίνος πρόκειται, [...]. Ήθος; Έγινες τόσο επιεικής, αγαπητέ μου Τάκη, τόσο σχετικά βλέπεις τα πράγματα πάντα, διερωτώμαι: Ποιος θα κρίνει ποιον; Δεν βαριέσαι.

Διαβίβασε σε παρακαλώ τους χαιρετισμούς μου σε όλα τα παιδιά και ειλικρινώς εύχομαι κάθε επιτυχία. Γράψε μου σε τί άλλο μπορώ να συνδράμω. (Διαφημίσεις εδώ, ποιες εφημερίδες, λανσάρισμα κ.τ.λ.)

Με αγάπη
Μανόλης

23. Μάλλον υπονοείται ο Αλέξανδρος Αργυρίου (1921-2009).

24. Considérer = θεωρώ.

25. Εξομολόγος.

26. Προφανώς σχεδιάζοταν στην Αθήνα η έκδοση κάποιου εντύπου, στου οποίου την προετοιμασία και ζύμωση συμμετέσχε ο Γ. Σινόπουλος. Στο αρχείο που ερευνήθηκε, δεν εντοπίστηκαν περισσότερα στοιχεία ως προς το θέμα.

[2]

19.10.58

Αγαπητέ Τάκη,

Το εσώκλειστο,²⁷ καμμία σχέση με το υφ' υμών κυοφορούμενο περιοδικό.²⁸

Έτερον εκάτερον.

Ζητώ από σένα.²⁹

1) Μία μελέτη σου πάνω σε θέμα λογοτεχνικό γενικής φύσεως όπως π.χ. «περί νέας ποιήσεως» ό,τι αντικείμενο θέλεις.

2) Μικρά σχόλια υπό τύπον μικρών δοκιμίων, το καθένα περίπου 1-2 σελίδες περιοδικού (Ν. Εστίας π.χ.) επί θέματος λίγο πολύ επικαίρου. Τέτοια σχόλια θα έχει το περιοδικό, κάθε φορά 6-10. Θέλω από σένα ένα τουλάχιστον μόνιμο κάθε φορά. Εάν βρης κάποιο ενδιαφέρον μικρό ξένο κείμενο, δεκτόν κι αυτό αν μεταφράσεις τούτο όμως σύντομα, ή τουλάχιστον να μπορώ να στηριχτώ σε διαβεβαίωσή σου ότι θα σταλούν εγκαίρως για το 1^ο φύλλο.

3) Έναν κύκλο συνδρομητών (εκτός του κύκλου του Αλέκου³⁰) μίνιμουμ δέκα. Περίπου 60-70 δρχ. το χρόνο η συνδρομή. Η συνδρομή των φίλων κατά τι ηυξημένη (κατά βούλησιν).

4) Να μου υποδείξεις πρόσωπα κατάλληλα κατά τη γνώμη σου με δυνατότητες που μπορούν να συνεργαστούν.

5) Δεκτή κάθε αντιπρότασις και αντίρρησις. Περιμένω πολύ σύντομα, ναι ή όχι.

Με αγάπη
Μανόλης

27. Ως δεύτερη σελίδα της συγκεκριμένης επιστολής αποστέλλεται από τον Αναγνωστάκη στον Σινόπουλο ένα δακτυλογραφημένο σημείωμα που αναφέρεται στους στόχους και στις αρχές λειτουργίας του περιοδικού *Κριτική*. Πρόκειται για το σημείωμα που δημοσιεύτηκε στο πρώτο τεύχος του περιοδικού: *Κριτική* 1 (Ιαν.-Φεβρ. 1959) 35. Βλ. και Μπακογιάννης, *Το περιοδικό «Κριτική» (1959-1961)*, ό.π., σσ. 39-40.

28. Βλ. και τη σημ. 26.

29. Είναι σαφές ότι τα παρακάτω αφορούν τη σχεδιαζόμενη έκδοση του περ. *Κριτική*.

30. Αλέκος = Αλέξανδρος Αργυρίου;

[I]

Αθήνα 23 Οκτωβρίου [1958]

Ναι Μανόλη. Σύμφωνα για όλα.

Δηλαδή

θα έχεις μελέτη περί ποιήσεως

θα έχεις σημειώματα - σχόλια (μαχητικά)

θα έχεις συνδρομητές

θα έχεις δική μου οικονομική συμβολή, πέραν συνδρομής

θα σε ενισχύσουν οι φίλοι Βακαλό,³¹ Σαχτούρης,³² Τατιάνα³³ κλπ.

Ο Κουμπής³⁴ αν δεν πέρασε ακόμη θα περάσει από Θεσσαλονίκη.

Για συνεργασία (κριτική) προτείνω Ελύτην³⁵ (περί εξελίξεων και μεταμορφώσεων υπερρεαλισμού π.χ.)

Καραντώνη³⁶

Βάσον Βαρίκαν³⁷

Τίμον Μαλάνον³⁸

Γιάννην Δάλλαν³⁹ καθηγητή φιλολογίας

Ελένην Βακαλό,⁴⁰ αισθητική

Νησιώτην ή Πάνον Θασίτην προσωπιδοφόρον⁴¹

Θέμελην⁴²

Καρέλλη,⁴³ όχι Δικταίον⁴⁴

Κουμπήν,⁴⁵ όχι Διαμάντω⁴⁶

Φραγκόπουλον του Λιβάνου⁴⁷

Κον Μιλλιέξ Ρογήρον⁴⁸

Χρούτσεφ όχι Βουρνάν⁴⁹

Καν Τατιάναν Μιλλιέξ⁵⁰

Νικόλαον Γαβριήλ Πεντζίκην⁵¹ (γιατί όχι;)

Σπανδωνίδην Πέτρον⁵² (γιατί όχι;)

Πέτρον Ωρολογάν⁵³

Νόραν Αναγνωστάκη (γιατί όχι;)⁵⁴

Αθανάσιον Κούβακαν (μελλοντικόν μπαμπάν)⁵⁵

Καφάσκη (Σινεμά)⁵⁶

Προς το παρόν αυτούς. –

Σου γράφω

με μιαν από πενθημέρου φοβερή νευραλγία. –

Χαίρομαι για την πρωτοβουλία σου

αλλά και φοβάμαι, δεν το κρύβω.

Διαπιστώνω ανεπάρκεια προσώπων.

Θα αναγκαστούμε να καταφύγουμε σε μεταφράσεις;

Γράψε μου λεπτομέρειες. Πότε θα κυκλοφορήσει το 1^ο φύλλο;

Πότε να στείλω χρήματα και Δ/σεις συνδρομητών;

Πότε συνεργασία;

Τί μέγεθος, τί σελίδες θά 'χει το περιοδικό;

Πόσον θα τιμάται το φύλλο;

Πώς θα κυκλοφορήσει στην Αθήνα;

1^{ος} κατάλογος Συνδρομητών

1) Ελένη Βακαλό,⁵⁷ Παπαδιαμάντη 3, Κυπριάδου⁵⁸

2) Ρόδης Ρούφος,⁵⁹ Κουμπάρη 2⁶⁰

3) Φανή Παπαλουκά⁶¹

4) Ιουλία Ιατρίδου⁶²

5) Βάσω Κατράκη,⁶³ Σκουφά 59⁶⁴

7) Τάκης Σινόπουλος, Παπανικολή 18, Περισσός

31. Η ποιήτρια, κριτικός και ιστορικός εικαστικών τεχνών Ελένη Βακαλό (1921-2001).

32. Ο ποιητής Μίλτος Σαχτούρης (1919-2005). Η Νόρα Αναγνωστάκη δημοσίευσε στην *Κριτική* μία μελέτη για το έργο του (τχ. 10, Ιουλ.-Αύγ. 1960, σσ. 156-169), ενώ σε αρκετά κείμενα του περιοδικού γίνονται αναφορές στην ποίησή του· βλ. Μπακογιάννης, *Η «Κριτική» (1959-1961) του Μανόλη Αναγνωστάκη*, ό.π., σ. 98.

33. Η πεζογράφος και μεταφράστρια Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ (1920-2005).

34. «Κουμπής» ήταν το πραγματικό επώνυμο του λογοτεχνικού κριτικού και γραμματολόγου Αλέξανδρου Αργυρίου.

35. Ο Οδυσσέας Ελύτης (1911-1990) δεν συνεργάστηκε τελικά με το περ. *Κριτική*.

36. Ο Αναγνωστάκης στο κριτικό του κείμενο «Αντρέα Καραντώνη: Βίος και Αέτωμα» (*Κριτική* 6, Νοέμβρ.-Δεκ. 1959, σσ. 251-252, αναδημ.: *Τα συμπληρωματικά. Σημειώσεις κριτικής*, Αθήνα, Στιγμή, 1985, σσ. 79-83) επέκρινε την ποίηση του γνωστού λογοτεχνικού κριτικού (1910-1982).

37. Ο κριτικός και μελετητής Βάσος Βαρίκας (1912-1971).

38. Ο κριτικός και μελετητής Τίμος Μαλάνος (1897-1984).

39. Ο γεννημένος το 1924, καθηγητής νεοελληνικής φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων ποιητής, Γιάννης Δάλλας.

40. Βλ. σημ. 31.

41. Ο χαρακτηρισμός αφορά το ψευδώνυμο (=Βασίλης Νησιώτης) του Πάνου Θασίτη. Ο ποιητής, κριτικός και δοκιμογράφος Πάνος Κ. Θασίτης (1923-2008) υπέγραψε αρκετά κριτικά κείμενα (και στο περ. *Κριτική*) με το ψευδώνυμο «Βασίλης Νησιώτης».

42. Ο ποιητής, φιλόλογος και δοκιμογράφος Γιώργος Θέμελης (1900-1976).

43. Η ποιήτρια Ζωή Καρέλλη (1901-1998). Το «Ζωή Καρέλλη» ήταν λογοτεχνικό ψευδώνυμο της Χρυσούλας Αργυριάδου, αδελφής του Νίκου Γαβριήλ Πεντζίκη.

44. Ο ποιητής, μεταφραστής και κριτικός Άρης Δικταίος (= Κώστας Κωνσταντουλάκης, 1919-1983).

45. Βλ. σημ. 34.

46. Ανεξακρίβωτο ποιαν ή ποιον (εάν πρόκειται για προσωνύμο) εννοεί.

47. Ο ποιητής, πεζογράφος και μεταφραστής Θεόφιλος Δ. Φραγκόπουλος (1923-1998), ως υπεύθυνος του τμήματος ξένης διαφήμισης του Ελληνικού Κέντρου Τουριστικών Μελετών αλλά και

ως διευθυντής (1959-1964) του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού, είχε ταξιδέψει σε αρκετές χώρες. Προφανώς, περί την περίοδο συγγραφής της επιστολής βρισκόταν στον Λίβανο.

48. Ο γάλλος ελληνιστής και ακαδημαϊκός Ροζέ Μιλλιέξ (1913-2006), σύζυγος της Τατιάνας Γκρίτση-Μιλλιέξ (βλ. σημ. 33).

49. Δηκτικό σχόλιο για τον αριστερό κριτικό, ιστορικό και δημοσιογράφο Τάσο Βουρνά (1913-1990). «Χρούτσεφ» και σπανιότερα «Χρούτσεφ» ήταν η εσφαλμένη αλλά παλιότερα καθιερωμένη εκφορά του επωνύμου του Νικίτα Χρουστσόφ (1894-1971), ηγέτη της Σοβιετικής Ένωσης κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, ο οποίος έθεσε και τις βάσεις για την «αποσταλινοποίηση» της χώρας.

50. Βλ. σημ. 33.

51. Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης (1908-1993).

52. Ο φιλόλογος και λογοτεχνικός κριτικός Πέτρος Σ. Σπανδωνίδης (1890-1964). Ισχυρή η παρουσία του στα πνευματικά - λογοτεχνικά δρώμενα, ιδίως της Θεσσαλονίκης.

53. Ο δοκιμιογράφος και λογοτεχνικός κριτικός Πέτρος Ωρολογάς (1892-1958) εργάστηκε ως δημοσιογράφος σε εφημερίδες της Θεσσαλονίκης. Για τα δημοσιεύματά του (ενδεχομένως και για άλλες πράξεις του) επί γερμανικής κατοχής (υπήρξε από τους βασικούς αρθρογράφους της φιλοναζιστικής εφημερίδας *Νέα Ευρώπη*) δικάστηκε μετά την απελευθέρωση ως διωσίλογος και εξέτισε και ποιή φυλάκισης.

54. Η κριτικός Νόρα Αναγνωστάκη (1930;-2013), το γένος Βαρβέρη, ήταν σύζυγος του Μανόλη Αναγνωστάκη. Βλ. και σημ. 32.

55. Από τους βασικούς συντελεστές της *Εγκυκλοπαιδείας Πάπυρος - Λαρούς* και επί αρκετό καιρό διευθυντής του Νέου Θεάτρου, το οποίο ίδρυσαν το 1959 οι γνωστοί ηθοποιοί Μαρία Αλκαίου και Βασίλης Διαμαντόπουλος.

56. Σκηνοθέτης, κινηματογραφικός επιχειρηματίας (είχε την αίθουσα «Στούντιο», στην Πλατεία Αμερικής), ποιητής, πεζογράφος, δοκιμιογράφος και μεταφραστής (1928-2007).

57. Βλ. σημ. 31.

58. Περιοχή του Δήμου Αθηναίων, στα Άνω Πατήσια.

59. Ο διπλωμάτης, πεζογράφος και μεταφραστής Ρόδης Προβελέγγιος ή Κανακάρης-Ρούφος (1924-1972).

60. Κολωνάκι (=«αριστοκρατική» γειτονιά του αθηναϊκού κέντρου).

61. Συγγραφέας παιδικής λογοτεχνίας (γενν. 1924).

62. Πεζογράφος, μεταφράστρια και μουσικός (1914-1996).

63. Η διακεκμημένη χαράκτρια (1914-1988).

64. Κολωνάκι.

[II]

24.11.⁶⁵58 Επιστολή δευτέρα

Αγαπητέ μου φίλε Μανόλη: Δεν έστειλα χτες⁶⁶ το γράμμα, διότι στο μεταξύ ο φίλτατος Μίλτος Σαχτούρης⁶⁷ μου έδωσε 480 δρχ. από 8 νέους συνδρομητές. Επομένη η επιταγή σου να είναι 480+560=1.040 δρχ. Στείλε μου κι άλλο μπλοκ.

2^{ος} κατάλογος συνδρομητών ευγενεί φροντίδι κ. Μ. Σαχτούρη

- 1 Λεωνίδα Χρηστάκης,⁶⁸ Λεωφ. Αλεξάνδρας 213⁶⁹
- 2 Γιώργος Σκιαδαρέσης αρχιτέκτων, Ασκληπιού 6⁷⁰
- 3 Οδυσσέας Ελύτης,⁷¹ Ιθάκης 31⁷²
- 4 Μ. Σαχτούρης,⁷³ Ιωάν. Δροσοπούλου 113⁷⁴
- 5 Γιάννης Μηταράκης⁷⁵ ζωγράφος, Άγρας 18, Παγκράτι
- 6 Νίκος Ζουμπολάκης,⁷⁶ Δοϊράνης 13⁷⁷
- 7 Γιώργος Μακρής,⁷⁸ Σισίνη 19⁷⁹
- 8 Ε. Χ. Γονατάς,⁸⁰ Στενών Πόρτας 4⁸¹

αυξάνεσθε και πληθύνεσθε
ως η άμμος της θαλάσσης

Τάκης Σινόπουλος ποιητής -

65. Από παραδρομή γράφτηκε μήνας 11^{ος} αντί του ορθού 10^{ος}. Τα δύο επιστολικά κείμενα (της 23^{ης} και της 24^{ης} Οκτωβρίου 1958) ταχυδρομήθηκαν με τον ίδιο φάκελο.
66. 23 Οκτωβρίου 1958.
67. Βλ. σημ. 32.
68. Συγγραφέας, ζωγράφος και επιμελητής εκδόσεων (1928-2009).
69. Στους Αμπελοκήπους (=περιοχή του Δήμου Αθηναίων).
70. Στο κέντρο της Αθήνας, πίσω από το νεοκλασικό κτήριο της Εθνικής Βιβλιοθήκης.
71. Βλ. σημ. 35.
72. Στην Κυψέλη (=περιοχή του Δήμου Αθηναίων).
73. Βλ. σημ. 32.
74. Βλ. σημ. 72.
75. Ο γνωστός ζωγράφος (1898-1963).
76. Ο ποιητής Νίκος Ζουμπουλάκης (1926-2000) εξέδωσε τις ποιητικές συλλογές *Τροχοπέδη* (Αθήνα 1960) και *Απέναντι βασιλεύει η γαλήνη* (Αθήνα, Ίκαρος, 1976). Κατά τις δεκαετίες του 1950 και του 1960 υπήρξε μέλος της παρέας του «παταριού Λουμίδα» (γνωστό φιλολογικό στέκι στο «Καφέ Λουμίδης» της πλατείας Κλαυθμώνος). Εργάστηκε στην αεροπορική εταιρία TWA, από την οποία και συνταξιοδοτήθηκε ως διευθυντής αεροδρομίου στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Αδελφός της ηθοποιού Βούλας Ζουμπουλάκη, του ζωγράφου Πέτρου Ζουμπουλάκη και του παιδιάτρου και συγγραφέα Δημήτρη Ζουμπουλάκη. Ευχαριστώ και από αυτήν τη θέση τον Γιάννη Ζουμπουλάκη, γιο του Νίκου Ζουμπουλάκη, κριτικό κινηματογράφου και συγγραφέα, για τις πληροφορίες που μου έδωσε σχετικά με τον πατέρα του.
77. Στο Πολύγωνο (=περιοχή του Δήμου Αθηναίων).
78. Ο ποιητής Γιώργος Μακρής (1923-1968).
79. Δρόμος της Αθήνας, κοντά στο ξενοδοχείο «Χίλτον».
80. Ο ποιητής, πεζογράφος και μεταφραστής Επαμεινώνδας Χ. Γονατάς (1924-2006).
81. Η οδός Στενών Πόρτας βρίσκεται στα Ιλίσια (=περιοχή του Δήμου Αθηναίων), πίσω από το Νοσοκομείο Δερματικών & Αφροδισίων Νόσων «Ανδρέας Συγγρός».

[3]

8.11.58

Φίλε μου Τάκη

Γράμμα σου ελήφθη («Έστω και χωρίς υπογραφή». Αλλά ο Ποιητής δεν έχει ανάγκη από περιττά στολίδια).

Εφόσον «σύμφωνοι σε όλα»: βουρ στον πατσά (όπως πολύ πιθανόν να έγγραφε ο Νίκος ο Παππάς⁸²). Ετοιμάζε τη μελέτη περί ποιήσεως αλλά πρωτίστως ετοιμάζε για το πρώτο τεύχος ένα ή δύο σχόλια, μαχητικά αφού το θες αλλά όχι εναντίον προσώπων. Ας τα βάλουν άλλοι πρώτοι με μας. Στο πρώτο φύλλο πρέπει να είμαστε τρομερά CORRECTS⁸³ για πάρα πολλούς λόγους. (Ίσως εννοούμεθα ίσως και όχι).

Το πρώτο φύλλο δε θα κυκλοφορήσει νωρίτερα από το Γενάρη διότι αφενός πρέπει να προεισπράξω τις συνδρομές και αφ(ε) δύο να περιμένω την έγκριση για τον τίτλο ή τουλάχιστον μια προέγκριση. Εκ τρίτου λόγω της αναγκαστικής δι' αλληλογραφίας επικοινωνίας μου με τους συνεργάτες μου οι καθυστερήσεις είναι αναπόφευκτες. Θα είναι δίμηνο, σχήμα 70/100 δηλ. *Νέας Εστίας* κλπ. και θα τιμάται 10 δρχ. Τυπογραφικά προς το παρόν μόνον τρία.⁸⁴ Αργότερα βλέπουμε.

Πρωτεύει να στείλεις το μαλλί. Το αυτό έγγραφο σε όλους διότι βλέπω αρκετή προθυμία και ξεπέρασμα του αρχικού πλάνου (αρκετά μετριοπαθούς οπωσδήποτε) των συνδρομητών. Εάν οι συνδρομητές μου πλησιάσουν τους τράκους (όπως σαφώς διαγράφεται πλέον βάσει πάντοτε των επαγγελιών των φίλων) τότε η έκδοσις είναι εξασφαλισμένη διά το τρέχον έτος. Άρπαξε λοιπόν το χρήμα εκ των υποψηφίων θυμάτων σου και άρχισε τις αποστολές.

Σε μια βδομάδα σου στέλνω και ένα μπλοκ, ώστε να μην είσαι εκτεθειμένος απέναντι των ευγενών εθελοντών του θανάτου. Έτσι άλλωστε η δουλειά γίνεται με περισσότερη εγκυρότητα και επισημότητα. Το μπλοκ αυτό θα είναι κοινό: δικό σου, της Ελένης⁸⁵ και του Μίλτου,⁸⁶ με υπευθυνότητα δική σου. Θα εγγράφεις όλους τους ήδη μιληθέντας το ίδιο και οι άλλοι δύο συνεργοί με τις διευθύνσεις τους, δουλειά – τυχόν –, και ποσόν. Θα σε παρακαλούσα πολύ να μου στείλεις εσύ το συνολικόν ποσόν και να κρατήσεις το μπλοκ για καινούργια θηράματα. Λησμόνησα να σου πω ότι έχω γράψει στο Σωκράτη Καψάσκη⁸⁷ ο οποίος θα βρίσκεται κάτω από τη δική σου καθοδήγηση και οικονομική επίβλεψη. Μην παραλείψεις λοιπόν να του κάνεις ένα τηλεφώνημα. Μπλοκ επίσης θα στείλω και στην Τατιάνα⁸⁸ που υπεσχέθη αρκετούς συνδρομητές και στον Κουμπή.⁸⁹ Εάν λοιπόν σου σημειωθεί έλλειψις (ω του θαύματος), να ξέρεις πού να απευθυνθείς για άλλα.

Γράψε με τη διεύθυνση των: Φραγκόπουλου,⁹⁰ Ρόδη Ρούφου,⁹¹ Δούκαρη,⁹² Θανάση Κούβακα.⁹³ Για πολλά ονόματα που γράφεις – εάν εννοείται μιλάς σοβαρά – διαφωνώ ριζικά. Δεν πρόκειται η ΚΡΙΤΙΚΗ να μεταβληθεί σε άσυλο ή σε κοιμητήριο. Ο Κουμπής θα σου εξηγήσει καλύτερα. Έχε εμπιστοσύνη σε μένα. Σύμφωνότατοι στην ανεπάρκεια των προσώπων και υπερακοντίζω μάλιστα, αλλά εν τέλει να αποδειχθή, βρε αδερφέ, είμαστε ή δεν υπάρχουμε καν: Τελείωσα.

Ρίξου στον αγώνα των συνδρομών. Γράφε μελέτες, σχόλια ό,τι σκατά έχεις τόσον καιρό στοιβαγμένα μέσα σου. Διάδιδε όπου στέκεσαι κι όπου βρίσκεσαι την ΚΡΙΤΙΚΗ. Στείλε το πρώτο χρήμα.

Με Κριτικούς χαιρετισμούς
Μανόλης

Υ.Γ.: Καθυστερώ λίγο αυτό το γράμμα για να στο στείλω μαζί με το μπλοκ. Πανέτοιμοι λοιπόν, τώρα. / Μ.

82. Ο Νίκος Παππάς (1906-1997) ποιητής, κριτικός και δοκιμογράφος ξεκίνησε ως καρωτακικός ποιητής (*Μάταια λόγια*, 1930). Μεταπολεμικά ανέπτυξε έναν ποιητικό ρεαλισμό, έναν υψηλόβαθμο πραγματισμό, εξ ου και η φράση που χρησιμοποιεί γι' αυτόν ο Αναγνωστάκης. Συνέγραψε και την, κατά την κρίση του, *Αθηναϊκή ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας 1100-1973* (1973), ενώ υπήρξε και ο εισηγητής των λογοτεχνικών κινήσεων του Συναισθηματισμού και του Νεορεαλισμού ή Συνθετικού Ρεαλισμού· βλ. και Νάσος Βαγενάς, «Συναισθηματισμός», *Η εσθήτα της θεάς. Σημειώσεις για την ποίηση και την κριτική*, Αθήνα, Στιγμή, 1988, σ. 155-160. Ο Ηλίας Κεφάλας έχει τη γνώμη, παραπέμποντας και σε όσα σχετικά με το θέμα επικαλέστηκε ο Νίκος Παππάς σε τηλεοπτική εκπομπή, ότι «“Συναισθηματισμός” και “Συνθετικός Ρεαλισμός” είναι ένα και μοναδικό λογοτεχνικό κίνημα»· βλ. Ηλίας Κεφάλας, «Ο “Συνθετικός Ρεαλισμός” του Νίκου Παππά», *Το χαμένο ποίημα. Κείμενα για την ποίηση*, Τρίκαλα, Λογείον, 2009, σ. 63-68, ιδίως σ. 68.

83. Σωστόι.

84. Κατά την πάγια τυπογραφική - εκδοτική πρακτική, ένα τυπογραφικό (ενν. φύλλο) ισούται με δεκαέξι σελίδες. Το τυπογραφικό χαρτί κυκλοφορεί στην αγορά σε δύο βασικές οικογένειες μεγεθών: τη σειρά Α (61×86 cm) και τη σειρά Β (70×100 cm, αυτήν σημειώνει ο Αναγνωστάκης). Εάν

διαιρέσουμε τα μεγέθη, προκύπτουν τα διάφορα σχήματα εντόπων, π.χ. 24×17 cm από τη σειρά Β (σε αυτό το σχήμα εκδιδόταν και εκδίδεται το περ. *Νέα Εστία*), 21×14,5 cm από τη σειρά Α κ.ά. Το περ. *Κριτική* εκδιδόταν σε σχήμα 23×16 cm.

85. Βλ. σημ. 31.

86. Βλ. σημ. 32. Ενισχυτική της ταύτισης του εδώ αναφερόμενου «Μίλτου» με τον Μίλτο Σαχτούρη είναι και η επιστολή της 24^{ης} Οκτωβρίου 1958 (=II), που αποστέλλεται από τον Σινόπουλο στον Αναγνώστη.

87. Βλ. σημ. 56.

88. Βλ. σημ. 33.

89. Βλ. σημ. 34.

90. Βλ. σημ. 47.

91. Βλ. σημ. 59.

92. Ο ποιητής και δοκιμογράφος Δημήτρης Δούκαρης (1925-1982).

93. Βλ. σημ. 55.

[III]

Αθήνα 9 Δεκεμβρίου [1958]

Αγαπητέ μου Μανόλη,

Η δουλειά του γιατρού που εξασκώ στον Περισσό είναι δουλειά υποχρεωτική.

Θέλω να πω πως η δουλειά αυτή δύναται να μου γαμήσει τα ράμματα και μου τα γαμεί συνήθως και μάλιστα το χειμώνα με τις επιδημίες, τις γρίπες και τ' άλλα παρόμοια. Το πράγμα σημαίνει πως θα 'μαι τυχερός αν μπορώ να ξεκλέψω το μεσημέρι 1-2 [ώρες] καιρό ν' ασχοληθώ με θέματα... πνευματικά και το βράδυ μετά από τις 8 με θέματα είτε... πνευματικά είτε... ερωτικά. Στα πνευματικά κατατάσσεται ο κινηματογράφος π.χ. με τον Κουμπτή,⁹⁴ η επίσκεψη στον οίκο Βακαλό,⁹⁵ η ταβέρνα με τον Θασίτη.⁹⁶ Στα... ερωτικά το διάβασμα π.χ. της *Νέας Εστίας* ή της εφημερίδας των ποιητών,⁹⁷ το γράψιμο ποιημάτων, ή εν τέλει η οριζοντίωση με καμιά βρωμιάρα της περιφέρειάς Αθηνών και προαστίων.

Με όλα αυτά θέλω να ειπώ πως είμαι στις χρήσιμες ώρες δεσμώτης, κι ελεύθερος τις άχρηστες ώρες, σε σημείο που να ζηλεύω την άνεση του Σαχτούρη⁹⁸ ή της Βακαλό,⁹⁹ την ελευθερία κινήσεων του Δικταίου,¹⁰⁰ της Καρέλλη,¹⁰¹ του Δεπούνη¹⁰² και άλλων τινών εκ των συγκροτούντων την ιντελιγκέντσια της Αθήνας. Μέσα στα πλαίσια των δυνατοτήτων αυτών προσπαθώ να εξυπηρετήσω την υπόθεση της *Κριτικής* με λόγια και με έργα, χωρίς όμως να μένω ικανοποιημένος ότι έκανα ό,τι περισσότερο μπορούσα. Θα 'πρεπε και θα 'θελα να 'χα κάνει περισσότερα, μόνο και μόνο για να μην παραπονεθεί ο Μανόλης Αναγνωστάκης, ή σε μια άλλη υπόθεση ένας άλλος φίλος, πως βαρέθηκα, ολιγώρησα ή αδιαφόρησα. Από την άποψη αυτή, χωρίς φυσικά να σου αναφέρω τας παντοειδείς απασχολήσεις κοινωνικές, οικογενειακές, οικονομικές, θρησκευτικές κλπ. που μου ζαλίζουν τους όρχεις καθημερινώς, δέχομαι ευχαριστώ τις ευχαριστίες σου, αν και υπολείπομαι στον αριθμό συνδρομητών ακόμη από άλλους φίλους μας.

Σου εσωκλείω έναν κατάλογο 14 ατόμων.¹⁰³ Οι 5 πρώτοι είναι δικοί μου. Οι 9 κατόπιν είναι της Τατιάνας Μιλλιέξ.¹⁰⁴ Σε όλους ή για όλους δόθηκαν ή κρατήθηκαν διπλότυπα αποδείξεων. Σου ταχυδρόμησα προ ημερών δρχ. 300 διά

τους 5 δικούς μου και σου έστειλα με τον αγαπητόν φίλο και καλόν μαχητήν Πάνον Θασίτην¹⁰⁵ δρχ. 540 (όχι 560) διά τους 9 της Τατιάνας (60 δρχ. επί 9 = 540 δρχ.).¹⁰⁶ Τα χρήματα τα έλαβες ήδη. Ελπίζω συντόμως να σου αποστείλω και άλλα χρήματα. Από τον Κουμπήν¹⁰⁷ τίποτε πλέον. Το γνωστόν τίποτε. Είναι άλλωστε πολύ απασχολημένος κι επιπλέον παντρεμένος ενώ εγώ κι ο Σαχτούρης¹⁰⁸ είμαστε γεροντοπαλλήκαρα.

Τώρα σε ρωτώ: πόσες συνδρομές έχεις μαζέψει;

Επί των ειδικών θεμάτων τα εξής.

1) Χθες τηλεφώνησα στην Λούλα,¹⁰⁹ συναντηθήκαμε το μεσημέρι και επληροφορήθην από αυτήν ότι το έγγραφον έφυγε από το υπουργείον Ασφαλείας προς το υπουργείον Προεδρίας.¹¹⁰ Το βράδυ χθες είχαμε συμφωνήσει με τη Λούλα να αφήσει στον Αλέκο¹¹¹ τον αριθμό πρωτοκόλλου, ώστε σήμερα να πήγαινα αν μπορούσα στον Γιαννόπουλο¹¹² αλλά δυστυχώς η Λούλα ξέχασε. Τηλεφώνησα χθες βράδυ και σήμερα το πρωί στο σπίτι και τίποτε, απουσίαζε. Έτσι δεν μπόρεσα να πάω στον Γιαννόπουλο. Θα προσπαθήσω αύριο το μεσημέρι αφού συνδεθώ πρώτα με τη Λούλα.

2) Είπα της Λούλας να πάει να ρωτήσει στο υπουργείον Βιομηχανίας ή Εμπορίου για το αν υπάρχει κατάθεση τίτλου «Κριτική» από τους εδώ κολομπινέδες. Δεν μπορούσε σίγουρα να με διαβεβαιώσει. Θα ιδωθούμε ξανά με τη Λούλα αύριο βράδυ και θα τα ξαναπούμε.

3) Έφαξα Κολλάρου¹¹³ και περίπτερα, πουθενά δεν βρήκα να σου στείλω Κριτική Αθηνών και Κριτική Γραμμάτων και Τεχνών.¹¹⁴ Αυτό το δεύτερο έντυπο μου είναι άγνωστο τελείως. Πού διάβολο το βρήκες και έμαθες εσύ πως κυκλοφορεί; Και τί σε νοιάζει εσένα η Κριτική Γραμμάτων και Τεχνών; Να μη σου σπάσει την κυκλοφορία φοβάσαι; Είμαι σίγουρος πως η «Κολοκριτική» Αθηνών δεν έχει καταθέσει τίτλο. Είναι ένα λαθρόβιο [περιοδικό] 8-12 σελίδων, το είδα στα χέρια του Σαχτούρη. Δεν νομίζω πως πρέπει να συγχύζεσαι με τα παρόμοια. Έχω εξ άλλου την γνώμη ότι δύναται να συνυπάρχει Κριτική Αθηνών και Κριτική Θεσσαλονίκης. Πάντως το ζήτημα θα εξακριβωθεί στο υπουργείο Εμπορίου. Στην ανάγκη θα πρότεινα το εξής: Να βάλεις τίτλο Κριτική, 1959 με νούμερα 1, 2, 3, 4 κλπ. και του χρόνου Κριτική, 1960 κλπ. ώστε αυτομάτως ο τίτλος διαφοροποιείται χωρίς να 'ναι ταυτόχρονα και άλλος τίτλος.

Λοιπόν γράψε μου: 1) πόσες συνδρομές έχεις μέχρι σήμερα, 2) τί θα στοιχίσει το περιοδικό, 3) τί προοπτικές κυκλοφορίας έχει, 4) στοιχεία για αναγγελία - διαφήμιση από εφημερίδες και περιοδικά, 5) πότε υπολογίζεις να βγει πρώτο φύλλο; (πάντα βέβαια εν συναρτήσει με την καθυστέρηση του υπουργείου Τύπου).

Σε ασπάζομαι ενθέρμως
Δόκτωρ Σινόπουλος

Φιλιά στον μπέμπη¹¹⁵ και τη Νόρα.¹¹⁶

94. Βλ. σημ. 34.

95. Ο Γιώργος Βακαλό [=ψευδωνυμική βραχυγραφία του «Βακαλόπουλος»] (1902-1991) ήταν ζωγράφος και σκηνογράφος. Για την Ελένη Βακαλό βλ. σημ. 31.

96. Βλ. σημ. 41.

97. Εφημερίδα των ποιητών: λογοτεχνικό - φιλολογικό έντυπο της Ρίτας Μπούμη και του Νίκου Παππά.

98. Βλ. σημ. 32.
 99. Βλ. σημ. 31.
 100. Βλ. σημ. 44.
 101. Βλ. σημ. 43.
 102. Ο ποιητής, πεζογράφος και δοκιμιογράφος Ιάσων Δεπουντής (1917-2008).
 103. Δεν βρέθηκε στο αρχείο που ερευνήθηκε.
 104. Βλ. σημ. 33.
 105. Βλ. σημ. 41.
 106. Τεκμαίρεται και από εδώ (αναγράφεται και στο εσώφυλλο κάθε τεύχους) πως η ετήσια συνδρομή για το περ. Κριτική ήταν εξήντα (60) δραχμές.
 107. Βλ. σημ. 34.
 108. Βλ. σημ. 32.
 109. Η θεατρική συγγραφέας Λούλα Αναγνωστάκη (γενν. 1934;), αδελφή του Μανόλη Αναγνωστάκη.
 110. Η τότε γραφειοκρατική διαδικασία, ώστε ένα περιοδικό να λάβει άδεια έκδοσης.
 111. Ο Αλέξανδρος Αργυρίου;
 112. Ο νεωτερικός πεζογράφος Αλκιβιάδης Γιαννόπουλος (1896-1981), κατά την περίοδο συγγραφής της επιστολής, κατείχε διευθυντική θέση στο Υφυπουργείο Τύπου.
 113. Ο ιστορικός εκδοτικός οίκος «Βιβλιοπωλείον της Εστίας», που ιδρύθηκε από τον Γεώργιο Κασδόνη, απέκτησε μεγάλη δυναμική έκδοσης και διακίνησης βιβλίων και λογοτεχνικών εντύπων επί διευθύνσεως Ιωάννη Κολλάρου (απεβίωσε το 1956, αφήνοντας τη διεύθυνση της εκδοτικής εταιρείας στον Κωνσταντίνο Σαραντόπουλο). Ο Σινόπουλος εδώ εννοεί το βιβλιοπωλείο του εκδοτικού οίκου, που από το 1885 έως το 1992 (άρα και το 1958) λειτουργούσε επί της οδού Σταδίου 32, για πολλά χρόνια υπό την επωνυμία «Βιβλιοπωλείον της Εστίας Ι. Δ. Κολλάρου & Σία Α.Ε.». Από το 1992 έως το 2013 το βιβλιοπωλείο λειτούργησε επί της οδού Σόλωνος 60.
 114. Φιλολογικά - λογοτεχνικά περιοδικά.
 115. Ο (γιος του Μανόλη) Ανέστης Αναγνωστάκης γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1957.
 116. Βλ. σημ. 32, 54.

[4]

16.12.58

Μόλις πήρα το γράμμα σου. Τα πράγματα δεν είναι τόσο τραγικά και είχα προβλέψει την κατάσταση. Εκλήθην εδώ από την Ασφάλεια (θα γινόταν ούτως η άλλως) πάσα επαφή μαζί της με ενοχλεί και με εκνευρίζει αλλά προς χάριν του περιοδικού τα παραβλέπω όλα. Υποπτεύομαι ότι υποπτεύονται αυτό που υποπτεύομαι ότι θα υποπτεύονται. Ότι δηλ. πίσω από μένα κρύπτονται τίς οίδε τί οργανώσεις κτλ. Διαμαρτυρήθηκα εντόνως ότι τοιούτον τί δεν συμβαίνει, ότι το περιοδικό δεν θα έχει πολιτικό προσανατολισμό και ότι οι συνεργάτες του θα είναι ποικίλων φρονημάτων. Κυρίως τους ενδιαφέρει μη γίνει το περιοδικό προπαγανδιστικόν όργανον και εννοείται το αντιμετώπισα μειδιών. Απέσπασα την ρητήν υπόσχεση ότι η άδεια θα εγκριθεί συνοδευομένη με τας δέουσας συστάσεις κλπ. κλπ. (Το αστείο είναι ότι εκείνοι κυρίως που θα μας χτυπήσουν θα είναι οι ορθόδοξοι κύκλοι¹¹⁷ και όχι η δεξιά). Οπωσδήποτε νομίζω ότι το περιοδικό θα κρατηθεί σ' ένα μη παρεξηγήσιμο ύψος. Το πολύ πολύ να μου κάνουν μήνυση και να φέρουμε μάρτυρα υπερασπίσεως τον Τσάτσο¹¹⁸ και το Γιαννόπουλο!¹¹⁹ Είμαι αποφασισμένος για όλα. Δυστυχώς είμαι πολύ κόκκινο πανί για τη Θεσσαλονίκη. Αυτή είναι η μοίρα του πνευματικού ανθρώπου, Τάκη μου. Τώρα που θα πω και μερικά πράγματα ανοιχτά (Πάστερνακ¹²⁰ κτλ.) θα μισηθώ ακόμα πιο πολύ από την επίσημη αριστερά. Το' χα πει άλλωστε από

καιρό. Όρθιος και μόνος μες στη φοβερή ερημία του πλήθους¹²¹ (αλλά ποιος τα προσέχει αυτά!) Λοιπόν μην πτοείσαι. Τη δουλειά σου εσύ. Στην Τατιάνα¹²² τηλεφώνησε και πες της χίλια ευχαριστώ. Της γράφω κι εγώ. Θα παλέψω μόνος. Δον Κιχώτης της παρακμής θ' αντισταθώ στους νέους Βαρβάρους.

Γεια
Μανόλης

(Κι όλα / Αυτά / Γιατί;) / Για να σας δώσω / – Καθάρματα –
Την ευκαιρία / Να / Τα / Ξεράσετε / Όλα.)

117. Ενω. του ΚΚΕ.

118. Ο Κωνσταντίνος Τσάτσος (1899-1987), καθηγητής της Φιλοσοφίας του Δικαίου στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, δοκιμογράφος, κριτικός και λογοτέχνης, διετέλεσε κατ' επανάληψιν υπουργός ως βασικός συνεργάτης του Κωνσταντίνου Καραμανλή και Πρόεδρος της Δημοκρατίας (1975-1980). Ο Κωνσταντίνος Τσάτσος κατά την ημερομηνία συγγραφής της επιστολής ήταν «Υπουργός παρά τη Προεδρία της Κυβερνήσεως» στην κυβέρνηση Κωνσταντίνου Καραμανλή.

119. Βλ. σημ. 112.

120. Ο ρώσος λογοτέχνης Μπορίς Πάστερνακ, αφηφώντας την απαγόρευση της σοβιετικής εξουσίας, εκδίδει το 1957 την ιταλική μετάφραση του διάσημου μυθιστορηματός του *Δόκτορ Ζιβάγχο*. Τον Οκτώβριο του 1958 βραβεύεται με Νόμπελ Λογοτεχνίας. Υπό την πίεση του ΚΚΣΕ δεν αποδέχεται το βραβείο, ωστόσο και ο ίδιος και η οικογένειά του υφίστανται διώξεις και ποικίλες ταλαιπωρίες. Το δοκίμιο του Μανόλη Αναγνωστάκη «Η “Υπόθεση Πάστερνακ”» δημοσιεύτηκε στο πρώτο τεύχος του περιοδικού (βλ. περ. *Κριτική*, τχ. 1, Ιαν.-Φεβρ. 1959, σ. 46-49).

121. Σαφής αναφορά στον στίχο «Όρθιοι και μόνιοι μες στη φοβερή ερημία του πλήθους» από το ποίημα «Μιλώ...» της συλλογής *Η Συνέχεια 2* (1956). Βλ. Μανόλης Αναγνωστάκης, *Τα ποιήματα 1941-1971*, Αθήνα, Στιγμή, 1989, σ. 130-131.

122. Βλ. σημ. 33.

[IV]

Αθήνα 20 Φεβρουαρίου [1959]

Διά ταχυδρομείου σου έστειλα σήμερα δρχ. 300 διά 5 συνδρομάς. Αύται είναι διά 3 ήδη εγγεγραμμένους ήτοι, Τάκη Λουμιώτην,¹²³ Φραγκόπουλον,¹²⁴ Παπασαραντόπουλον¹²⁵ και διά δύο νέους συνδρομητάς: 1) Γαλάτειαν Σαράντη, Τσαμαδού 29, Αθήναι¹²⁶ και 2) Λέλαν Ιατρίδου, Δεινοκράτους 63, Μαράσλειον, Αθήναι.¹²⁷ Σ' αυτούς τους δυο εδόθη το 1^{ον} τεύχος. Θα αποστείλεις 2^{ον} κλπ. Μου απομένει να εισπράξω ακόμη 1 συνδρομήν από Πέτρον Παυλόπουλον.¹²⁸ Ελπίζω προσέτι να εγγράψω 2-3 συνδρομητάς, όχι όμως τον μπακάλην μου και τον παπουτσήν μου, διότι αυτοί δεν εκτιμούν καθ' ομολογίαν των την γενεάν του '30, μήτε εννοούν το black and white του Δάλλα.¹²⁹

[...] το 1^{ον} τεύχος του περιοδικού ενεφανίσθη με μίαν κομφήν αξιοπρέπειαν ουχί απαλλαγμένην ψυχρότητος και σαν εκτύπωσις και σαν περιεχόμενο. Απουσιάζει η ζωντάνια και εν πολλοίς η αλήθεια και εν πάρα πολλοίς το ενδιαφέρον. Πέραν των γενικών θεωρήσεων ακαδημαϊκού τύπου υπάρχουν τα πράγματα τα συγκεκριμένα και τα πρόσωπα τα συγκεκριμένα. Η πολεμική είναι αναπόφευκτος. Αφ' ετέρου είναι εμφανής ένας αριστερισμός εις όλα τα κείμενα, πλην Βακαλό,¹³⁰ πράγμα για το οποίον πρέπει να προσέξεις. Εις το δεύτερο φύλλο θα έχεις ελπίζω συνεργασίαν μου,¹³¹ μολονότι δεν ξεύρω ακόμα τί θα κάμω.

Είμαι αιχμάλωτος των γριππιώντων του ΙΚΑ και της πολυπραγμοσύνης μου. Ο Δάλλας εντέλει να αφήσει τα χωριάτικα.¹³² Οι αναγνώστες του περιοδικού δεν διαμένουν εις Αλβανίαν.

Αυτά βιαστικά.

Με αγάπη
Τάκης

123. Ο Τάκης Λουμιάτης ήταν φίλος του Τάκη Σινόπουλου και έζησε στον Πύργο Ηλείας. Σε μελέτημα του Κώστα Κρομμύδα (περ. *Μανδραγόρας*, τχ. 45, Φθινόπωρο - Χειμώνας 2011, σ. 70) διαβάζουμε: «Ο Τάκης Λουμιάτης [...] είχε φιλοτεχνήσει το λογότυπο του περιοδικού *Οδυσσέας* στην πρώτη χειρόγραφη έκδοση, και στο 2^ο φύλλο της τυπογραφικής μορφής του *Οδυσσέα* δημοσίευσε κριτική για τον πρωτοεμφανιζόμενο Δανιήλ (Παναγόπουλο), δύο πίνακες του οποίου είχε δει να εκτίθενται στη βιτρίνα του βιβλιοπωλείου Βαρζελιώτη (βλ. Ηλία Χ. Παπαδημητρακόπουλου, εφ. *Ελευθεροτυπία*, 14.3.2008)». βλ. και Πιερής, ό.π., σ. 60: φωτογραφία (στον Αλφειό, το 1957), στην οποία απεικονίζονται οι Τάκης Σινόπουλος, Τάκης Λουμιάτης, Θεόδωρος Βαρουξής, Μένης Καλαντζόπουλος και Παύλος Σινόπουλος (=αδελφός του Τάκη Σινόπουλου).

124. βλ. σημ. 47.

125. Το επώνυμο επιτρέπει την υπόθεση πως και αυτός προερχόταν από τον κύκλο του Τάκη Σινόπουλου στον Πύργο Ηλείας.

126. Η πεζογράφος Γαλάτεια Σαράντη (1920-2009). Η διεύθυνση είναι στο κέντρο της Αθήνας, στα Εξάρχεια.

127. Πεζογράφος, μεταφράστρια και μουσικός (1914-1996). Η διεύθυνση είναι στο Κολωνάκι.

128. Πιθανόν να ισχύουν και γι' αυτόν τα αναγραφόμενα στη σημ. 125.

129. βλ. σημ. 39. Το δοκίμιο του Γιάννη Δάλλα «Σαρλώ και Ουέλλες - Παραπληρώματα του καιρού - Ίδεογραφία» (περ. *Κριτική*, τχ. 1, Ιαν.-Φεβρ. 1959, σ. 25-34) εκκινεί με τη φράση: «Black and white - οι δυο επιφάνειες του καιρού. Πάνω στη μια παραπαίει ο καλός Σαρλώ, στην άλλη γαντζώνεται ο κακός Ουέλλες».

130. Ελένη Βακαλό, «Το μοντέρνο πνεύμα στην τέχνη», περ. *Κριτική*, τχ. 1, ό.π., σ. 1-10.

131. Η πρώτη συνεργασία του Σινόπουλου με το περιοδικό δημοσιεύτηκε στο τχ. 3 (Μάιος-Ιούν. 1959) 137-140 (= «Αλκ. Γιαννόπουλου: *Η Σαλαμάντρα*»).

132. Ίσως υπονοούνται τα προαναφερόμενα περί «black and white», βλ. σημ. 129, ή και ορισμένες λεκτικές εκφορές του γράφοντος (π.χ. «κοντράστα» αντί για αντιθέσεις στη σ. 25, «ολονέν» αντί για ολόένα στις σ. 32 και 33, κ.ά.).

[V]

Αθήνα 7 Απριλίου [1959]

Αγαπητέ μου Μανόλη.

Σ' ευχαριστώ θερμά για την ένθερμη συμμετοχή σου στον καβγά μου με τους 12.¹³³ Ήδη θα διάβασες στα *Νέα* τα σχετικά δημοσιεύματα, τα οποία συνεχίζονται και αύριο Τετάρτη. Ήταν ένα αυθόρμητο ξέσπασμα και θα μπορούσε ίσως να οργανωθεί καλύτερα, αν δεν επικρατούσε σύγχυση στις απόψεις του καθενός μας και όλων μαζί. Σημειώθηκαν όπως ήταν επόμενο λιποταξίες, προδοσίες, εγωπάθειες κλπ. ωραία που μας χαρακτηρίζουν. Δεν έλειψαν οι δισταχτικοί, οι υπολογισταί και οι βραδυπορήσαντες. Ας είναι καλά οι άνθρωποι. Θα σημειώσω ασφαλώς την απουσία Αργυρίου και Δάλλα.¹³⁴ Ο Δάλλας μόλις χθες μου έστειλε μια πρόχειρη επιστολή την οποίαν θα δώσω σήμερα στα *Νέα*. Πάντως η μάχη ενθουσίασε γενικώς τον κόσμο [...] πολλές αντιδράσεις. Οι 12 τα χέσανε κανονικά και κάνουν το κορόιδο. Οι φαρμακερές κουβέντες ήρθαν να συμπληρώσουν στο σύνολο τις προθέσεις.

Αυτά εν ολίγοις με την κίνηση αυτή.
Σου οφείλω ένα γράμμα ακόμη από καιρό και πολλές εξηγήσεις και πολλή συζήτηση. Δεν μπορούσα αυτόν τον καιρό να σου γράψω, μήτε και σήμερα μπορώ. Δυόμισι μήνες τώρα είμαι τόσο πνιγμένος στη δουλειά και δεν μπορώ ν' ανασάνω. Μου μένουν μονάχα 1-2 νυχτερινές ώρες και είμαι τόσο κουρασμένος και τόσο ταλαιπωρημένος που το μόνο που μου μένει είναι ένα αστυνομικό μυθιστόρημα που το διαβάζω ένα μήνα τώρα 1 σελίδα κάθε βράδυ προ του ύπνου, έχοντας ξεχάσει φυσικά τί μέχρι τώρα έχει συμβεί στην ιστορία.

Αλλά το πράγμα έχει αρχίσει να λασκάρει. Η γρίππη υποχώρησε κι ελπίζω σε λίγες μέρες νά 'χω και τον καιρό και το κέφι να στρωθώ στη δουλειά. Μ' έχουν πνίξει τα αναπάντητα γράμματα, τα βιβλία και τα περιοδικά, οι καθημερινές υποχρεώσεις και όλα τα είχα βάλει στην άκρη τόσον καιρό.

Λοιπόν σε λίγες μέρες θα σου γράψω επί του περιοδικού. Ακόμα συλλογίζομαι πως πρέπει να σου στείλω συνεργασία. Και σε βεβαιώνω πως με πιάνει λιγγός. Το μυαλό μου δουλεύει για πολλά και το χέρι μου είναι πιασμένο αλλού, στις συνταγές, στις ανικανότητες, στη στατιστική και τα δελτία!

Ήδη ο Δάλλας με κατηγορεί για την απουσία μου από την *Κριτική*. Το ίδιο και συ!

Θα τα ξαναπούμε.

Σε φιλώ
Τάκης

Και τούτο βιαστικά και γρήγορα. Δεν ξέρω καλά καλά τί σου γράφω. [...] Κι είναι άνοιξη. Και πρέπει να ετοιμάσω το νέο μου βιβλίο.¹³⁵ Ναι!!

Τάκης Σινόπουλος

133. Το 1959 δεν απονεμήθηκε από την «Ομάδα των Δώδεκα» (1951-1967: Άλκης Θρούλος, Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, Μιχαήλ Στασινόπουλος, Στέλιος Ξεφλούδας, Πέτρος Χάρης, Αντρέας Καραντώνης, κ.ά.) το Έπαθλο Κ. Χατζηπατέρα που αφορούσε ποιητικά βιβλία του 1958. Ο Τ. Σινόπουλος έστειλε επιστολή διαμαρτυρίας στην εφ. *Τα Νέα* («Η στάσις των 12 είναι εξοργιστική», 25.3.1959, στο ίδιο φύλλο δημοσιεύονται και σχετικές με το θέμα επιστολές των Μίλτου Σαχτούρη και Ελένης Βακαλό). Τη διαμαρτυρία του επανέλαβε και σε συνέντευξή του στο περ. *Εικόνες* («Ανάκριση για την ποίηση», τχ. 190, 15-21 Ιουνίου 1959, σ. 20-27). Ο Μ. Αναγνωστάκης στήριξε τις αιτιάσεις του Σινόπουλου απέναντι στην «Ομάδα των 12» («Ποιητικά βιβλία και ποιητές», *Κριτική*, τχ. 2, Μάρτ.-Απρ. 1959, βλ. ιδίως τη σημείωση στη σ. 95). Για πληροφορίες ως προς τη συγκεκριμένη διαμάχη βλ. και Πιερής, ό.π., σ. 61, 65· Γρηγοριάδου & Δημοπούλου, ό.π., σ. 45-47. Γενικότερα για την «Ομάδα των Δώδεκα» βλ. και Γιάννα Δεληβοριά, «Ομάδα των Δώδεκα», *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Πρόσωπα - Έργα - Ρεύματα - Όροι*, Αθήνα, Πατάκης, 2007, σ. 1617.

134. Βλ. σημ. 23, 30 και 39.

135. Μάλλον αναφέρεται στην ποιητική συλλογή *Η νύχτα και η αντίστιξη*, που εκδόθηκε το 1959.

[VI]

Πέμπτη 14 Μαΐου [1959]

Θα με αναγκάσεις λοιπόν, φίλε Μανόλη, να διαβάσω για τρίτη φορά τη *Σαλαμάντρα*; – Εντάξει λοιπόν. Αλλά μη με στριμώχνεις τόσο άγρια. Θα έχεις την κριτική,¹³⁶ πιθανόν νωρίτερα από τις 25 του μηνός, πιθανόν αργότερα.

Είναι άνοιξη του κερατά, εγώ σπαράζω καθημερινά ανάμεσα στα συναισθή-
ματα μου και τις υποχρεώσεις μου κι από πάνω τυπώνω και το νέο βιβλίο μου.¹³⁷

Λοιπόν ναι, σύμφωνοι.

Για τον Κο[υ]ρνούτο; Μα είναι φίλος μου. Δύναμαι να του ζητήσω. Αλλά θα δώσει; Συ θέλεις να δώσει; Έδωσε κάτι ψιχία του Χριστιανόπουλου.¹³⁸ Λάβε υπόψιν σου ότι είναι «κράτος» και δη καραμανλικόι. Η Κριτική προσφέρεται για επιχορήγησιν;

Εν πάση περιπτώσει, σκέψου το πράγμα ξανά, κι αν αποφασίσεις, στείλε τα 2 πρώτα τεύχη εις Γεώργιον Κο[υ]ρνούτον, Δ/ντήν Γραμμάτων και Τεχνών υπουργείου Παιδείας.

Και γράφε μου να πάω να τον ιδώ. Καιρό έχω άλλωστε να τον ιδώ. Αυτό το περιμένω γρήγορα. Όσον αφορά για την μεγάλη αύξηση των συνδρομητών δεν καταλαβαίνω. Ως πού υπολογίζεις πως μπορούν να φτάσουν οι συνδρομητές; Εγώ εξήντησα περίπου τις δυνατότητές μου. Οι άγιοι φίλοι; Δεν ξέρω. Δεν νομίζω πως μπορούν παραπάνω. Αλλά δεν μου λες; Πόσους συνδρομητές έχεις; Πόσα πουλάς; Σου το ρώτησα αυτό κι άλλη φορά και δεν μου απάντησες. Τί διάβολο συμβαίνει με σένα; Πόσα στοιχίζει το τεύχος; Πόσα χάνεις από κάθε έκδοση;

Και θα τηλεφωνήσω στη Νόρα.¹³⁹ Σήμερα κιόλας.

Σε φιλώ
Τάκης

136. Βλ. Τάκης Σινόπουλος, «Αλκ. Γιαννόπουλου: Η Σαλαμάντρα», Κριτική 3 (Μάιος-Ιούν. 1959) 137-140.

137. Βλ. σημ. 135.

138. Προφανώς για το περιοδικό Διαγώνιος, που άρχισε να εκδίδεται το 1958. Ο Γεώργιος Κουρνούτος (1913-1989) είχε γεννηθεί στον Πύργο Ηλείας. Φιλολόγος και ιστορικός, είχε διατελέσει και επιμελητής χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης. Ήταν πρόσωπο που έχαιρε γενικότερης εκτίμησης. Όταν τέθηκε η συγκεκριμένη επιστολική εγγραφή υπόψη του Ντίνου Χριστιανόπουλου (Κυρ. 10.4.2016), είπε επί λέξει: «Ο Κουρνούτος ήταν μεγάλη φυσιογνωμία, αλλά εγώ ποτέ δεν πήρα λεφτά από Υπουργείο».

139. Βλ. σημ. 32, 54, 116.

[5]

Πέμπτη [6.8.59]¹⁴⁰

Τάκη,

Θα λάβεις σε 2-3 μέρες το τεύχος.¹⁴¹ Φόρμαρε με τον γλαφυρό σου τρόπο την εσωκλειστη αγγελία και δώσ' την στο Νίκο.¹⁴² Ανάγκη να βρεθεί και μέσον προς πλησίασμα του Μαμάκη.¹⁴³ Αυτή τη φορά πρέπει να γίνει πιο οργανωμένη προβολή. Πρέπει κάποιος κάτοχος μόνιμης στήλης (στο Βήμα π.χ.) να γράψει εκτενώς. [...]

Επίσης ανάγκη να βρεθεί ο Φραγκόπουλος.¹⁴⁴ Για τις κριτικές που σκοπεύεις, φυσικά δεν έχω αντίρρηση – ιδιαίτερα για την Βακαλό¹⁴⁵ που πρέπει να γίνει οπωσδήποτε και πλήρως. Για την Καρέλλη¹⁴⁶ ξέρεις ότι διαφωνούμε. Δεν διάβασα τον διάλογο κλπ., αλλά ομολογώ ότι δεν θα ήθελα προβολήν από των στηλών μου της Καρέλλη όσο καλά φυσικά με καλύπτεις διά της υπογραφής σου. Όσο για τον Βαφόπουλο¹⁴⁷ – εγώ προσωπικά αν έγγραφα θα του έκανα πολύ αρνητική κριτική. Γι' αυτό το λόγο δεν θέλω να γράψω. Πάντως έχε υπό-

φιν σου ότι και την ελάχιστη αρνητική αιχμή να έχει η δική σου κριτική και μόνο που θα δημοσιευτή στο δικό μου περιοδικό, δεν θα μου το συγχωρήσει ποτέ. Ο Βαφ. είναι ο τύπος του σεμνού, μετριοφρονος, κλπ. και που στο βάθος κρύβει την πιο φοβερή έπαρση. (Οι σχέσεις μας είναι άριστες και όλα αυτά στα λέω μεταξύ μας.) Εγώ τώρα από τη μεριά μου, θα ξεμπερδέψω με τον Καραντώνη¹⁴⁸ και ίσως – στο ίδιο φύλλο – γράψω πλέον τον λίβελλο που χρόνια ετοιμάζω μέσα μου – αμάν πια – για το Ρίτσο.¹⁴⁹

Πάντως για να βγούμε στις γιορτές πρέπει ως τις 10 Νοεμβρίου το αργότερο να παραδώσω ύλη. –

Τώρα: Κάνε – αν μπορείς – τον μικρό έρανο για το 6ο φύλλο. Τσίμπα μερικά εκατοστάρικα γιατί είναι απόλυτος ανάγκη. ΜΟΝΟΝ ΑΝ ΜΠΟΡΕΙΣ, ΧΩΡΙΣ ΝΑ ΒΡΕΘΕΙΣ ΣΕ ΔΥΣΚΟΛΗ ΘΕΣΗ.

Πέραν από τον Φυτράκη.¹⁵⁰ Του στέλνω 30 φύλλα. Στον Κολλάρο στέλνω 100.¹⁵¹

Περίμενε κι άλλο γράμμα μου σε λίγες μέρες.

Γεια χαρά
Μανόλης

Το τεύχος αυτό είναι μεταξύ αίσχους και αριστουργήματος. Μέσος όρος δεν χωρεί. «Γενιά» δεν υπάρχει.

140. Η σφραγίδα ταχυδρομείου στον φάκελο φέρει ημερομηνία 10.8.1959. Η 10^η Αυγούστου 1959 ήταν Δευτέρα. Άρα το «Πέμπτη», που γράφει ο Αναγνωστάκης χωρίς ακριβέστερη ένδειξη, αντιστοιχεί στην 6^η Αυγούστου 1959.

141. Μάλλον αναφέρεται στο τχ. 4-5 (Ιουλ.-Οκτ. 1959), αφού παρακάτω κάνει λόγο για «έρανο», ώστε να εκδοθεί το «6^ο φύλλο».

142. Δεν έγινε εφικτό να διακριβωθεί σε ποιον Νίκο αναφέρεται.

143. Ο δημοσιογράφος Αχιλλέας Μαμάκης (1906-1966) επιμελούνταν την καλλιτεχνική σελίδα της εφημερίδας Έθνος και την επιτυχημένη ραδιοφωνική εκπομπή «Το θέατρο στο μικρόφωνο».

144. Βλ. σημ. 47.

145. Βλ. σημ. 31. Τελικά, ο Σινόπουλος δεν δημοσίευσε στην Κριτική κείμενο για την ποίηση της Ελένης Βακαλό.

146. Βλ. σημ. 43.

147. Ο ποιητής Γιώργος Βαφόπουλος (1903-1996). Ενδιαφέρουσα ως αφήγημα και πολύτιμη πηγή πληροφοριών είναι η πεντάτομη αυτοβιογραφία του, που εκδόθηκε υπό τον τίτλο Σελίδες Αυτοβιογραφίας, τ. Α'-Δ', Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», 1970-1975 (και σε επανέκδοση: Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, χ.χ.), τ. Ε', Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, (χ.χ.).

148. Βλ. σημ. 36.

149. Ο Αναγνωστάκης προφανώς σχεδιάζει το κριτικό κείμενο «Η Ποίηση – “προσκλητήριο των καιρών”», στο οποίο κατακρίνει την επικαιρική ποίηση και του Γιάννη Ρίτσου (1909-1990). Τελικώς, το κείμενο δημοσιεύτηκε το 1961 (Κριτική, τχ. 15, Μάιος-Ιούν. 1961, σ. 100-103, αναδημοσίευση: Τα συμπληρωματικά. Σημειώσεις κριτικής, ό.π., σ. 43-51).

150. Ο εκδοτικός οίκος «Φυτράκη» ιδρύθηκε το 1934. Εκτός από τα βιβλία που εξέδιδε, διακινούσε στο βιβλιοπωλείο του και περιοδικά.

151. Βλ. σημ. 113.

[VII]

Αθήνα, 7 Αυγούστου [1959]

Αγαπητέ μου Μανόλη, πήρα το γράμμα σου σήμερα και πιάνω να σου απαντήσω σε όσα και ό,τι μπορώ.

1) Σου συνιστώ να υποβληθείς σε μια σειρά ψυχαναλυτικών συνεδριάσεων με την ελπίδα α) να διορθωθεί το γράψιμό σου, μικρά αδιάβαστα γράμματα δί-κην ημισελήνου με κοτσιλιές· β) να πάψεις να με ζαλίζεις με το αν θα συνεχίσεις ή όχι. Σου είπα κι άλλη φορά και στο ξαναλέω για τελευταία σήμερα. Θα συνεχίσεις οπωσδήποτε, έστω πουλώντας και το βρακί σου, εσύ και μόνο εσύ. Αυτά τα γεροντοκορίστια να τ' αφήσεις στην άκρη ή αυτήν την ανάγκη για χάρδια.

2) Να οργανώσεις το ζήτημα της κυκλοφορίας του περιοδικού άνευ πρακτο-ρισμού. Οργανωτικά (και συνωμοτικά) έχεις μάθει τότε που ήσουν μικρός. Λοι-πόν μη σκοτίζεσαι και μη με τσαντίζεις. Άλλωστε οι 350 συνδρομητές σου σή-μερα είναι δουλειά δική σου και όχι των φίλων που σε βοήθησαν. Κανένα πε-ριοδικό δεν έχει 350 συνδρομητές.

3) Υπάρχει περιθώριο αυξήσεως των συνδρομητών, αρκεί να βομβαρδίζεις κάθε τόσο τους φίλους σου με εκκλήσεις σωτηρίας, να δίνεις δηλαδή την εντύ-πωση πως συνεχώς βουλιάζεις και μόνο αυτοί θα σε σώσουν. Κάθε φορά θα σπεύδουν. Πάντως νομίζω πως ο καθένας μας μπορεί να γράψει μερικούς συν-δρομητές ακόμη. Τα περιθώρια δεν έχουν εξαντληθεί.

4) Συμφωνώ μαζί σου και είμαι απαισιόδοξος για το πρόβλημα των διαφη-μίσεων. Είναι το μεγάλο παλούκι. Εντούτοις κάμε την προσπάθεια να διαφημί-σεις τουλάχιστον βιβλία με τέταρτα ή μισά σελίδες και να πληρώνεσαι σιγά σιγά από τους συγγραφείς. 50 - 100 - 200 δρχ.

5) Του Σαββίδη¹⁵² δεν του είπα, απουσίαζε. Θα τον ιδώ αυτές τις μέρες. Ο Καραπαναγιώτης¹⁵³ με τον οποίον μίλησα υποσχέθηκε να μου δώσει συνεργα-σία. Άλλον για συνεργασία δεν είδα. Σου ξαναθυμίζω το θέμα των μεταφρά-σεων. Νομίζω πως σε κάθε τεύχος ή τουλάχιστον ανά δεύτερο τεύχος πρέπει να υπάρχει και μια μετάφραση. Το θέμα δεν είναι να δώσει το μέτρο των δυνά-μεών της η γενιά μας. Πρέπει να σκεφτόμαστε και τις απαιτήσεις του αναγνώ-στη, όταν δεν καλύπτουμε αυτές τις απαιτήσεις.

6) Διαφωνώ μαζί σου στο θέμα παταγώδης αποτυχία στην ποιότητα των συ-νεργασιών. Πιθανόν εμείς οι πολύ «καλλιεργημένοι» κι οι πολλά δυνάμενοι και κρίνοντες να γκρινιάζουμε. Η συνεργασία είναι πολύ καλή. Στο διάβολο οι γκρι-νιάρηδες τύπου Σινόπουλου και οι απαισιόδοξοι τύπου Αναγνωστάκη.

7) Στο θέμα επανασυνδέσεως με τον Αλέκο¹⁵⁴ τα 'καμες σκατά από αδεξιό-τητα. Τον μαλάκα γιατί τον ξεχάσατε φεύγοντας από την Αθήνα;

8) Θα σου στείλω συνεργασία δική μου γι' αυτό το φύλλο μέχρι τις 15 του μηνός. Δεν ξέρω τί θα 'ναι μα θα στείλω.¹⁵⁵

9) Μου ζητάς απόκριση στα ερωτήματα της ερευνής. Να σε πάρει ο διάβο-λος με τα ερωτήματα.¹⁵⁶ Να περιμένεις να σπουδάσω φιλοσοφία, οικονομολο-γία, ιστορία και πολιτική και κατόπιν θα σου απαντήσω. Αν θα καταφέρω σε δυο τρεις μήνες, θα 'μαι ευτυχής. Πάντως τρίχες - μια οποιαδήποτε απάντηση δεν μπορώ να φτιάξω.

10) Για κριτική πεζογραφίας δεν ξέρω κανέναν αλλά έχω μιαν ιδέα. Πρότεινε στην Ελένη Βακαλό,¹⁵⁷ θα της έρθει παράξενα φυσικά.

11) Την κριτική της ποίησης γιατί δεν την κρατάς εσύ; Τί διάβολο σε κωλύει; Γιατί όχι ο Πάνος;¹⁵⁸ Ευχαρίστως αναλαμβάνω, αν μου ξεκαθαρίσεις γιατί δεν μπορείς εσύ κι ο Θασίτης. Πάντως μπορεί (ανεξάρτητα από την αποδοχή μου

ή όχι) οι 2-3 σελίδες που σου υπόσχομαι πιο πάνω να αφορούν ποιητικά βιβλία πρόσφατα.

12) Το αθηρίδιο για τα 3 τεύχη της *Κριτικής* το βλέπω δύσκολο. Θα 'πρεπε να γραφτεί επ' ευκαιρία του 3^{ου} τεύχους. Θά 'ναι ευκολότερο μεθαύριο με το 4^{ον} τεύχος. Θα επιδιώξω να ιδώ κατά πόσον γίνεται.¹⁵⁹

13) Ζήτησε ξανά συνεργασία από την Βακαλό.¹⁶⁰ Ο Δάλλας¹⁶¹ τί κάνει; Δεν έχεις άλλη συνεργασία; Ο Πάνος τί κάνει; Ο Πάνος πρέπει να 'ναι τακτικότερος. Ο Φραγκόπουλος¹⁶² θα έρθει σε κανένα μήνα στην Αθήνα. Θα είναι καλύτερα μετά, θα μπορούμε να τα λέμε από κοντά. Για συνεργασία του Αλέκου¹⁶³ τί να σου πω; Θα βολιδοσκοπήσω τα πράγματα, αν και βλέπω πως ο Αλέκος έχει παρατήσει τα πάντα, δεν γράφει τίποτα για τίποτα – όλο δεν έχει καιρό. Τί είδους πνευματική κατάπτωση τον έχει πιάσει δεν μπορώ να καταλάβω.

Αυτά.

Φιλιά
Τάκης

152. Ο μετέπειτα καθηγητής νεοελληνικής φιλολογίας του ΑΠΘ Γιώργος Π. Σαββίδης (1929-1995) συνεργάστηκε επί σειρά ετών με έντυπα του Δημοσιογραφικού Οργανισμού Λαμπράκη (εφ. *Το Βήμα*, εφ. *Τα Νέα*, περ. *Ταχυδρόμος*, κ.ά.).

153. Ο δημοσιογράφος Λέων Καραπαναγιώτης (1931-2006) διετέλεσε επί πολλά χρόνια διευθυντής της εφημερίδας *Τα Νέα*. Εργάστηκε στον Δημοσιογραφικό Οργανισμό Λαμπράκη από το 1953 μέχρι τον θάνατό του.

154. Πιθανόν να αναφέρεται στον Αλ. Αργυρίου.

155. Στο τχ. 4-5 (Ιουλ.-Οκτ. 1959) 195-199, ο Σινόπουλος κρίνει τα βιβλία *Ουσίες* του Δ. Π. Παπαδίτσα και *Η Κρύπη* του Ε. Χ. Γονατά.

156. «Ερωτήματα για μια συζήτηση πάνω στην πνευματική φυσιογνωμία της εποχής μας», *Κριτική* (Μάιος-Ιούν. 1959) 147. Βλ. και τχ. 4-5, ό.π., σ. 211.

157. Βλ. σημ. 31.

158. Ο Πάνος Θασίτης, βλ. σημ. 41.

159. Τέτοιου τύπου κείμενο δεν δημοσίευσε στο περιοδικό ο Σινόπουλος.

160. Βλ. σημ. 31.

161. Βλ. σημ. 39.

162. Βλ. σημ. 47.

163. Μάλλον αναφέρεται στον Αλ. Αργυρίου, βλ. σημ. 23, 30, 34.

[6]

1.10.1959

Αγαπητέ μου Τάκη –

έλαβα επιστολήν.

1) Οι ενθουσιώδεις εντυπώσεις σου από 4-5¹⁶⁴ πρόωρες. Άμα διαβάσεις, μελετήσεις, εξονυχίσεις τις 64 σελίδες, θα μαλακώσεις λίγο, θ' αρχίσουν οι αντιρρήσεις και τα ερωτηματικά. Έτσι είναι πάντα. Τότε περιμένω.

2) [α)] Περί αγνώστων ονομάτων: Προηγήθητω η στιχομυθία: Με βρίσκει ο Φορμόζης¹⁶⁵ – διευθυντής της παν/μιακής βιβλιοθήκης – άνθρωπος «διανοούμενος» κατά τεκμήριον και αφού με «συγχαίρει» μου λέει: – Μα γιατί δεν ζητάτε συνεργασία γνωστών λογοτεχνών κ. Αναγνωστάκη. Ομολογώ πως όλα τα ονόματα μου είναι τελείως άγνωστα. Δάλλας,¹⁶⁶ Σινόπουλος, Λαμπρίδης,¹⁶⁷ Φραγκόπουλος,¹⁶⁸ Νησιώτης,¹⁶⁹ κλπ. Ποιοι είναι αυτοί; κλπ. κλπ. → Ο μύθος δηλοί ότι κλπ. κλπ.

Οπωσδήποτε στο τεύχος 4-5 υπάρχουν 2 ονόματα - ψευδώνυμα ήτοι άγνωστα (διότι και το Αργυρίου είναι ψευδώνυμο αλλά όχι άγνωστο). Το ένα είναι ο Νίκος Λιμπέρης. Πρώτα πρώτα το άρθρο αυτό¹⁷⁰ δεν μιλά εξ ονόματος της Κριτικής. Η Κριτική το δημοσιεύει άσχετα αν συμφωνεί με τις αρχές της γιατί είναι α) καλογραμμένο β) έχει «θέσεις» που εμπνέουν συζητήσεις γ) βρίσκεται μέσα στο γενικό περίγραμμα των δικών της πλαισίων.

Το άρθρο αυτό θα είναι η πέτρα σκανδάλου και θα έχουμε πολλά χτυπήματα. Όλοι θα λένε πως «ναι μεν σωστά τα λέει» αλλά «δεν πρέπει να λέγονται αυτά». Οπωσδήποτε είναι οξύ και παρεξηγήσιμο. Ο Νίκος Λιμπέρης είναι υπαρκτό πρόσωπο πλην μετέχον κατά τα 3/5 στην συγγραφή του άρθρου. Τα υπόλοιπα 1,5/5 είμαι εγώ και το άλλο 0,5/5 άλλος.¹⁷¹ Με το άρθρο διαφώνησε βαθύτατα ο Νησιώτης¹⁷² (το είδε δημοσιευμένο, δεν το είχε διαβάσει πριν). Ίσως διατηρηθεί ως ψευδώνυμο – πάλι με τη συλλογική του υπογραφή – καθώς υπογράφει τα πολιτικολογούντα άρθρα και σχόλια του περιοδικού.

β) Ο Πέτρος Κόρφης¹⁷³ είναι ο Τηλ. Αλαβέρας¹⁷⁴ (αλλά μην το πης πουθενά, διότι με παρακάλεσε να μην το πω πουθενά και επειδή οι σχέσεις μας είναι μάλλον τυπικές, δεν θέλω να δώσω αφορμές κατηγοριών επί ρουφιανιά). Του πήρα αυτές τις κριτικές δοκιμαστικά. Δε με ικανοποιούν πολύ. Κατ' αρχήν είναι αγράμματος ή μάλλον ημιμαθής, και επί πλέον εμπιαθής. Για την Τατιάνα¹⁷⁵ έχω επίσης αμφιβολίες. Γι αυτό διστάζω. Της γράφω και μου στέλνει την κριτική - Αποστολίδη χωρίς δέσμευση εκ μέρους μου. Το θέμα Αποστολίδη είναι ιδιαίζον (για μένα δηλ.) και ίσως προκρίνω τυπικά την πλήρη αποσιώπηση. (Άλλωστε προηγούνται πολλά άλλα βιβλία.)¹⁷⁶ Θα δω και το της Τατιάνας και βλέπω και κάνω. Να μου το στείλεις λοιπόν. Για Βλάμη¹⁷⁷ και Σαράντη¹⁷⁸ δεν γράφω, αν δεν μου στείλουν πρώτα τα βιβλία τους (η Σαράντη μάλιστα είναι και συνδρομήτρια).

γ) Ο Παναγιώτης Πίστας¹⁷⁹ είναι υπαρκτότατο πρόσωπο – δεν είναι ψευδώνυμο – φοιτητής φιλολογίας, ετών 20, δημοσιεύει πρώτη φορά, τόσο επίσημα, και είναι εξίσου άγνωστος όσο και ο Τάκης Σινόπουλος το 1937 στην Νέα Εστία, μεταφράζων γάλλους ποιητές.¹⁸⁰

Δεν είμαι πολύ ειδικός στα κινηματογραφικά, πάντως νομίζω το άρθρο του είναι σεμνό και έχει μια σφαιρικότητα. Μου αρέσει το στεγνό, ψυχρό, σχολαστικό σχεδόν γράψιμό του.

Τον προαλείφω για κινηματογραφικό κριτικό σε εφημερίδες της Θεσ/νίκης – το είδος εδώ είναι ανύπαρκτον – και τον προστατεύω. Είναι το roulain¹⁸¹ μου.

δ) Κάτω από μεταφράσεις άρθρων, κριτικών, δοκιμίων κλπ. – δηλ. όχι ποιημάτων ή καθαρώς λογοτεχνικών δημιουργημάτων – η απουσία ονόματος μεταφραστή είναι νόμιμος, δεν σοκάρει. Οπωσδήποτε [...] να ικανοποιήσω την περιέργειά σου, το άρθρο είναι μετάφρασις: Παύλου Παπασιώπη¹⁸² - Μανόλη Αναγνωστάκη. Ο πρώτος είναι καθηγητής γαλλικής, ο δεύτερος ο γνωστός ημιλόγιος. Δυστυχώς το άρθρο είναι από τα γαλλικά και αγνοώ αν έχει μεταφραστεί από τα γερμανικά ή τα ουγγρικά (ο Λούκατς γράφει κυρίως σ' αυτές τις δυο γλώσσες). Το γαλλικό κείμενο δεν είναι πάντα στρωτό και έχει μερικά οφθαλμοφανή λάθη (μολονότι δημοσιεύεται στο *Esprit*¹⁸³ κι όχι στο οποιοδήποτε όργανο). Έτσι και στη δική μας μετάφραση, υπάρχουν μερικά «σκοτεινά» σημεία και δυο τρεις φράσεις με πολύ στριμμένο νόημα. Έγραφα ως και στη

Βιέννη¹⁸⁴ για να βρεθεί το γερμανικό κείμενο προς διασάφησιν (βλέπεις πόσο χαλκέντερος είμαι όταν θέλω) αλλά δεν υπάρχει.

Οπωσδήποτε, παρά όποιες αντιρρήσεις, παρά όποιες διαφωνίες (έχω αρκετές κι εγώ ιδίως εκεί που μιλά για τους αρχαίους που εγώ δεν συμφωνώ) είναι καλό κείμενο, υπόδειγμα διαλεκτικής μελέτης και άκρως αιρετικό (μέσα στα σταλινικά δεδομένα). Το άρθρο είναι του 1948 (αλλά μην το αποκαλύψεις κι αυτό).

ε) Ο «Κ» μπορεί να σημαίνει ή Κίναϊδος ή Κομμουνιστής ή Κάφκα ή Κομποθέκρας – αλλά απλούστατα σημαίνει ΚΡΙΤΙΚΗ. Δεν διάβασες ασφαλώς το κείμενο.¹⁸⁵

3) Για Παπαδίτσα:¹⁸⁶ σε προειδοποίησα πως είναι πολύ αρνητικό και ίσως άδικο,¹⁸⁷ όχι γιατί σ' αυτά που λες δεν έχεις δίκιο αλλά γιατί παραβλέπεις άλλα που ίσως δεν έπρεπε. Πάντως το καλό παιδί δεν πρέπει να τα 'χει και μαζί μου (αν και θα τα 'χει).

4) Για την Καρέλλη¹⁸⁸ αν την κοπανάς όντως, γράψ' το πάραυτα και στο βάζω με δεκάρια Λειψίας¹⁸⁹ και μέσα σε πλαίσιο. Αλλά κοπάνισμα όμως. Όχι μου και σου. Ό,τι σου έγραφα περί Βαφόπουλου,¹⁹⁰ θέλω [να μείνει] μεταξύ μας. Ίσως τελικά του γράφω εγώ.¹⁹¹ Εγώ στο άλλο τεύχος θα έχω κάπως εκτεταμένη κριτική για Καραντώνη.¹⁹² Αρχίζω έτσι: «Εδώ και μερικά χρόνια ο κ. Α. Καραντώνης υποδύεται, συστηματικότερα από άλλοτε, τον ποιητή».¹⁹³ Για το Ρίτσο θέλω χρόνο γιατί δεν θα τον πιάσω μονάχο του αλλά την «σχολή» του, κυρίως θα τονίσω την ολέθρια επίδραση του Ριτσοισμού στη νέα μας ποίηση.¹⁹⁴ Δεν ξέρω ποιο είναι το δίκιο του, για μένα έρχονται φορές που είναι εμετικός. Η αμαρτία μου: προτιμώ το Λειβαδίτη.¹⁹⁵

5) Βεβαίως συμφωνώ κατ' αρχήν για τη μαχητική επισκόπηση περιοδικών. Το ήθελα πάντα, αλλά δεν μπορώ να παρακολουθώ εφημερίδες και περιοδικά, δεν έχω καιρό να τα διαβάζω όλα, δεν έχω λεφτά να τα αγοράζω όλα. Γράφω μου λεπτομέρειες πώς σκοπεύεις να το κάνεις και στείλε δείγμα γραφής.¹⁹⁶

6) Ο Ελύτης¹⁹⁷ να απαντήσει. Τεύχος πρέπει να έλαβε ήδη. Όλα τα τεύχη για Αθήνα έφυγαν την Παρασκευή το απόγευμα. Χθες (Τρίτη) μου επεστράφη κιόλας το τεύχος του Μακρή¹⁹⁸ (μετώκησεν, λέει, και πού στο διάολο να τον βρω τώρα;). Τί να κάνω εγώ όταν χάνονται στο ταχυδρομείο. Η Τατιάνα¹⁹⁹ γιατί το χάνει διαρκώς;

7) Πρέπει να βρούμε άρθρο για την οργισμένη γενιά και σύντομα. Θα μας σώσει από το πρόβλημα της ύλης του 6^{ου} τεύχους που πρέπει να βγίω τα Χριστούγεννα οπωσδήποτε. Πιάσε όλα τα καθάρματα και μη, και πες τους να ψάξουν.²⁰⁰

8) Από Φραγκόπουλο²⁰¹ έχω μήνες να πάρω είδηση. Ούτε διεύθυνσή του στην Αθήνα ξέρω. Έχει τίποτα με μένανε;

9) Είμαι υπόλογος απέναντί σου για τη μη δημοσίευση της ολοσέλιδης (όπως υποσχέθηκα) διαφήμισης του βιβλίου σου.²⁰² Αυτά παθαίνω όταν ψάχνω την τελευταία στιγμή για ύλη και φτύνω αίμα – στο διάολο – για να κάνω χαμάλικες δουλειές (προς τί όλα αυτά; προς τί;). Νόμιζα πως θα μου περίσσευε οπωσδήποτε μια σελίδα. Αυτή τη φορά όπως θα είδες ούτε τη Philips έβαλα – μολονότι θα πληρωνόμουν – και μολονότι είχα χώρο (αν ήθελα να αναβάλω την αναγγελία των περιοδικών για την επόμενη). Δεν το έκανα γιατί η σελίδα γινόταν πολύ

άσκημη και για λόγους αισθητικούς (εκεί κατήντησα εγώ) και την διαφήμιση αυτή την περιέκοφα.²⁰³ Έβγαλα και το Συρόπουλο²⁰⁴ ακόμα. Πουλήθηκα στην πόρνη τη Siemens που μας έφαγε όλη μας την περιουσία η πρόστυχη και μας κυβερνά, πουλήθηκα για 600 δρχ. μια και ο όρος ήταν ολοσέλιδη 3^η σελίδα εξώφυλλο. Τάκη, συγχώρα με, δεν μπορούσα να κάνω διαφορετικά. Είμαι βέβαιος πως θα καταλάβεις.

ΙΣΩΣ ΕΡΘΩ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΤΟ ΝΟΕΜΒΡΗ ΓΙΑ 2-3 ΜΕΡΕΣ ΜΟΝΟ – ΓΙΑ ΔΟΥΛΕΙΕΣ ΟΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ. ΘΑ ΕΠΩΦΕΛΗΘΩ.

Γεια σου
Μανόλης

164. Εννοεί το περ. *Κριτική* 4-5 (Ιουλ.-Οκτ. 1959).
165. Ο Παντελήςμων Φορμόζης διορίστηκε κατά τη δεκαετία του 1930 διευθυντής της Κεντρικής Βιβλιοθήκης του ΑΠΘ. Ήταν μουσικολόγος και ιδρυτικό μέλος της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών. Βλ. <https://www.lib.auth.gr/el/συλλογή-Φορμόζη-Παντελή> (τελευταία επίσκεψη στην ιστοσελίδα: 10.6.2016).
166. Βλ. σημ. 39.
167. Ο ποιητής, κριτικός και δοκιμογράφος Μανόλης Λαμπρίδης (1920-2002. Πραγματικό ονοματεπώνυμο: Μανόλης Λεοντάρης).
168. Βλ. σημ. 47.
169. Βλ. σημ. 41.
170. Νίκος Λιμπέρης, «Ο Λούκατς και ο “ζωτικός χώρος” των ιδεών», *Κριτική* 4-5, ό.π., σ. 187-191.
171. Ο Μιχ. Γ. Μπακογιάννης (*Η «Κριτική» (1959-1961) του Μανόλη Αναγνωστάκη*, ό.π., σ. 68-69) θεωρεί το «Νίκος Λιμπέρης» ψευδώνυμο του ποιητή, κριτικού και δοκιμογράφου Μανόλη Λαμπρίδη, βλ. σημ. 167.
172. Βλ. σημ. 41.
173. Πέτρος Κόρφης, «Αντώνη Σαμαράκη: Σήμα κινδύνου / Α. Νενεδάκη: Άσπροι φράχτες», *Κριτική* 4-5, ό.π., σ. 199-202.
174. Ο ποιητής, πεζογράφος και κριτικός Τηλέμαχος Αλαβέρας (1926-2007) διηύθυνε επί δεκαετίες και το μακρόβιο λογοτεχνικό περιοδικό *Νέα Πορεία*.
175. Βλ. σημ. 33.
176. Τελικώς, το κριτικό κείμενο της Τατιάνας Γκρίτση Μιλλιέξ («Ρένου: Ιστορίες από τις Νότιες Ακτές») για το βιβλίο του φιλόλογου, δημοσιογράφου, κριτικού λογοτεχνίας και πεζογράφου Ρένου Αποστολίδη (1924-2004) δημοσιεύτηκε στο περ. *Κριτική* 6 (Νοέμβρ.- Δεκ. 1959) 252-256.
177. Η πεζογράφος Εύα Βλάμη (1910-1976).
178. Βλ. σημ. 126.
179. Πρόκειται για τον γεννημένο το 1939 στη Θεσσαλονίκη και μετέπειτα γνωστό πανεπιστημιακό φιλόλογο Π. Σ. Πίστα, ο οποίος δημοσίευσε και ποιήματα (όχι στην *Κριτική*, η οποία ως γνωστόν φιλοξενούσε μόνο θεωρητικά και κριτικά κείμενα) ως Π. Σωτηρίου. Παναγιώτης Πίστας, «Η καινούργια γαλλική σκηνοθετική γενιά», *Κριτική* 4-5, ό.π., σ. 203-205.
180. Ο Ευριπίδης Γαραντούδης («Χρονολόγιο», *Για τον Σινόπουλο. Κριτικά κείμενα*, ό.π., σ. 30) σημειώνει: «1937 (20 ετών): Όντας φοιτητής ιατρικής, γράφει τα πρώτα του ποιήματα. Τον Οκτώβριο στη *Νέα Εστία* δημοσιεύεται η πρώτη του ποιητική μετάφραση, “Ο σεβασμός του Πρίγκηπα” του Henry de Montherlant».
181. Κατά πιστή μετάφραση από τα γαλλικά «το πουλάρι», κατά την κοινόχρηστη μεταφορά: ο φέρελπις προστατευόμενος. Σε (προσφιλή στον Μ. Αναγνωστάκη) ποδοσφαιρικά συμφοραζόμενα: νεαρός παίχτης που εξελίσσεται και προωθείται με ταχείς ρυθμούς.
182. Ο πεζογράφος και μεταφραστής Παύλος Παπασωύτης (1906-1977) μαζί με τον Μανόλη Αναγνωστάκη μετέφρασαν από τα γαλλικά το δοκίμιο του ούγγρου μαρξιστή θεωρητικού, κριτικού και φιλοσόφου Georg Lukács (1885-1971), «Τέχνη ελεύθερη ή τέχνη στρατευμένη;», *Κριτική* 4-5, ό.π., σ. 149-184. Στο κλείσιμο του δημοσιευμένου κειμένου υπάρχει η ένδειξη: (μεταφρ. Π-Σ), ό.π., σ. 164. Ο Μιχ. Γ. Μπακογιάννης (βλ. *Το περιοδικό «Κριτική» (1959-1961). Μια δοκιμή ανανέωσης του κριτικού λόγου*, ό.π., σ. 80) έχει διακριβώσει ότι τα αρχικά Π-Σ δηλώνουν τον Παύλο Παπασωύτη.

183. Έγκυρο γαλλικό περιοδικό που είχε ιδρυθεί το 1932.
184. Είναι γνωστό πως ο Μ. Αναγνωστάκης κατά την περίοδο 1955-1956 είχε ειδικευτεί ως γιατρός-ακτινολόγος στη Βιέννη, οπότε προφανώς είχε διασυνδέσεις στην αυστριακή πρωτεύουσα.
185. Όπως έχει επισημάνει και ο Μιχ. Γ. Μπακογιάννης (*Η «Κριτική» (1959-1961) του Μανόλη Αναγνωστάκη*, όπ., σ. 47), υπό την υπογραφή «Κ», που σημαίνει «Κριτική», και στις σελίδες 210-211 του τχ. 4-5, περιλαμβάνονται «κριτικές επισημάνσεις (ασυνέπεια κριτηρίων, παραλείψεις κ.ά.) για το δοκίμιο του Βασίλη Φράγκου "Οι διανοητές της περασμένης γενιάς" (τχ. 2, 3 και 4-5)».
186. Ο ποιητής Δημήτρης Παπαδίτσας (1922-1987). Ήταν γιατρός και αυτός, όπως και οι Αναγνωστάκης και Σινόπουλος.
187. Βλ. Τάκης Σινόπουλος, «Δ. Π. Παπαδίτσα: Ουσίες», *Κριτική* 4-5, ό.π., σ. 195-198. Βλ. και την επιστολή διαμαρτυρίας του Δ. Π. Παπαδίτσα, καθώς την απάντησή του Τ. Σινόπουλου σε αυτήν: «Για μια κριτική», *Κριτική* 6 (Νοέμβρ.-Δεκ. 1959) 267-268.
188. Βλ. σημ. 43.
189. Τύπωμα με έντονα και μεγάλα γράμματα, καθώς και τα αντίστοιχα γι' αυτό τυπογραφικά στοιχεία. Τελικώς, δεν δημοσιεύτηκε στην *Κριτική* κείμενο του Τάκη Σινόπουλου για την ποίηση της Ζωής Καρέλλη.
190. Βλ. σημ. 147.
191. Δεν δημοσιεύτηκε στην *Κριτική* κείμενο του Μ. Αναγνωστάκη για την ποίηση του Γιώργου Βαφόπουλου.
192. Βλ. σημ. 36.
193. Η πρώτη συντακτική περίοδος του δημοσιευμένου κειμένου (*Κριτική* 6, Νοέμβρ.-Δεκ. 1959, σ. 251) είναι: «Ο κ. Αντρέας Καραντώνης υποδύεται εδώ και λίγα χρόνια, συστηματικότερα πλέον, τον ποιητή, με μια παραγωγική δραστηριότητα καθόλου ευκαταφρόνητη».
194. Βλ. σημ. 149. Η σχέση, πάντως, του Αναγνωστάκη με τον Ρίτσο υπήρξε σύνθετη και αμφίθυμη, όχι μονοσήμαντα αρνητική. Βλ. σχετικά Δημήτρης Κόκορης, «Γιάννης Ρίτσος - Μανόλης Αναγνωστάκης: Συγγένειες και αμφιθυμίες», *Μια φωτιά. Η ποίηση*. Σχόλια στο έργο του Γιάννη Ρίτσου, Αθήνα, Σοκόλης, 2003, σ. 67-74.
195. Ο ποιητής και κριτικός Τάσος Λειβαδίτης (1922-1988).
196. Το σχέδιο δεν ευδοχώθηκε στο πλαίσιο έκδοσης του περ. *Κριτική*.
197. Ο Οδυσσέας Ελύτης (1911-1990) δεν συνεργάστηκε τελικά με το περ. *Κριτική*.
198. Βλ. σημ. 78.
199. Βλ. σημ. 33.
200. Στο τχ. 6 (Νοέμβρ.-Δεκ. 1959, σ. 213-230) του περιοδικού και σε μετάφραση Νόρας Αναγνωστάκη, δημοσιεύτηκε το δοκίμιο της Raissa Orlova και του Lev Kopelev «Η χαμένη γενιά του ψυχρού πολέμου».
201. Βλ. σημ. 47.
202. Μάλλον αναφέρεται στην ποιητική συλλογή *Η νύχτα και η αντίστιξη*, που είχε εκδοθεί το 1959.
203. Πράγματι, στο τέλος της τελευταίας σελίδας (212) του τχ. 4-5, αναγράφονται οι τίτλοι και τα τεύχη λογοτεχνικών περιοδικών που είχαν αποσταλεί στο περ. *Κριτική*.
204. Προφανώς, επρόκειτο για διαφήμιση του βιβλιοπωλείου που είχαν οι «Αδελφοί Συρόπουλοι» στη Θεσσαλονίκη. Ιδίως ο Αλέκος Συρόπουλος είχε τη φήμη προοδευτικού και ευρυμαθούς βιβλιοπώλη. Βλ. Ντίνος Χριστιανόπουλος, *Θεσσαλονίκη, ού μ' εθέσπισεν, Θεσσαλονίκη, Ιανός*, 2008, σ. 136-140.

[VIII]

Αθήνα 15 Οκτωβρίου [1959]

Αγαπητέ μου Μανόλη

Βρε άθλιε, δεν έμαθες ακόμα πως το άσμα μου είναι της Ιωάννας και του Κων/νου²⁰⁵ και όχι Κων/νου και Ελένης. Εορτολόγιο είναι, βρε, η ποίησή μου;

Σφάλμα η ταυτόχρονη δημοσίευση κριτικής σου για μένα και δικής μου κριτικής για Παπαδίτσα και Γονατά.²⁰⁶ 1) Διότι θα ειπωθεί ότι ο ένας ποιητής κρίνει τον άλλο. 2) Διότι ο Παπαδίτσας θα θεωρήσει ως προσπάθεια μειώσεως αυτού-

νού και προβολής εμού. Αν και τον κακό μου τον καιρό αν αυτό λέγεται προβολή με τις μπηχτές (δικαίως ή αδικώς δεν έχει σημασία) που μου δίνεις.

Διαφήμιση σου έκανα 1) από τα Νέα – το κείμενο μπήκε όπως το έδωσα, ο Νίτσος²⁰⁷ είναι φίλος, 2) από το Έθνος – ο Μαμάκης²⁰⁸ το περιέκοψε ο μπαγάσας. 3) Στην Ελευθερία²⁰⁹ δημοσιεύτηκε αυτοβούλως (;), η είδηση της κυκλοφορίας του τεύχους.

Φρόντισε για το εξής: Να στέλνονται ταυτοχρόνως τεύχη στου Κολλάρου²¹⁰ και στον Προμηθέα (Φυτράκη).²¹¹ Ο Φυτράκης, την Τετάρτη το βράδυ που δημοσιεύτηκε η αγγελία στα Νέα, δεν είχε ακόμα τεύχη (του ζήτησαν 2-3 αγοραστοί και με ρώτησε πού να τους παραπέμπει αν τυχόν ξανασυμβεί το ίδιο, του απήντησα φυσικά στου Κολλάρου, αν και το πράγμα θα διευθετηθεί). Ο Κολλάρος είχε ήδη λάβει τα τεύχη και όπως μου είπαν την Τετάρτη το βράδυ που αγόρασα κι εγώ ένα τεύχος, γιατί η κολοτατιάνα²¹² μου βούτηξε το δικό μου, είχαν πουλήσει κιόλας 20 τεύχη περίπου.

Άμα λήψει παρούσης, στείλε μου (αυθωρεί) 4 τεύχη του 4-5 φύλλου. Θέλω ένα για μένα και 3 για νέους συνδρομητές που θα εγγράψω από το 1^ο φύλλο. Προηγούμενα έχω από την επιστροφή Φυτράκη - Προμηθέως.

Λοιπόν 4 τεύχη του 4-5.

Πρόσεξε τώρα. Υπάρχει στη Σπάρτη ένας που ασχολείται με την ιστορία πολιτισμού - ιστορία της τέχνης. Ονομάζεται Χρυσανθος Χρήστου, δημοσιεύει κάπου κάπου επιστολές στην Καθημερινή. Είναι δόκτωρ, σπουδαγμένος στη Γερμανία πιθανώς, και νέος – γύρω στα 35.²¹³ Εκτιμάται πάρα πολύ ως μυαλό στους κύκλους. Σήμερα έχει άρθρο στην Καθημερινή αξιολογώτατο.²¹⁴ Νομίζω πως πρέπει να τον έχουμε συνεργάτη. Πώς θα γίνει; Θα του γράψεις; Θα του στείλεις τεύχη Κριτικής; Έμαθα από Ελένη Βακαλό²¹⁵ πως γνωρίζεται με τον Φραντζή Φραντζεσκάκη του Ζυγού.²¹⁶ Γράψε μου επ' αυτού να ενεργήσουμε. Εγώ τον θέλω οπωσδήποτε.

Σε άλλο γράμμα μου θα σου προτείνω ξένα άρθρα για τα προσεχή τεύχη. Ας μη γελιόμαστε. Το βάρος του περιοδικού αυτουνού²¹⁷ οφείλεται 90% στον Λούκατς. Νομίζω πως πρέπει να καθιερωθεί για κάθε φύλλο και ένας ξένος. Συμφέρει και εμπορικά και πνευματικά.

Γεια - χαρά
Τάκης.

Σήμερα 16.10.59 είδα Σαββίδη.²¹⁸

Φραγκόπουλος²¹⁹ ψεύταρος. Θα βρω θυμωμένα Νιάτα.²²⁰

205. Γαραντούδης, Για τον Σινόπουλο. Κριτικά κείμενα, ό.π., σ. 33: «1961: Εκδίδεται η ποιητική σύνθεση Το άσμα της Ιωάννας και του Κωνσταντίνου, η οποία άρχισε να γράφεται το 1954».

206. Στο τχ. 4-5 (Ιουλ.-Οκτ. 1959): Μανόλης Αναγνωστάκης, «Τάκης Σινόπουλος: Η Νύχτα και η Αντίστιξη», σ. 192-195, και Τάκης Σινόπουλος, «Δ. Π. Παπαδίτσα: Ουσίες / Ε. Χ. Γονατά: Η κρύπτη», σ. 195-198. Βλ. και σημ. 80, 81, 186, 187.

207. Κώστας Νίτσος (1920-2015): ο δημοσιογράφος - διευθυντής της εφ. Τα Νέα και μετέπειτα και διευθυντής - εκδότης του περ. Θέατρο.

208. Βλ. σημ. 143.

209. Ελευθερία: εφημερίδα που εκδιδόταν από το 1944 έως το 1967.

210. Βλ. σημ. 113.

211. Βλ. σημ. 150. Ο «Προμηθεύς» ήταν βιβλιοπωλείο των «Εκδόσεων Φυτράκη», που διακινούσε και περιοδικά.

212. Βλ. σημ. 33.

213. Ο μετέπειτα καθηγητής της Ιστορίας της Τέχνης του Α.Π.Θ. και ακαδημαϊκός Χρυσάνθος Χρήστου (1922-2016) έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στη Βόννη και στην Κολωνία. Το 1959 υπηρέτησε στη Λακωνία ως Επιμελητής Κλασικών Αρχαιοτήτων.

214. Βλ. Χρυσάνθος Α. Χρήστου, *Παραλείπόμενα: Επιφυλλίδες στην εφημερίδα Καθημερινή για την τέχνη, την ιστορία, τον πολιτισμό 1952-1962*, Αθήνα, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, 2008.

215. Βλ. σημ. 31.

216. Ο φιλότεχνος δημοσιογράφος Φραντζής Φραντζεσκάκης (1926-2010) ίδρυσε το 1955 μαζί με τη σύζυγό του Κατερίνα το καλλιτεχνικό περιοδικό *Ζυγός* και το 1956 την γκαλερί «Ζυγός».

217. Εννοεί το τχ. 4-5 (Ιούλ.-Οκτ. 1959)· βλ. σημ. 182.

218. Βλ. σημ. 152.

219. Βλ. σημ. 47.

220. Εικάζω πως πρόκειται για το θεατρικό έργο *Οργισμένα νιάτα* (*Look Back in Anger*, 1956) του John Osborne (1929-1994), το οποίο αναφέρεται αρκετές φορές στη μελέτη των Ορίονα και Κορελέν που μεταφράστηκε από τη Νόρα Αναγνωστάκη και δημοσιεύτηκε στο τχ. 6· βλ. σημ. 200. Το 1959 είχε προβληθεί και η ταινία του Τόνι Ρίτσαρντσον με πρωταγωνιστή τον Ρίτσαρντ Μπάρτον, που το σενάριό της βασίστηκε στο *Look Back in Anger*.

[IX]

Αθήνα 21 Οκτωβρίου [1959], πρωί

Αγαπητέ φίλε Μανόλη

– Διά ταχυδρομικής επιταγής σου στέλνω δρχ. 460 που αντιπροσωπεύουν 1) 1 συνδρομή του Νίκου Σταύρου.²²¹ 2) δρχ. 400 από συνεισφορές φίλων. Η Δ/σις του κυρίου Νίκου Σταύρου είναι: Στρατηγού Πλαστήρα 52, Νέα Σμύρνη, Αθήναι. Θα του στείλεις από το 4-5 τεύχος. Τα 3 πρώτα του τα 'δωσα εγώ από τα υπάρχοντα.

– Σε πληροφορώ ότι μέχρι 15-20 Νοεμβρίου θα λάβεις ακόμα 800 περίπου δρχ. από συνεισφορές φίλων, και κάτι παραπάνω αν έχω κι άλλες συνδρομές. Στείλε μου επείγοντως 5 τεύχη Νο 4-5 να έχω.

– Ταχυδρομικώς σου αποστέλλω το βιβλίο *Declaration*,²²² αγγλικό. Είναι άρθρα και δοκίμια συγκεντρωμένα, όλων των αντιπροσώπων της οργισμένης γενεάς και είναι τυχερό που το είχε ο Σαββίδης.²²³ Το βιβλίο είναι εξόχως κατατοπιστικό επί της κινήσεως. Κατά την γνώμη του Σαββίδη και εμού τα κάτωθι: α) τα πιο ενδιαφέροντα άρθρα είναι του ίδιου του OSBORNE που είναι και το σπουδαιότερο κεφάλι της κινήσεως αυτής²²⁴ και του Lindsay ANDERSON που είναι ο μαρξιστής της κινήσεως και κάνει επίκριση στις θέσεις του Osborne. Αυτομάτως έχεις δύο διαφορετικές θέσεις επί του ίδιου θέματος. β) Κατόπιν τούτου δεν χρειάζεται το άρθρο του Ρώσου²²⁵ που μου έγραψες ότι έχεις, αφού όσα και να ξέρει είναι έξω από το εγγλέζικο κλίμα. Είναι απείρως προτιμότερος ο Anderson που είναι και Εγγλέζος. Λοιπόν Anderson και Osborne μονάχα.²²⁶ Δώστα να τα μεταφράσουν και παράκλησις να μην στραπατσarisτεί το βιβλίο του Σαββίδη. Σύμφωνοι;

– Δεν ξέρω αν έλαβες από την Τατιάνα²²⁷ την κριτική περί Ρένου Αποστολίδη.²²⁸ Είδα τις επιφυλάξεις σου και δεν συμφωνώ καθόλου. 1) Η κριτική της Τατιάνας είναι πολύ ενδιαφέρουσα. 2) Το βιβλίο του Αποστολίδη είναι πολύ καλό, πάρα πολύ καλό. 3) Το περιοδικό πρέπει να δείχνει πληροφορημένο και ενδιαφερόμενο για όλα. 4) Εσύ προσωπικά πρέπει να δείξεις ανωτερότητα

ηθική απέναντι Ρένου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι παρέχεις έδαφος για περαιτέρω περιπτώσεις. Άλλο ο Ρένος κι άλλο το βιβλίο του. Το βιβλίο του ενδιαφέρει την πνευματική κίνηση, ο Ρένος την κοινωνική ή την ανθρώπινη. Επ' αυτού μιλήσαμε και με την Ελένη²²⁹ η οποία συμφωνεί απολύτως μαζί μου, και μου είπε να γράφω σου τη γνώμη της. Επαναλαμβάνω, μην είσαι στραβοκέφαλος και μην έχεις προκαταλήψεις. Να δημοσιεύσετε την κριτική της Τατιάνας. Κι άσε ακόμα το τί βιβλίο προηγείται.

μεσημέρι στις 2

- Μόλις έλαβα 4 τεύχη του Νο 4-5. Εντάξει.
- Ο Νίκος Λιμπέρης²³⁰ είναι 4,5/5 εσύ κι άσε τ' αστεία.
- Ο Πέτρος Κόρφης²³¹ ισχνός.
- Ο Πίστας²³² καλός.
- Για το Δάλλα²³³ οι αιώνιες αντιρρήσεις μου. Φράσεις περιδινούμενες εις εαυτάς, ναρκισσισμός λεκτικός και συχνά το δάσος τρώει τα δέντρα.
- Για το Φράγκο συμφωνώ με την Κ. που θα 'πρεπε να λέγεται «η "Κριτική"».²³⁴
- Ο Φραγκόπουλος²³⁵ είναι ψεύταρος. Δήθεν είδε το Σαββίδη,²³⁶ δήθεν ο Σαββίδης δεν είχε τίποτα περί οργισμένων νεαρών δήθεν... στο μεταξύ ο Σαββίδης είχε και ο Φραγκόπουλος τον γέλασε σε δυο ραντεβού. Άντε να βρεις άκρη με τους [...] διανοούμενους.
- Μη σκοτίζεσαι για τη ρεκλάμα της «νύχτας»,²³⁷ δεν είναι απαραίτητη. Δεν χρειάζεται ούτε να σου συγχωρήσω τίποτα, ούτε να καταλάβω. Άσε με ήσυχο με τις σκοτούρες μου.
- Γράψε συνδρομήτρια την δίδα Μαριάννα Ξενάκη²³⁸ (ωραία κοπέλα), Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών, Αθήνα. Σ' αυτήν θα στείλεις το 6^ο τεύχος. Γ' άλλα 1-5 θα δώσω εγώ. Θα εισπράξω συνδρομήν και θα στείλω αργότερα με άλλα χρήματα.
- Στείλε (δωρεάν) τεύχη 1-6 στον Mario Vitti,²³⁹ 1d, via F. D. Guerrazzi, ROMA. Γράψε στην αφιέρωση του πρώτου φύλλου: Ευγενεί φροντίδι κ. Τάκη Σινόπουλου. Χρειάζεται η αποστολή.
- Επληροφορήθη ότι ο Δεσποτόπουλος²⁴⁰ θα σου στείλει συνδρομή, μακάρι.
- Ο Ελύτης²⁴¹ μάλλον δεν θα γράψει επιστολήν, δεν μου έκαμε ακόμα νύξιν.
- Έχω πολλή ερημιά, περνάω άσκημη κρίση (ανδρική κλιμακτήριος;).
- Αν σου επιστραφεί το τεύχος του Γ. Μακρή,²⁴² στείλε το ξανά σε μένα να του το δώσω όταν τον δω.
- Να έρθεις στην Αθήνα. Πρέπει να μιλήσουμε.
- Από τον κατάλογο Α που μου στέλνεις ξέρω Λευτέρη Στεφανάκη και Δημήτρη Χαρίτο²⁴³ (αλλά δεν τον βλέπω).
- Σβήσε Τζίνα Πολίτη,²⁴⁴ έφυγε Αμερική, κλάψε συνδρομήν.
- Ελένη Βακαλό²⁴⁵ θα φροντίσει μερικούς²⁴⁶ από κατάλογο Α και Β!
- Προχτές ο Σαββίδης²⁴⁷ δεν είχε χρήματα να μου δώσει. Άκου, ούτε 60 δρχ. στην τσέπη του ο άθλιος (εγώ είχα 40).
- Πέτρον [...] ²⁴⁸ θα φροντίσω εγώ.
- ΘΑ ΦΡΟΝΤΙΣΩ ΟΠΩΣ ΜΟΥ ΓΡΑΦΕΙΣ ΣΥΝΔΡ.
- Ο Φραγκόπουλος²⁴⁹ (100 κιλά) είναι κτητικός. Δεν συλλαμβάνεται.

Πάντως όχλησε, όχλησε, όχλησε τους κωφούς. Ύστερα κόψε. Διά το πρώτο πανελλαδικό συνέδριο κλπ. ορίζω αντιπρόσωπό μου τον Ν. Γ. Πεντζίκη!!²⁵⁰
Βάλε στην πρώτη σελίδα του 6^{ου} τεύχους σε πλαίσιο, όπως κάτωθι.

Καθίσταται γνωστόν εις τους αναγνώστας της Κριτικής ότι ο Δντης μας κ. Μανόλης Αναγνωστάκης απειλείται να δολοφονηθεί από τον ποιητή κ. Τάκη Σινόπουλο λόγω αλλαγής δολίας και κακοπροαιρέτου του τίτλου σειράς ποιημάτων από Ιωάννα και Κων/νος εις Κων/νου και Ελένης. Φροντίσατε όσον μπορείτε να μην χυθούν αίματα αδελφικά.

Η «Κριτική»

Φιλιά
Τάκης

221. Φίλος του Τάκη Σινόπουλου. Βλ. και Πιερής, ό.π., σ. 18: φωτογραφία στην οποία ο Τάκης Σινόπουλος απεικονίζεται με τον Νίκο Σταύρου.

222. Lindsay Anderson, Kenneth Tyan, John Osborne, Doris Lessing, Colin Wilson, John Wain, Stuart Holroyd, Bill Hopkins, *Declaration*, London, MackGibbon & Kee, 1957.

223. Βλ. σημ. 152.

224. Το κίνημα των «Οργισμένων Νέων» («Angry Young Men»), που επηρέασε ιδιαίτερα την πολιτισμική πορεία (θέατρο, μουσική, λογοτεχνία, κινηματογράφος) της δεκαετίας του 1950 σε Ευρώπη και Αμερική. Βασικό έργο αναφοράς του κινήματος είναι το *Look Back in Anger* (1956) του John Osborne.

225. Βλ. σημ. 200.

226. Δεν δημοσιεύτηκαν στο περ. Κριτική κείμενα των Lindsay Anderson και John Osborne. Ο Νίκος Μπακόλας ως «Νίκος Χριστοφόρου» μετέφρασε το δοκίμιο της Doris Lessing «Η μικρή προσωπική φωνή»: Κριτική 6 (Νοέμβρ.-Δεκ. 1959) 231-243.

227. Βλ. σημ. 33.

228. Βλ. σημ. 176.

229. Βλ. σημ. 31.

230. Βλ. σημ. 167, 170.

231. Βλ. σημ. 174.

232. Βλ. σημ. 179.

233. Βλ. σημ. 39, 129.

234. Στο τχ. 4-5 (Ιούλ.-Οκτ. 1959) 174-186, ο Βασίλης Φράγκος ολοκληρώνει τη δημοσίευση του δοκιμίου του «Οι διανοητές της περασμένης γενιάς». Με σημείωμα στο ίδιο τεύχος (σ. 210-211), το οποίο φέρει την υπογραφή «Κ», ο Μ. Αναγνωστάκης εκφράζει τις αντιρρήσεις του σε θέσεις του δοκιμίου.

235. Βλ. σημ. 47.

236. Βλ. σημ. 152.

237. Εννοεί την ποιητική συλλογή του *Η νύχτα και η αντίστιξη* (1959).

238. Η γεννημένη στην Αθήνα το 1938 σημαντική χαράκτρια.

239. Ο γεννημένος το 1926 στην Κωνσταντινούπολη επιφανής νεοελληνιστής.

240. Ο Κωνσταντίνος Δεσποτόπουλος (1913-2016) ήταν καθηγητής φιλοσοφίας (Πανεπιστήμιο Αθηνών, Νανσύ ΙΙ, Πάντειο) και ακαδημαϊκός. Διετέλεσε και υπουργός Παιδείας (1989, 1990).

241. Βλ. σημ. 197.

242. Βλ. σημ. 78.

243. Συνδρομητές ή και επίδοξοι συνεργάτες του περιοδικού. Ο δεύτερος μάλλον είναι ο γεννημένος το 1930 στην Αθήνα κριτικός κινηματογράφου, οποίος έχει εκδώσει και ποιήματα.

244. Η γεννημένη στην Αθήνα το 1930 θεωρητικός και κριτικός της λογοτεχνίας, καθηγήτρια αγγλικής φιλολογίας στο ΑΠΘ.

245. Βλ. σημ. 31.

246. Εννοεί συνδρομητές του περιοδικού. Κατάλογοι Α και Β δεν εντοπίστηκαν στο αρχείο που ερευνήθηκε.

247. Βλ. σημ. 152.

248. Δυσανάγνωστο επώνυμο συνδρομητή.

249. Βλ. σημ. 47.

250. Βλ. σημ. 51.

[X]

[αρχές 1960]

ΕΝΑ ΜΑΚΡΥ ΓΡΑΜΜΑ

στον Μανόλη Αναγνωστάκη

Γιατρό και Ποιητή και Δ/ντή της «Κριτικής»

Φίλε κύριε Μανολάκη

– Έχω πολύν καιρό να σας γράψω, σκοτούρες βλέπετε, ποιητής είμαι, δεν μ' αφήνει ήσυχο κι ο Τάκης Σινόπουλος του Άλφα.²⁵¹

Άκουσε τώρα.

Οι άνθρωποι που πληρώνουν έχουν δικαίως την απαίτηση να λαμβάνουν το τεύχος τους. Αν θα βουλιάξει η Κριτική, θα βουλιάξει γιατί να σε πάρει ο ...²⁵² δεν σκοτίζεσαι για τη διεκπεραίωση. Δεν φτάνουν οι παλιές διαμαρτυρίες, έχουμε συνεχώς και καινούργιες. Σου γράφω συνδρομητάς οι οποίοι τα βάζουν μαζί μου. Σε ρωτώ: γιατί δεν λαμβάνει ταχτικά τεύχος ο Θ. Βαρουξής²⁵³ [...]; Γιατί δεν έλαβε τεύχος 2 και 3 ο Ρόδης Ρούφος;²⁵⁴ Γιατί δεν έλαβε τεύχος ο Ν. Σταύρου;²⁵⁵ Γιατί η Ελένη Βακαλό²⁵⁶ αποφεύγει να εισπράξει συνδρομές για το νέο χρόνο λέγοντας ότι οι άνθρωποι που ενέγραψε δεν λαμβάνουν ταχτικά όλα τα τεύχη; Κι αυτά μεν τα ξέρω, βουλώνω τρύπες όταν μπορώ με τα τεύχη που έχω. Άλλοι όμως; Τώρα τί καταλαβαίνεις; Έχεις τόσους νέους φίλους, τόσους συγγενείς, τόσους μαθητές, τόσους συνεργάτες, τόσες ερωμένες. Δεν μπορεί κάποιος τέλος πάντων ν' αναλάβει υπεύθυνα τη διεκπεραίωση να τελειώνουμε μ' αυτή την ιστορία; Βάλε βρε το γιο σου επιτέλους! Μονάχα για τ' αρχίδια του καμαρώνεις; Ξεκαθάρισέ μου ποιος Στεφανάκης χρωστάει συνδρομή, ο Λευτέρης ή ο Μένης; Ο Κουμπής²⁵⁷ κόπτεται πως ο Λευτέρης πλήρωσε.

– Έχω εισπράξει 4 συνδρομές. 1) Τσιτσεκλή²⁵⁸ 1^{ου} χρόνου. 2) Προβελέγιου²⁵⁹ από Γιώργο Βακαλό²⁶⁰ 1^{ου} ή 2^{ου}; 3) Νίκου Γκάτσου²⁶¹ 2^{ος} χρόνος. 3) Ν. Σταύρου δεύτερος χρόνος και 4) Τάκης Λουμιώτης²⁶² δεύτερος χρόνος. Θα σου στείλω αργότερα αυτά τα χρήματα μαζί με αυτά που θα εισπράξω εν καιρώ.

Θα ετοιμάσω ένα σημείωμα – απολογισμό χρονιάς για τον Ταχυδρόμο το οποίο θα δώσω στον Βαρίκα.²⁶³ Τις ειδήσεις για Νέα και Έθνος μπορείς να τις στείλεις απ' ευθείας εσύ, δεν χρειάζονται μεσολαβητή. Στο συγκρότημα έχεις συμπάθειες. –

Κοίταξε τώρα.

Σου εσωκλείω ένα εκτεταμένο κάπως, αλλά πολύ καλό δοκίμιο του Edmund Keeley που κυριολεκτικά το βούτηξα από τον Γκάτσο. Τίτλος «Ο Eliot και η προϊκα του Σεφέρη». Είναι γραμμένο απ' ευθείας ελληνικά και με μικροδιορθώσεις του Γκάτσου στο λεκτικό. Ο Γκάτσος ήταν να το δώσει στη Νέα Εστία και το νομίζω αδίκημα για την Κριτική. Νομίζω και θα ήθελα να το βάλεις στο 1^ο τεύχος της περιόδου.²⁶⁴ Και πρόσεξε, ο Γκάτσος με παρακαλεί θερμά, θέλει να ιδεί

αυτός ο ίδιος τις δεύτερες διορθώσεις. Φρόντισε εν καιρώ να μου τις στείλεις. – Το δοκίμιο συνοδεύεται από 1 μικρό πληροφοριακό σημείωμα που θα πρέπει να μπει στην αρχή και με μία προσθήκη για τη σελ. 8 που οφείλεται σε λάθος στην αντιγραφή της γραφομηχανής. –

ΕΔΩ ΣΟΒΑΡΟΤΗΣ / ΚΑΙ ΕΔΩ!

Σύμφωνα με το προ ημερών γράμμα σου και την ιδέα που ρίχνεις των ειδικών τευχών του νέου έτους. – Ευθύς εξ αρχής όταν διάβασα το γράμμα σου διαφώνησα ριζικά. Και εξηγούμαι. Θά 'χουμε τέσσερα τεύχη το χρόνο, σκοτωνόμαστε να βρούμε ύλη να τα γεμίσουμε. Έχουμε ένα περιοδικό αυστηρό, περιωπής, σοβαρό, όσο πιο σοβαρό μπορούσε να γίνει σε σημείο που απ' τη σοβαρότητα και τη βαρύτητα, πολλοί αναγνώστες δεν το διαβάζουν ολόκληρο. Γιατί να δώσουμε ακόμα ένα λόγο αδιαφορίας στο κοινό μας, εξειδικεύοντας τα ελάχιστα αυτά τεύχη; Πόσοι μπορούν να ενδιαφερθούν για το ειδικό τεύχος ποιήσεως, για το ειδικό τεύχος μουσική – προπαντός αυτό – για το ειδικό τεύχος θεάτρου; Γιατί να διακόπτουμε το ενδιαφέρον με εξειδικεύσεις θεμάτων, ώστε μερικοί αναγνώστες να πετάξουν το τεύχος ολάκερο από έλλειψη ενδιαφέροντος; Έπειτα με τα ειδικά τεύχη μπορούμε τάχα να εξαντλήσουμε τα επί μέρους θέματα της ποίησης ή της ζωγραφικής ή της μουσικής; Έπειτα τον άλλο χρόνο τί θα κάνουμε; Δε θα 'χουμε άρθρα και δοκίμια και μελέτες για τα ήδη ας πούμε μελετηθέντα θέματα; – Έπειτα για ποιο ουσιώδη, βασικό, αναπόδραστο λόγο θα πρέπει να τυπώσουμε αφιερωμένα σε θέματα – είδη τέχνης – τεύχη; Αν βγαίναμε κάθε 15 μέρες, το καταλαβαίνω που θα είχαμε την ευχέρεια να αφιερώνουμε σε ειδικά θέματα. Τώρα όμως; Και προπαντός τώρα όταν δεν έχουμε στα χέρια μας τις απαραίτητες εργασίες. Ποιος π.χ. θα σου κάμει τις μελέτες που προτείνεις για την ποίηση, τα ιδεολογικά ρεύματα στη σύγχρονη ποίηση; Την εισαγωγή στη σύγχρονη νεώτερη ποίηση; Αυτά είναι θέματα επί παραγγελία. Ποιος θα τα κάμει; Μ' αυτές τις σκέψεις έθεσα υπ' όψει της Ελένης Βακαλό²⁶⁵ το γράμμα σου. Συγκέντρωση με τα πρόσωπα που προτείνεις δηλ. Σαχτούρη²⁶⁶ και Παπαδίτσα²⁶⁷ δεν γίνεται. Τάχα δεν ξέρεις ότι ο Σαχτούρης δεν έχει ιδέες και γνώμες, δεν συζητά επί θεμάτων, τάχα δεν ξέρεις πόσο συννεφόμενος και αντιοργανωτικός είναι ο Παπαδίτσας; Ότι το μόνο που ουσιαστικά θα μπορούσε να τον ενδιαφέρει – για να τρέξει σε συγκέντρωση – είναι η ποίησή του; Δεν θέλω να κατηγορήσω τους ανθρώπους. Είναι αφιερωμένοι στον εαυτό τους και δεν σκορπίζονται. Έτσι είναι φτιαγμένοι.

Συζήτησα λοιπόν με την Ελένη Βακαλό η οποία με μικροδιαφορές συμφωνεί μαζί μου για την μη αναγκαιότητα των ειδικών τευχών. Επίσης το θέμα το κουβέντιασα με τον Αλέκο²⁶⁸ ο οποίος υπερθεματίζει επί των απόψεών μου. Ακόμη συζήτησα και με τον Γκάτσο, όταν προχτές μου έδωσε το δοκίμιο του Κήλυ, και αυτός συμφωνεί.

Δεν έχω τίποτα άλλο να προσθέσω επί του θέματος. Αν έβρισκα έναν άνθρωπο που να βρίσκει πραγματοποιήσιμες τις σχεδιαζόμενες καινοτομίες σου, θα σου το έγγραφα αμέσως.

ΜΙΑ ΕΙΔΗΣΗ (ιλαρότης εδώ)

Μια είδηση λοιπόν που θα σε χαροποιήσει. Τσακώθηκα για καλά επιτέλους με τον Ρένο Αποστολίδη,²⁶⁹ ο οποίος επιτέλους σταμάτησε να βρίζει εσένα, την

Βακαλό και το Δάλλα²⁷⁰ και βρίζει 4-5 ώρες την ημέρα εμένα. Το τί τραβάει ο Αλέκος²⁷¹ δε λέγεται. Υφίσταται με στωικότητα όλη τη λύσσα του Ρένου, αλλά και του Γέρο Ηρακλή,²⁷² του κακού αυτού δαίμονος [...]. Πανηγύρι που λες. Φοβέρες ότι θα με ... σβήσουν θα με κάνουν να ... κλάψω κλπ. Θηριοτροφείον.

Παράκλησις

Σπρώξε τον Νησιώτη να γράψει κριτική για την «Νύχτα και την αντίστιξη» στη Νέα Πορεία, όπως το έχει υποσχεθεί από καιρό.²⁷³ Για ειδικούς λόγους η κριτική πρέπει να 'ναι υπερευνοϊκή, πες το του Πάνου, να αφήσει τις διαφωνίες του και τις αυστηρότητές του για το ερχόμενο βιβλίο. Αυτή τη φορά να κάμει σκόντο στις απόψεις του. Είναι πολύ αυτό που γυρεύω, και κοκκινίζω αλλά μου χρειάζεται, να χέσω τον κόσμο σας, το μυαλό σας και την ποιήσή σας. Καταλάβετε με! Οιαδήποτε κριτική καλή ή κακή τη γράφω στα παλιά μου τα παπούτσια, δεν συγχύζομαι, δεν χαιρόμαι. Αλλά τώρα τη θέλω, την απαιτώ, πώς το λένε. Όχι για μένα, όχι για τα κολοποιήματά μου, αυτό να το ενοήσετε. Τη θέλω για καρφί. Εις αντάλλαγμα ο Νησιώτης – ο Θασίτης, ο Πάνος, ο Βασίλης – σας με σκίσει στα δύο όταν θα βγάλω το ερχόμενο βιβλίο μου. – Με καταλαβαίνεις; Επ' αυτού γράψε μου.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Ένας ποιητής προκαταβολικά αρνείται το βραβείο των 12.²⁷⁴ Ονομάζεται Τάκης Σινόπουλος. Εδήλωσε διά του Καραντώνη²⁷⁵ και του Ξεφλούδα²⁷⁶ ότι επιθυμεί να μην κριθεί για το βραβείο τους.

Ευκαιρία για τον Βαρβιτσιώτη.²⁷⁷ Προωθώ Βαρβιτσιώτη προς βράβευσιν. Αν δεις τον Βαρβιτσιώτη, πες του ότι θέλω ποσοστά!!! Και τα ποσοστά θα πάνε υπέρ της ΚΡΙΤΙΚΗΣ. –

ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ

Είδα Καραντώνη. Ζεματισμένος από την κριτική σου. Του 'ρθε κεραμίδα και τά 'χει χαμένα. Δεν πολυκατάλαβε τη μπηχτή, δεν μπόρεσε εξ αφορμής της εγκεφαλικής διασείσεως που έπαθε να ενοήσει καλά - καλά τί γράφεις.

Ήσουν έξοχος αυτή τη φορά, σε συγχαίρω. ΕΞΟΧΟΣ. Επίσης η κριτική σου για τον Τσίρα²⁷⁸ ήταν περιφημη. Μπράβο!

Συνδρομές

Γράψε γράμμα στους Σαχτούρη, Παπαδίτσα, Μιλλιέξ²⁷⁹ κλπ. να φροντίσουν να ανανεωθούν οι συνδρομές που έκαμαν τον πρώτο χρόνο. – ΓΡΑΜΜΑΤΑ!

– Εγώ από μέρους μου ελπίζω να ξαναγράψω όλους τους συνδρομητές μου. –

Ταχυδρόμησέ μου με πρώτη ευκαιρία τα βιβλία Καραντώνη - *Declaration*²⁸⁰ - τεύχη της *CRITIQUE*,²⁸¹ τώρα πια δεν σου χρειάζονται.

Πρέπει να γραφτεί κριτική για τα πεζογραφήματα Κοτζιά - Κάσδαγλη. Ποιος θα την κάμει;²⁸²

– Έγραψες στον Χρυσάνθο Χρήστου;²⁸³

Για το πρώτο τεύχος του '60,²⁸⁴ θα ετοιμάσω κριτικές των εξής βιβλίων:

1. Αθανασούλη – Από το προσωπικό μου ημερολόγιο
2. Μερακλή – Η ποιήσή μας, ο διχασμός, το μεταίχμιο
3. Κότσιρα – Αυτογνωσία – θα πέσει ξύλο εδώ

4. Μ. Ρουσιάδη – Το τραγούδι του Στρυμόνα
5. Ασλάνογλου – Ο θάνατος του Μύρωνα
6. Χριστιανόπουλου – Ανυπεράσπιστος καημός
7. Παυλέα – Καθαρός καρπός
8. Βαρβιτσιώτη – Η γέννηση των πηγών
9. Ελύτη – Ποιήματα

Αν εξ αυτών θέλεις να γράψεις εσύ π.χ. για τον Αθανασούλη ή τον Κότσορα – για να γλεντήσουμε – πληροφόρησε με εγκαίρως για να μην αργήσω.²⁸⁵

ΤΟ ΑΙΣΧΟΣ

Περιήλθε εις χείρας μου λυσσαλέον άρθρον κάποιου ποιητή ονόματι Μανόλη Αναγνωστάκη²⁸⁶ αναφερόμενον εις τους ποδοσφαιρικούς αγώνες ΠΑΟΚ και ΠΟΚ²⁸⁷ – Λινοξυλάκη, Καμάρα και Νεμπίδη.²⁸⁸ Είναι αίσχος κύριοι να τρέχετε εις τα ποδοσφαιρικά γήπεδα την στιγμήν που αυτή η ίδια η πορεία της ελληνικής μας ποίησης διακυβεύεται. Είναι αίσχος κύριοι να παρακολουθείτε πώς κλωτσάνε τα πόδια τού [= δυσανάγνωστο επώνυμο] και του Παπάζογλου.²⁸⁹ Ο πνευματικός μας πολιτισμός κινδυνεύει και εμείς βάζουμε φωτιά στα σπίτια μας. Είναι αίσχος, κύριοι, ενώ η σύγχρονος μουσική διερχόμενη δεινήν κρίσιν, υμείς να ενδιαφέρεστε μόνον διά την σφυρίχτραν του διαιτητή. Είναι αίσχος, κύριοι, ο εξαίσιος ζωγράφος και κορυφαίος σκηνογράφος μας Γιώργος Βακαλό²⁹⁰ να γίνεται μέλος του συμβουλίου ποδοσφαιρικών - κλωτσοσκουφικών οργανώσεων.

Κάτω τα γήπεδα

Κάτω ο φασισμός της μπάλας

Κάτω τα γκολπόστ και τα γκολ

Κάτω οι ριγωτές φανέλες

Κάτω οι σφυρίχτρες

Κάτω ο ΠΟΚ, ΠΑΟΚ, ΝΟΧ, ΝΑΟΚ, ΛΑΟΚ, ΜΠΟΚ και ΛΟΚ.

Καθάραματα!

Γεια χαρά
Τάκης Σινόπουλος

251. Μεταφέρω από τη «Σημείωση» του Σάββα Παύλου στο κείμενό του «Δεοντολογία βιογραφίας και βιβλιογραφίας, ή Σινόπουλος και Ρένος», που βρίσκεται αναρτημένο από 8.5.2014 στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://savvaspavlou.wordpress.com> (τελευταία επίσκεψη στην ιστοσελίδα: 10.6.2016): «ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Χαρακτηριστικά, στην εφημερίδα *Τα Νέα* (Αθήνα, 23.12.1959), ο Σινόπουλος δημοσίευσε επιστολή στην οποία ζητούσε να μη υπογράψει Τάκης Σινόπουλος έτερος ποιητής με το ίδιο ονοματεπώνυμο. Τη στάση αυτή του Σινόπουλου έκριναν αρνητικά πολλοί σε διάφορες συζητήσεις, αργότερα, σε γραπτά τους, ο Ηρακλής Αποστολίδης και ο Ρένος, ο οποίος έφεξε τον Σινόπουλο για σκασιότητα και αντιπνευματική αλαζονεία και ότι κριτήριο διάκρισης μεταξύ δύο συνεπώνυμων λογοτεχνών είναι, μόνο, η ποιότητα και όχι ο εξαναγκασμός του άλλου να αλλάξει όνομα». Ο συγγραφέας, κριτικός και ανθολόγος της νεοελληνικής ποίησης Ηρακλής Αποστολίδης (1893-1970) ήταν πατέρας του Ρένου (βλ. σημ. 176).

252. Τα αποσωπητικά στο αυτόγραφο.

253. Βλ. σημ. 123 και Πιερής, ό.π., σ. 52: φωτογραφία στην οποία απεικονίζονται ο Τ. Σινόπουλος με τον αδελφό του Παύλο και με τον Θωδωρή Βαρουξή.

254. Βλ. σημ. 59.

255. Βλ. σημ. 221.
 256. Βλ. σημ. 31.
 257. Βλ. σημ. 34.
 258. Ανεξακριβωτο σε ποιον ή ποια αναφέρεται.
 259. Ίσως να πρόκειται για τον αρχιτέκτονα και πολεοδόμο Αριστομένη Προβελέγγιο (1914-1999) ή για τον Ρόδη Προβελέγγιο, δηλαδή τον Ρόδη Ρούφο· βλ. σημ. 59.
 260. Βλ. σημ. 95.
 261. Ο ποιητής Νίκος Γκάτσος (1911-1992).
 262. Βλ. σημ. 123.
 263. Ο λογοτεχνικός κριτικός Βάσος Βαρίκας εργάστηκε επί σειρά ετών ως συντάκτης, αρχι-συντάκτης και διευθυντής σύνταξης σε έντυπα του Δημοσιογραφικού Οργανισμού Λαμπράκη. Το Συγκρότημα Λαμπράκη (ή Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη) εξέδιδε μεταξύ άλλων το περ. *Ταχυδρόμος* και την εφ. *Τα Νέα*. Βλ. και σημ. 37.
 264. Πράγματι, το συγκριτολογικό δοκίμιο του γνωστού ελληνιστή και μεταφραστή Edmund Keeley (γενν. 1928) με τίτλο «Ο Έλιοτ και η ποίηση του Σεφέρη» δημοσιεύτηκε στο τχ. 7-8 (Ιαν.-Απρ. 1960) του περ. *Κριτική*, σ. 19-32.
 265. Βλ. σημ. 31.
 266. Βλ. σημ. 32.
 267. Βλ. σημ. 186.
 268. Προφανώς εννοεί τον Αλέξανδρο Αργυρίου, βλ. και σημ. 23, 30, 34.
 269. Βλ. σημ. 176.
 270. Βλ. σημ. 39.
 271. Βλ. σημ. 268.
 272. Για τον Ηρακλή Αποστολίδη, βλ. σημ. 251.
 273. Βλ. Βασιλίας Νησιώτης [= Πάνος Κ. Θασίτης], «Τάχη Σινόπουλου: Η νύχτα και η αντίστιξη», *Νέα Πορεία*, τχ. 59-60 (Ιαν.-Φεβρ. 1960) 41-44. Βλ. και Γαραντούδης, *Για τον Σινόπουλο. Κριτικά κείμενα*, ό.π., σ. 72-80.
 274. Βλ. και σημ. 135.
 275. Βλ. σημ. 36, 135, 148.
 276. Ο πεζογράφος και κριτικός Στέλιος Ξεφλούδας (1902-1984). Ήταν μέλος της «Ομάδας των 12», βλ. και σημ. 135.
 277. Ο ποιητής, μεταφραστής και δοκιμογράφος Τάκης Βαρβιτσιώτης (1916-2011).
 278. Μανόλης Αναγνωστάκης, «Στρατή Τσίρκα: Ο Καβάφης και η εποχή του», *Κριτική* 6 (Νοέμβρ.-Δεκ. 1959) 257-261· αναδημ.: *Τα συμπληρωματικά. Σημειώσεις κριτικής*, ό.π., σ. 53-61. Ο ανεπιφύλακτος έπαινος υποδηλώνει πως ο Σινόπουλος συμμερίζεται την αρνητική θέση του Αναγνωστάκη για τη μελέτη του Τσίρκα.
 279. Βλ. σημ. 32, 136, 33.
 280. Βλ. σημ. 222.
 281. Μάλλον αναφέρεται σε τεύχος ή σε τόμο τευχών του γαλλικού περιοδικού *Critique*. Για βασικές πληροφορίες ως προς τη συγκεκριμένη μηνιαία φιλολογική επιθεώρηση, βλ. Μιχ. Γ. Μπακογιάννης, *Το περιοδικό «Κριτική»*, ό.π., σ. 26-27.
 282. Στο τχ. 6 (ό.π., σ. 268) στη ρουμπρίκα «Έντυπα που λάβαμε - Βιβλία» αναφέρονται τα μυθιστορήματα *Κεκαρμένοι* (1959) του Νίκου Κάσδαγλη (1928-2009) και *Ο Εωσφόρος* (1959) του Αλέξανδρου Κοτζιά (1926-1992), για τα οποία δεν δημοσιεύτηκαν κριτικά σημειώματα στο περιοδικό.
 283. Βλ. σημ. 213, 214.
 284. Αυτή η φράση, το ότι ο Σινόπουλος πιο πάνω έχει κάνει λόγο για τη διαμάχη του με τον «Τάχη Σινόπουλο του Αλφα» (επίκαιρη στις αρχές του 1960, βλ. σημ. 251) και για «σημείωμα - απολογισμό χρόνας», καθώς και η ημερομηνία δημοσίευσης της ζητούμενης από τον Σινόπουλο κριτικής του Πάνου Θασίτη στο περ. *Νέα Πορεία* (βλ. σημ. 273), αποτελούν τις βασικότερες αποδείξεις για το ότι η συγκεκριμένη αχρονολόγητη επιστολή γράφτηκε στις αρχές του 1960.
 285. Ο Γ. Σινόπουλος τελικώς έκρινε από τις σελίδες της *Κριτικής* τα αναφερόμενα βιβλία των Μιχάλη Μερσαλή (γενν. 1932) στο τχ. 7-8 (Ιαν.-Απρ 1960) 73-75· Νίκου-Αλέξη Ασλάνογλου (1931-1996) και Ντίνου Χριστιανόπουλου (γενν. 1931) στο τχ. 7-8, ό.π., σ. 75-78. Ο Κρίτων Αθανασούλης (1916-1979) δεν κρίθηκε από τον Σινόπουλο για τις *Σελίδες από το προσωπικό μου ημερολόγιο* αλλά για το βιβλίο *Η επίσκεψη του Αγγέλου* στο τχ. 16 (Ιουλ.-Αύγ. 1961) 149-151. Ο Πάνος Θασίτης ως «Βασιλίας Νησιώτης» έκρινε τον Γιωργή Κότσιρα (1920-1998) και ορισμένους κριτικούς του

(τχ. 7-8, ό.π., σ. 55-61), πυροδοτώντας ποικίλες αντιδράσεις (βλ. τχ. 9, Μάιος-Ιούν. 1960, σ. 115-123, 131-133), και ο Μ. Αναγνωστάκης το βιβλίο του Μάριου Ρουσσιάδη (1929-1980) στο τχ. 7-8, ό.π., σ. 79, και τη Γαλανή γέφυρα (όχι τον Καθαρό καρπό) του Σαράντου Παυλέα (1917-2005) στο τχ. 16, ό.π., σ. 154-155.

286. Το κείμενο εντοπίστηκε στο αρχείο που ερευνήθηκε, δεν φέρει ημερομηνία και δημοσιεύτηκε από τον Γιώργο Ζεβελάκη· βλ. «Τα βράδια της Κυριακής μετά το ματς...». Ένα ανέκδοτο κείμενο του Μανόλη Αναγνωστάκη», *The Books' Journal* 46 (Αύγ. 2014) 42-43. Βλ. και το «Επίμετρο» στο παρόν Τετράδιο.

287. ΠΑΟΚ = ο γνωστός σύλλογος της Θεσσαλονίκης (Πανθεσσαλονίκειος Αθλητικός Όμιλος Κωνσταντινουπολιτών). Οι περισσότερες σχετικές πηγές αποδίδουν το ΠΟΚ ως αρκτικόλεξο των Παναθηναϊκός Αθλητικός Όμιλος, Ολυμπιακός Σύνδεσμος Φιλάθλων Πειραιώς, Κωνσταντινουπόλεως Αθλητική Ένωσις (ΑΕΚ = Αθλητική Ένωσις Κωνσταντινουπόλεως). Πρόκειται για εμπορικό σύμφωνο των τριών ομάδων, που έγινε το 1927 με σκοπό το οικονομικό τους όφελος από τα έσοδα διοργάνωσης ποδοσφαιρικών αγώνων (βλ. ενδεικτικά, τρία δημοσιεύματα του Δ. Ι. Καραμπάτη: «Αθλητική κίνησης. Και ποδοσφαιρικών ... κίνημα», εφ. Έθνος, 23.10.1927, «Αθλητισμός ελληνικός και ξένος. Το ποδοσφαιρικών ... κίνημα», εφ. Εμπρός, 24.10.1927, και «Αθλητισμός ελληνικός και ξένος. Η χθεσινή αγωνιστική κίνησης», εφ. Εμπρός, 5.3.1928. Βλ. επίσης τα ανυπόγραφα κείμενα: «Αθλητική ζωή. Ο αγών ΑΕΚ - Απόλλωνος», εφ. Η Βραδυνή, 23.10.1927, και «Αθλητική ζωή. Η έκρηξις του κινήματος», εφ. Η Βραδυνή, 24.10.1927). Ορισμένοι οπαδοί του Ολυμπιακού (όπως έπραξε, λ.χ., ο αείμνηστος και αγαπημένος φίλος Πάνος Γεραμάνης αρκετές φορές σε ραδιοφωνικές του εκπομπές) και για να μην εκφέρεται πρώτο το «Π» του Παναθηναϊκού, χωρίς φυσικά να δηλώνουν ρητά το κίνητρό τους, ετυμολογούν το ΠΟΚ ως αρκτικόλεξο του Πειραιεύς, Ομόνοια (!), Κωνσταντινούπολις. Η εκδοχή του ΠΟΚ ως αρκτικόλεξο του Ποδοσφαιρικός Όμιλος (ή Οργανισμός) Κέντρου δεν επιβεβαιώνεται από τα προαναφερόμενα σχετικά με το ΠΟΚ δημοσιεύματα του Τύπου της εποχής (=1927, 1928).

288. Κατά την αγωνιστική περίοδο 1959-1960, ο Γιάννης Νεμπίδης (1930-2000) και ο Κώστας Λινοξυλάκης (1933-2014) έπαιζαν στον Παναθηναϊκό, ενώ ο Γιώργος Καμάρας (1929-2000) και ο αδελφός του Αριστείδης Παπαζογλου (γενν. 1939) έπαιζαν στον Απόλλωνα Αθηνών (ο Αναγνωστάκης στο «ΑΙΣΧΟΣ», σημειώνοντας: «Καμάρας (Απ.όλλων)», μάλλον εννοεί τον έμπειρο Γιώργο και όχι τον τότε νεαρό Αριστείδη, αλλά δεν είναι και βέβαιο).

289. Κατά την αγωνιστική περίοδο 1959-1960, ο Κώστας Παπαζογλου (1938-2013) και ο αδελφός του Αριστείδης Παπαζογλου (1939-1969) αγωνίζονταν στον Ολυμπιακό. Ο Αναγνωστάκης στο «ΑΙΣΧΟΣ» και ο Σινόπουλος εδώ σημειώνουν μόνον το επώνυμο, άρα δεν είναι σαφές σε ποιον από τους δύο αναφέρονται.

290. Βλ. σημ. 95.

[7]

23.2.60

Αγαπητέ Τάκη,

Μου προκαλεί κατάπληξη η παρατεταμένη σιωπή σου. Και εν μέρει αγανάκτηση. Γαμώ τα φρούδια της γιαγιάς σας, πια! Α σιχτίρ, καθάρματα.

Δεν μπορώ να βάλω μπροστά χωρίς τα υπεσχημένα. Και στο διάλογο ο Καραπαναγιώτης²⁹¹ (σάμπως τον πίστεψα ποτέ φαντάζεσαι!). Αλλά τα δικά σου πού είναι; Πού είναι η ύλη σου, γαμώ την κήλη σου;

Υπεσχέθης διάφορες κριτικές (για κωλοασλάνογλου, κωλοχριστιανόπουλο κλπ. κλπ.). Πότε θα τις στείλεις;²⁹²

Άκουσε Τάκη. Γιατί δεν είστε άντρες. Πες το καθαρά και ξάστερα: δεν μπορώ πια, σταματώ. Αν έχετε σκοπό να κουνηθείτε, κουνηθείτε και μην κλάνετε. 1.500.000 κατοίκους έχει ο Πειραιάς και η Αθήνα και συνδρομητές δεν βρίσκετε.

Η Ελένη²⁹³ μου «υποδεικνύει» ονόματα συνδρομητών: Παπαδίτσας, Σαχτούρης, Τατιάνα!!!²⁹⁴ – Τί της λες τώρα; Μικρή είναι. Να τη δείρεις; Να τη γαιμήσεις;

Εν τω μεταξύ θα σκάσετε εισιτήρια για τους χορούς και για την Πάτρα, θα φορέσετε και κοτιγιόν²⁹⁵ στα καψανοκέφαλά σας και δεν θα αισχύνεσθε. Τα λεφτά αυτά θα γίνουν αέρας και για την Κριτική μας δίνουμε πορδές. Έτσι πάμε μπροστά. Έτσι προοδεύουμε. Και ύστερα έχετε και απαιτήσεις. Το τάδε δεν μου άρεσε, το τάδε είναι σκάρτο. Σιγά μην στάξει, τα πουλάκια μου. Σας χέζω ρε φίλε, κατάλαβες, σας κατουράω όλους. Εγώ δεν είμαι [...] ούτε ξιπασμένος όψιμος ιδιοκτήτης ακινήτων και κτημάτων.

Είμαι φτωχός, μέτριο μυαλό, ασήμαντος λογοτέχνης αλλά την τιμή μου την έχω ψηλά ρε εγώ και όχι στα σκέλια μου.

Δεν κάνω περιοδικό για τα σας ούτε για τις δεσποινίδες της σχολής χορού και του «Εργαστηρίου». Δεν κάνω για τους σνομπ και τους μίξερους.

Θέλετε να βοηθήσετε; Εμπρός. Δεν θέλετε; Πέστε το αντρίκια, μπέσα για μπέσα και όχι «επειδή είμαι φίλος και καλό παιδί» (Να του κάνουμε το χατίρι μπας και του πέσει το λιλί του.)

Άκου Σινόπουλε. Έχεις έναν μήνα να γράφεις. Έχασες εκατοντάδες ώρες φλυαρώνοντας ασκόπως με πορνοθήλυκα και ψιμυθιωμένους αγύρτες κι όμως για την Κριτική – αυτή τη φτωχούλα αλλά τίμια Κριτική – δεν σου έμεινε καιρός.

Δεν παραπονούμαι. Στηλιτεύω. Αλλά έσεται ποτε ήμαρ.²⁹⁶ Σκυλιά δεν θα ζήσετε αιώνια. Δεν σας περιφρονώ. Δεν σας αντιπαθώ. Αφήνω την ετυμηγορία στην Ιστορία.

[...] και πάλι.

291. Βλ. σημ. 153.

292. Τα κριτικά κείμενα του Σινόπουλου για ποιητικές συλλογές των Νίκου-Αλέξη Ασλάνογλου και Ντίνου Χριστιανόπουλου περιελήφθησαν στο τχ. 7-8: «Ντίνου Χριστιανόπουλου: Ανυπεράσπικτος καημός / Ν.-Α. Ασλάνογλου: Ο θάνατος του Μύρωνα, Κριτική 7-8 (Ιαν.-Απρ. 1960) 75-78. Βλ. και σημ. 285.

293. Βλ. σημ. 31.

294. Ο Δημήτρης Παπαδίσσας, ο Μίλτος Σαχτούρης και η Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ ήταν από τους πρώτους συνδρομητές του περιοδικού, άρα η υπόδειξη περιττεύει.

Όμοια ταίρια.

Μου πριαυτή κερπήρηση, ή παρκα-
ερασμ ειση σου. Και εν ειρη ήμνη-
ται. Γαμώ τα φρέδια τή γαμιάς σου,
πιέ! Α ριχτιρ καθαράτα.

Δεν μπορεί να βάλω μπροστά χέρο
τι ήπρηρησε. Και εν διωμο
καραπαναγμής (σύνημο των πύπτης
ποτα φανειχας!) Αλλά τι διωμο
ροσ πύπτης; Πυ είπας πύπτης σου
μαμιά τήν κήνη σου;

Αγριεχάρης διωμορής. Κριτική
(γι κωσασαζήμο, κωσ χρεκαμπόμο
14η κήη) Πυτε δε τίς ρακίτης;

Άκουσε ταίρια.

Γιατί δε ήστε άντριο. Πω ελ
καυκα και φυστελ: δε μπορεί πω,
ρεκατω. Αν έχτε ευαλο με καυκα
ήπτα, γουμ)ήτε και μην κβανίτε.

1.500.000 ιατρικος χήη
Πιραειός και η Αθήνα και συ-
δρουμης δε βείρεστε... →

Αναγνωστάκης προς Σινόπουλο (23.2.1960)

Μανόλης

295. Χάρτινο αποκριάτικο καπέλο.

296. Θα έρθει κάποτε η μέρα. Η παροιμιακή φράση προέρχεται κατά μία εκδοχή από το Δ 164 της Ιλιάδας («έσσεται ἡμαρ ὅτ' ἄν ποτ' ὀλώλη Ἴλιος ἱρή»).

[XI]

Αθήνα 26.2.60

Αγαπητέ μου φωνακλά και ζοχαδιακέ!

Ακόμη 2 κριτικές για Χριστιανόπουλο και Ρουσιάδη.

Θα ετοιμάσω για Βαρβιτσιώτη, Ασλάνογλου, Παυλέα (ίσως) εντός των ημερών. Αν με πάρει ο χρόνος – έχω τάχα καιρό μέχρι 12-15 Μαρτίου; – θα γράψω για το μυθιστόρημα *Κεκαρμένοι του Κάσδαγλη*.²⁹⁷ Προ 3-4 ημερών σου έστειλα 3 συνδρομές. Ελήφθησαν;

Είμαι εν αναμονή άλλων. Φασούλι το φασούλι γιομίζει το σακούλι. Είδα τον Θασίτη²⁹⁸ σήμερα. Ίσως τον δω και απόψε. Θα σου γράψω εκτενώς αργότερα, έχω αφήσει ένα σωρό προσωπικές δουλειές για χάρη της Κριτικής.

Γεια σου Ζοχάδα
Φιλιά στη Νόρα και τον γιο²⁹⁹
Τάκης Σινόπουλος
αποδεδειγμένος άντρας

297. Βλ. σημ. 282, 285, 292.

298. Βλ. σημ. 41.

299. Βλ. σημ. 32, 54, 115, 116.

[8]

10.3.1960

Τάκη –

Η ψυχική σου κατάσταση όπως αντελήφθη είναι απελπιστική. Ο Θεός να βάλει το χέρι του. Ο γάμος πάντως δεν είναι λύση. Γύρνα στο χωριό σου και πιάσε την τσάπα. Γύρνα στη φύση.

*Στη μακρινή μου πατρίδα να 'χα κι εγώ ένα στρέμμα
να ζευγαρίζω και να φυτεύω και να μαζώνω.
Η αγαπημένη τις Κυριακάδες θα 'φκιανε κρέμα
και θα γερνούσα πιο ευτυχισμένος χρόνο με χρόνο.*

Λέει και ο ποιητής.³⁰⁰ (Αν δεν ξέρεις ποιος, ψάξε στη βιβλιοθήκη των Βακαλό³⁰¹ και θα βρεις τα Άπαντά του, άκοπα φύλλα, στοιχηματίζω.)

Εγώ δεν είμαι καθόλου καλύτερα. (Χρέη, χρέη, θεέ μου, πότε θα τα ξεπληρώσω.) Mais je suis souvent ce rève:³⁰² κέρδος στο λαχείο, όχι πολλά, 500.000 δρχ. ήτοι 1500 λίρες. Μ' αυτά τα λεφτά: αγορά δύο διαμερισμάτων συνολικής αξίας 1.300 λιρών και αποφέροντα εισόδημα μηνιαίως 3.000 - 3.500 δρχ. (έστω και 2.500). Παραίτησής μου από το μαγαζί.³⁰³ Πρόσληψις ιατρών υπαλλήλων με μισθό 2.000 δρχ. Τα υπόλοιπα (έως του ημίσεος δηλ. των καθαρών εισπράξεων) θα δίνονται στον πατέρα μου³⁰⁴ και του αρκούν τώρα. Καμμιά απαίτησής

Αθήνα 26/2/60

μου εκ του μαγαζιού. Ότι βγαίνει στον πατέρα μου. Αποστολή της διμελούς οικογενείας μου στη Μαγκουφάνα.³⁰⁵ Διαμονή και τροφή παρά τη γιαγιά³⁰⁶ + τις 3.000 δραχμές των ενοικίων. Στην τσέπη μου 200 λίρες ήτοι 60.000 δραχ ή 2.000 \$. Διαβατήριο φυγή προτροπάδην.³⁰⁷ Εγκατάστασις Παρίσι ή Αμβούργο (η Γερμανία μ' αρέσει). Διαβίωσις επί έν έτος τουλάχιστον, μετρίως αλλά αξιοπρεπώς, τελειοποιούμενος εις την γλώσσα πλήρως και αναζητών ανέτως εργασίαν. Υποθεθείσθω την βρισκω, μικρά αλλά έντιμος, αξιοπρεπής. Εγκαθίσταμαι οριστικώς. Καλώ οικογένειαν. Μισθός μικρός + 100 \$ μηνιαίως (εκ των ενοικίων). Ορίζοντες μορφώσεως και αγωγής διά το παιδί μου³⁰⁸ απέραντοι. Πιθανή εργασία γυναικός μου (μεταφράσεις νεοελλήνων ποιητών) = τσοντάρισμα στα γενικά έσοδα. Αποτέλεσμα: χέσιμο της ελληνικής ζούγκλας. Φτύσιμο των καθαριμάτων. Αλληλογραφία με ολίγους και εκλεκτούς φίλους.

Προς το παρόν επειδή το λαχείο αργεί, ας περιοριστούμε στις φτωχομπινεδικές μας ασχολίες, ΚΡΙΤΙΚΗ λοιπόν.

Γράφω αρκετά εκτεταμένα για την τρισάθλια Ανθολογία Ρώτα - Αυγέρη.³⁰⁹ Απορώ πώς δεν την είδες ακόμα.

Γράφω στην χωρίς αξιώσεις στήλη «Ποιητικά βιβλία και ποιητές»³¹⁰ για τους: Διαλεισμά, Σεφερτζή, Μάρα και Βαβούρη.³¹¹ Συμβατικά πράγματι, μια παρουσίαση κάνω. Επείγει να μου πεις τη δική σου άποψη επ' αυτών. Ο Διαλεισμάς με πολλές επιφυλάξεις, ο Σεφερτζής καλού γούστου, αλλά ολίγος, ο Μάρας μιμείται - αντιγράφει τον Κατσαρό³¹² και θεωρώ καθήκον μου στο [...] - έστω και με αρκετή λεπτότητα να το πω. Ο Βαβούρης σοβαρότερος, ψυχρός, έγκυρος, λιτός, ποιητής οργανωμένος. Εσύ τί νομίζεις;

Τώρα: απέναντι στο Ρουσιάδη έχεις υποχρεώσεις;

Εννοώ, του υποσχέθηκες κριτική, μήπως του έστειλες τίποτα;

Ακόμα, αν δεν είχες ιδιαίτερους λόγους και επιπλέον δεν έχεις εκτεθεί, γράψε μου αν μπορώ να περιλάβω εγώ τον Ρουσιάδη μέσα στη στήλη μου χρησιμοποιώντας και τα δικά σου (για τα οποία συμφωνώ). Το λέω αυτό γιατί δε νομίζω ότι ο Ρουσιάδης χρήζει - αν και όχι πολύ κακός - χωριστή κριτική, υπεύθυνη,

ἀγαπητέ μου Γεωργία και φοκλόικε.
Άνοιξη 2 κοιτιών γα' Χριστιανόσπι
και Ρουσιάδη.

θα έρωμαι γα' βιβλιόσημα, ποιήματα,
σκηναί (film) επί τω κρησώ.

αι με' κρησά ο χράσθ - έρω τὰς κρησά
με' κρησά 12-15 κρησά - αι' κρησά
γα' το' μυστοβόρα «κρησά κρησά».

Προ' 3-4 κρησά επί έρωμα 3 κρησά. σήμα
κρησά. Έρω επί κρησά κρησά. Κρησά το
κρησά κρησά το κρησά.

Έρω τὰ κρησά κρησά. τὰς τὰς κρησά και
κρησά.

Θα' αν' κρησά κρησά κρησά,
κρησά κρησά επί κρησά κρησά
γα' κρησά κρησά.

Γεωργία Ζοκιά

Γεωργία Ζοκιά
Νύσσα και τὰ
κρησά

Γεωργία Ζοκιά
Ανθολογία

Σινόπουλος προς Αναγνωστάκη (26.2.1960)

όπως ο Χριστιανόπουλος³¹³ π.χ. και η δική του είναι μέσα στους δικούς μου χωρίς πολλές συζητήσεις.

Δεν σου κλέβω το κελεπούρι, ούτε πάω να αντιγράψω!

Γράψε, ελεύθερα, τί να κάνω.

Άσε όλες τις κριτικές και γράψε για τον Ασλάνογλου.³¹⁴ Υπάρχει λόγος.

– Μου εδόθη – σε κακή μετάφραση – μια διάλεξη του Camus από τις τελευταίες του (στην Uppsala) με τίτλο «L'artiste et son temps».³¹⁵ Είναι μεγάλη (16 περίπου σελίδες) και εγώ δεν βρίσκω σκοπιμότητα δημοσιεύσεως, είναι τυπωμένη μαζί με μια άλλη, «έκδοση Gallimard», άρα πολύ προσιτή και πιθανότατα γνωστή σε πολλούς. Βέβαια παρασύρομαι και από την μη συμπάθειά μου προς τον μακαρίτη.³¹⁶ Θα μου ξαλάφρωνε πολύ τη συνείδηση αν μάθαινα ότι ο Gallimard είναι πολύ αυστηρός στο copyright του – άρα δεν μπορούμε ακινδύνως να μεταφράσουμε – ή ότι η διάλεξη αυτή έχει έστω και αποσπασματικά δημοσιευτεί σε εφημερίδα ελληνική. Πάντως ούτως ή άλλως μιλάμε πια για το άλλο φύλλο.³¹⁷

Αυτό το φύλλο αν και πολυσέλιδο (διπλό)³¹⁸ δεν θα είναι πολύ καλό. Αρκετά πεσμένο. Το βλέπω από τώρα και λυπάμαι. Ίσως το σώσει η κριτική σου για το Ρουσιάδη.³¹⁹ – Η ΚΡΙΤΙΚΗ σβήνει μέσα στην αδιαφορία και την καταφρόνια. (Βλέπω μακριά.)

Για τον Ελύτη γράψε ό,τι θέλεις. Αλλά θα γράψω κι εγώ. Μου έστειλε τα βιβλία του. Τις αντιρρήσεις μου θα τις πω συστηματικά και υπεύθυνα. Αλλά πάντως είναι ποιητάρα, όχι ψέματα (ξένος φυσικά πολύ προς τη δική μου conception³²⁰ περί ποιήσεως).³²¹

Για τον καλό σου φίλο Ρένο Αποστολίδη, τί να σου γράψω; Καλά σου κάνει.³²² (Μου 'ρθε πάλι εκείνο το σκατό στο στόμα.)

Την Ελένη δεν την συγχωρώ που σου είπε τί της γράφω περί Τατ.³²³ Όχι πως δεν τα λέω και σε σένα, αλλά όφειλε να τηρήσει το μυστικό. Εγώ είμαι δειλός δεν θέλω συγκρούσεις. –

Γράψε. Λεφτά. Λεφτά. Λεφτά (όχι δικά σου).

Το *Critique*³²⁴ δε στο ταχυδρόμησα! Το θέλω. Ο Καραντώνης³²⁵ ας τολμήσει να γράψει. – Θέλω λεφτά, πολλά λεφτά.

Γεια και ψηλά την ψυχή
(και το πέος)
Μανόλης

Θα κοπανήσω μέχρι αιματώσεως 4 καμπαλέρος Ανθολογίας.³²⁶

Υ.Γ. Μόλις έλαβα Ασλάνογλου³²⁷ – Εντάξει. Σταμάτα πια. Σε βαρέθηκα με τις κριτικές σου. Εσύ γκαστρονίεις και πούστη.

300. Ο Αναγνωστάκης δεν αναφέρει το όνομα του ποιητή ή τον τίτλο του ποιήματος. Πρόκειται για στίχους του Γιώργου Κοτζιούλα (1909-1956). Η παρατιθέμενη από τον Αναγνωστάκη στροφή είναι η τελευταία του ποιήματος με τον δείκτη «3» από τη συλλογή *Ο γρίφος* (Αθήνα 1938). Βλ. Γιώργος Κοτζιούλας, *Άπαντα, τόμος πρώτος: Ποιήματα 1928-1942*, Αθήνα, Δίφρος, 1956, σ. 162. Βλ. επίσης: Μανόλης Αναγνωστάκης, *Η χαμηλή φωνή. Τα λυρικά μιας περασμένης εποχής στους παλιούς ρυθμούς*, Αθήνα, Νεφέλη, 1990, σ. 188, και Αθηνά Βογιατζόγλου, *Ποίηση και πολεμική. Μια βιογραφία του Γιώργου Κοτζιούλα*, Αθήνα, Κίχλη, 2015, σ. 129.

301. Βλ. σημ. 31, 95.

302. Αλλά συχνά ονειρεύομαι.

303. Μάλλον εννοεί το ιατρικό ακτινολογικό εργαστήριο, το οποίο είχε συνεταιρικά με τον καθηγητή ακτινολογίας Σπ. Κρητικό· βλ. σημ. 20.
304. Ο γιατρός Ανέστης Αναγνωστάκης· βλ. και σημ. 20.
305. Η σημερινή Πεύκη, τότε μικρός συνοικισμός του Δήμου Αμαρουσίου Αττικής.
306. Προφανώς εννοεί την πεθερά του, μητέρα της συζύγου του Νόρας Αναγνωστάκη.
307. Με ταχύ ρυθμό.
308. Βλ. σημ. 115.
309. Μανόλης Αναγνωστάκης, «Μ. Αυγέρη, Μ. Μ. Παπαϊωάννου, Β. Ρώτα, Θρ. Σταύρου: *Ελληνική Ποίηση ανθολογημένη, Δ' τόμος. Π. Νέοι Χρόνοι*», *Κριτική* 7-8 (Ιαν.-Απρ. 1960) 61-69· αναδημ.: *Τα συμπληρωματικά. Σημειώσεις κριτικής*, ό.π., σ. 21-41. Οι Μάρκος Αυγέρης (1884-1973) και Μιχάλης Μ. Παπαϊωάννου (1912-1995) υπήρξαν βασικοί εκπρόσωποι της ορθόδοξης αριστερής κριτικής. Ο ποιητής, κριτικός, μεταφραστής και θεατρικός συγγραφέας Βασίλης Ρώτας (1889-1977) και ο φιλόλογος, μετρολόγος και μεταφραστής Θρασύβουλος Σταύρου (1886-1979) συμπλήρωναν την τετράδα των «καμπαλέρος» (βλ. στο τέλος της επιστολής).
310. Βλ. *Κριτική* 7-8, ό.π., σ. 78-80.
311. Φώντας Τ. Διαλεισμάς (1925-1973), Γιώργος Σεφερτζής (1938-1966): βλ. Νίκος Μπακόλας, «Γιώργος Σεφερτζής, ένας ποιητής που χάθηκε πρόωρα», εφ. *Μακεδονία*, 6.3.1985· Στάθης Μάρας (1929-2013), Σταύρος Βαβούρης (1925-2008). Στο κείμενο του Μ. Αναγνωστάκη (βλ. σημ. 310) κριθήκαν, εκτός από ποιητικές συλλογές των τεσσάρων προαναφερομένων, και ποιητικά βιβλία των Μάριου Ρουσιάδη (βλ. σημ. 285) και Τάκη Ολύμπιου (= λογοτεχνικό ψευδώνυμο του Τάκη Βαρελά, 1916-1973).
312. Ο ποιητής Μιχάλης Κατσαρός (1919-1998).
313. Βλ. σημ. 285, 292.
314. Βλ. σημ. 313.
315. Ο Αλμπέρ Καμύ (1913-1960) τιμήθηκε με Νόμπελ Λογοτεχνίας το 1957. Όταν βρισκόταν στη Σουηδία για την απονομή του βραβείου (10.12.1957), έδωσε στις 14.12.1957 στο Πανεπιστήμιο της Uppsala και την αναφερόμενη από τον Αναγνωστάκη διάλεξη. Βλ. και Αλμπέρ Καμύ, *Ο καλλιτέχνης και η εποχή του. Ομιλίες στη Σουηδία*, επιμ. Αντιγόνη Βλαβιανού, μτφ. Παράσχος Λιάδης, Κώστας Παπαλιάς, Λιάνα Σαλιούφα, Μαρία Σιχάντε, Τάνια Στρατάκου, Αθήνα, Καστανιώτης, 2012.
316. Ο Καμύ σκοτώθηκε σε αυτοκινητικό δυστύχημα, στις 4.1.1960.
317. Στο περ. *Κριτική* δεν δημοσιεύτηκε κείμενο του Καμύ.
318. Εννοεί το τχ. 7-8 (Ιαν.-Απρ. 1960).
319. Για την ποιητική συλλογή του Μάριου Ρουσιάδη *Το τραγούδι του Στρυμόνα* (Σέρρες 1959) έγραψε τελικά ο Μ. Αναγνωστάκης (βλ. σημ. 285 και 311) και όχι ο Τ. Σινόπουλος.
320. Αντίληψη.
321. Ούτε ο Αναγνωστάκης ούτε ο Σινόπουλος έγραψαν στο περιοδικό για την ποίηση του Ελύτη. Σε αυτό δημοσιεύτηκαν, ωστόσο, δοκίμιο του Βύρωνα Λεοντάρη (1932-2014), στο οποίο προσεγγιζόταν και η ποίηση του Ελύτη («Ιδεολογικοί προσανατολισμοί της μεταπολεμικής ελληνικής ποίησης», τχ. 7-8, Ιαν.-Απρ. 1960, σ. 1-18, βλ. ιδίως σ. 6-7), κριτικό κείμενο του Θ. Δ. Φραγκόπουλου για ποιητικές συλλογές του Ελύτη («Από την κραυγή στο μύθο», τχ. 10, Ιουλ.-Αύγ. 1960, σ. 170-173), καθώς και η μελέτη του Βασίλη Νησιώτη (= Πάνος Θεασίτης), «Οδυσσέας Ελύτης: Η συνείδηση του Ελληνικού μύθου», τχ. 13-14 (Ιαν.-Απρ. 1961) 1-18.
322. Βλ. σημ. 251.
323. Μάλλον εννοεί τις Ελένη Βακαλό και Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ· βλ. σημ. 31 και 33.
324. Βλ. σημ. 281.
325. Βλ. σημ. 36.
326. Βλ. σημ. 309.
327. Βλ. σημ. 292.

Αγαπητέ μου Τάκη,

Δεν πρόκειται να σε μιμηθώ στον κοπρολογικό σου κατήφορο ούτε να σου

απαντήσω με βωμολοχίες όπως εσύ συνηθίζεις. Γερνάς και ο κώλος σου έβγαλε αράχνες. Τράβα γαμήσου να σου φύγει το μεράκι. – Αυτά.

Την περασμένη εβδομάδα, συγκεκριμένα Τρίτη 3/5, έστειλα στην αδερφή μου³²⁸ ένα δέμα με περιοδικά, ένα γράμμα και μπλοκ για σένα. Της είπα να σ' το παραδώσει αμέσως. Αμέλγησε. Βλέπεις πως έχει η υπόθεση. Η ευλογημένη ολιγωρεί. (Είναι και πολλά οικογενειακά που έχουμε πάλι αυτόν τον καιρό, θάνατοι κλπ. και είναι κάπως δικαιολογημένη.) Πάντως βλέπεις ότι δεν σιωπώ. Είμαι εν τάξει (και παρατάξει).

Θεωρώ λοιπόν τα γραφέντα σου ως μη ληφθέντα.

Επί των άλλων θεμάτων:

Εσωκλείω τους φακέλους Κουμπή - Θανόπουλου³²⁹ για να πεισθής ότι τα τεύχη εστάλησαν κανονικώς αλλά επεστράφησαν λόγω μετοικήσεως. Και ποιος ρε φίλε μού έγραψε ποτέ εμένα ότι ο Κουμπής άλλαξε γραφείο; Τον πούτσο μου έπρεπε να μυρίσω; (Χρησιμοποιώ τη διάλεκτό σου, παρασυρθείς κι εγώ.) Αλλά σε όλα εγώ φταίω. Ασφαλώς θα είπατε σαν κουτσομπόλες καριόλες πως τον «ξέχασα» σκοπίμως τον Κουμπή.

Η Τατιάνα³³⁰ αν θέλει να μου γράψη συνδρομητές, να τους δίνει ένα δείγμα και τον πίνακα περιεχομένων. Δεν έχω πολλές διαθέσιμες σειρές και επειδή δεν έχω εμπιστοσύνη στην Τατιάνα (να τα λέμε πάλι;) δεν θέλω να χαθούν. Τα έστειλα στην Ελένη³³¹ γιατί δεν ξέρω ποτέ πού βρίσκεται η Τατιάνα, Αθήνα ή Κύπρο. Δεν ήξερα ότι είναι τόσο σπουδαίο να μεταταχυδρομήσεις ένα δέμα! Σας κουράζω πολύ και να με συμπαθάτε. (Αχρείοι!)

328. Λούλα Αναγνωστάκη· βλ. σημ. 109.

329. Ο Αλ. Αργυρίου (=Κουμπής) διατηρούσε γραφείο στην Αθήνα ως πολιτικός μηχανικός με συνεργάτη τον Κώστα Θανόπουλο.

330. Βλ. σημ. 33.

331. Βλ. σημ. 31.

[XII]

Αθήνα 15 Μαΐου [1960]

Μανόλη, μου γράφει ο Παυλόπουλος από τον Πύργο (για την τάξη τωνπραγμάτων) τα εξής: «Οι συνδρομητές στον Πύργο είναι:

- 1) Γιώργος Παυλόπουλος,³³² Μερτίλλου 1
- 2) Θόδωρος Βαρουξής,³³³ Εφημερίδα Πατρίς³³⁴
- 3) Μένης Καλαντζόπουλος,³³⁵ Εθνική Τράπεζα Ελλάδος
- 4) Θεόδωρος Πετρόπουλος, Ερμού 8.

Αναγκάζομαι να κάνω τον παραπάνω κατάλογο επειδή ο Βαρουξής δεν παίρνει από πολύν καιρό περιοδικό και ο Μένης Καλαντζόπουλος το παίρνει στη Δ/ση του Βαρουξή. Γράψε παρακαλώ ξανά στον Αναγνωστάκη, να στέλνουν τα τεύχη στις ακριβείς διευθύνσεις για να μην ακούω εγώ τα παράπονα».

Αυτά ο Γιώργης ο Παυλόπουλος. Αλλά εσύ τί έκανες κύριε Μ.Α; Πόσες φορές σου έγραφα ειδικά για τον Βαρουξή να του στείλεις από το τεύχος 3 και πέρα; Στέλνω εγώ τα ελλείποντα τεύχη στον Βαρουξή μέχρι και το 7-8.³³⁶ Φρόντισε εφεξής τουλάχιστον για την καλή διεκπεραίωση.

Ο Γιώργος Βακαλό³³⁷ σηκώθηκε απ' το κρεβάτι και περιφέρεται. Η Ελένη³³⁸ υποψιάζομαι πως συνεχίζει να γράφει ποιήματα. Εγώ ζωγραφίζω. Ο Σαχτούρης³³⁹ πλέει στο άσπρο και στο μαύρο· και ο Γιάννης Δάλλας;³⁴⁰ Έχεις νεώτερα; Τί γίνεται;

Γεια - χαρά, κύριε Γκαλιμάρ
Τάκης

Υστερόγραφο:

Αν εσύ ονομάζεσαι Γκαλιμάρ, τότε ο Πέτρος Χάρης πρέπει να ονομάζεται Γιάννης Γκαλιμαρμαριάδης!³⁴¹

Διεύθυνσις Αλεξάνδρου Κουμπή και Κώστα Θανόπουλου: Περικλέους 13,³⁴² β' όροφος, Αθήνα.

Στο μεγάλο γράμμα σου απαντώ προσεχώς.

332. Ο ποιητής Γιώργης Παυλόπουλος (1924-2008).

333. Βλ. σημ. 123, 253.

334. Τοπική εφημερίδα του Πύργου Ηλείας, η οποία εκδίδεται και σήμερα με εκδότη - διευθυντή τον Σάκη Βαρουξή, προφανώς απόγονο του αναφερομένου από τον Σινόπουλο Θόδωρο Βαρουξή· βλ. www.patrisnews.com (τελευταία επίσκεψη στην ιστοσελίδα: 10.6.2016).

335. Βλ. σημ. 123.

336. Κριτική 7-8 (Ιαν.-Απρ. 1960).

337. Βλ. σημ. 95.

338. Βλ. σημ. 31.

339. Βλ. σημ. 32.

340. Βλ. σημ. 39.

341. Λογοπαίγνιο με υλικό τον Gaston Gallimard, ιδρυτή του διεθνώς γνωστού γαλλικού εκδοτικού οίκου, και το ότι το πραγματικό ονοματεπώνυμο του πεζογράφου, κριτικού και επί σειρά ετών διευθυντή της *Νέας Εστίας* Πέτρου Χάρη (1902-1998) ήταν Γιάννης Μαρμαριάδης.

342. Βλ. σημ. 329. Η οδός Περικλέους είναι στο κέντρο της Αθήνας, κοντά στην Πλατεία Συντάγματος, πίσω από το κτήριο της Παλιάς Βουλής.

[10]

24.6.60

Τάκη,

Σε πιστεύω: είσαι άρρωστος ψυχικώς και σωματικώς όπως και σεξουαλικώς. Αλλά: μην εγκαταλείπεις την προσπάθεια. Το περιοδικό βγαίνει σε 10-15 μέρες.³⁴³ Αυτή τη φορά ειλικρινά και ανενδοιάστως απάισιο. Κυριολεκτικώς για πέταμα. Κανένα άρθρο άξιο λόγου. Τίποτα σοβαρό. Θα μας φτύσουν. Όλοι. Καμμία ενότιης. Συζητήσεις, διενέξεις κι άγιος ο θεός.

Λιμπέρης κατά Καραντώνη³⁴⁴ – Μ. Αν. κατά Θέμελη³⁴⁵ – Μ. Αν. κατά Κότσιρα³⁴⁶ – Νόρα Αναγνωστάκη κατά Λαμπρίδη³⁴⁷ κλπ. κλπ. Διακήρυξη μουσικών³⁴⁸ – κριτικές βιβλίων της κακιάς ώρας (ήτοι Δεσποτόπουλου³⁴⁹ για να σου κάνω το χατήρι, αυτός ο άνθρωπος, κρίμα στα γράμματα που ξέρει. Αλήθεια λένε πως τα πολλά γράμματα κουρκουτιάζουν το μυαλό) – Φράγκος περί Κλάρα³⁵⁰ η συνήθης αρλουμπολογία – Κακόπιστος και εμπαθής λίβελλος Μ. Αν. κατά Καραγάτση).³⁵¹ Κατόπιν το υποανάπτυκτο άρθρο της Τρέζου.³⁵² Κλπ. κλπ.

Τεύχος φρικτό. Αλλά κανείς πούστης δεν έχει το δικαίωμα να μας κατηγορήσει. Γράψτε, ρε κουφάλες, γράψτε, γαμιόλες – Όχι λόγια.

Τάκη, χώθηκα μέσα στη λάσπη. Ο πάσα ένας παίρνει το ελεύθερο να με βρίσει, να με λιοδορήσει, να με σιχτιρίσει. Γιατί; (Άκου τις πιο συνηθισμένες λιοδορίες: α) Ο Α. είναι γεμάτος εμπάθεια και κακία. Φαίνεται σ' αυτά που γράφει. β) Κάνει επίδειξη πνεύματος. γ) Αποτυχημένος σαν ποιητής, τρέμει μήπως το όνομά του δεν είναι διαρκώς στη δημοσιότητα, γι' αυτό βγάζει περιοδικό για να μας πει «εδώ είμαι». δ) Τώρα λανσάρει και τη γυναίκα του³⁵³ και μας τη μοστράρει για «κριτικό». Από πού και ως πού; ε) Παραγοντικός. στ) Αρχίδι καλαβρέζικο κλπ. κλπ.)

Σου εσωκλείω γράμμα του μεγάλου [...] Αξελού.³⁵⁴ Θεέ μου! Πόσος αφ' υψηλού τόνος. Κάτι τέτοια κομπλεξάρουν τον Κουμπή³⁵⁵ και τον ευνουχίζουν κριτικώς. Πού να κάνεις «υπόδειξη» του Αξελού;

Τάκη –

Έβαλες εισπράκτορα;

Η Τατιάνα έφερε λεφτά;

(Μην το ξεχάσω: Άι σιχτίρ με το Γονατά,³⁵⁶ το κωλόπαιδο! Θα του τα στείλω όλα πάλι μαζεμένα.³⁵⁷ Καθίκι. Και πού ξέρω εγώ ρε ότι από τη Στενών Πόρτας³⁵⁸ 4 πήγε στα αριστοκρατικά της Κηφισιάς; Τ' αρχίδια μου να μυρίσω; Αλλά φταις εσύ που δεν τους βάζεις στη θέση τους.)

Λοιπόν: έβαλες εισπράκτορα;

Στείλε λεφτά. Δεν θέλω να χρωστώ στο Νικολαΐδη.³⁵⁹ Πρέπει να εισπράξουμε χρήμα και επειγόντως.

Λοιπόν: προετοίμασε έδαφος υποδοχής για το νέο τεύχος. Προετοιμάσου για κραυγές χαιρεκακίας των μικρών ανθρώπων που θα διαπιστώσουν «κάμψη». Έσο έτοιμος.

Τώρα = Στείλε αμέσως τα βιβλία σου όλα στην παρακάτω διεύθυνση θαυμαστρίας σου (δεν πρόκειται πάντως γι' αυτήν αλλά για τον προϊστάμενό της). – Μην γράφεις τίποτα μέσα (αφιέρωση κλπ.) αλλά πίσω από κάθε βιβλίο σημείωσε εμφανώς την τιμή του (όπως στα βιβλιοπωλεία). Θα σου στείλουν το αντίτιμο. Μη με εκθέσεις. Οι άνθρωποι μου είναι άγνωστοι αλλά θαυμαστές δικοί σου (τρομάρα τους). Τίποτε άλλο. (Λεφτά.)

Σε γλυκοφιλώ
Μανόλης

Δίδα / Καίτη Ιωαννίδου

Πλατεία Κολόμβου / α/φοί Σαρακάκη

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

343. Κριτική 9 (Μάιος-Ιούν. 1960).

344. Τχ. 9, ό.π., σ. 92-96· βλ. σημ. 36, 170, 171.

345. Τχ. 9, ό.π., σ. 120-123· βλ. και σημ. 42.

346. Τχ. 9, ό.π., σ. 133, βλ. και σημ. 285.

347. Τχ. 9, ό.π., σ. 126-131, βλ. και σημ. 167.

348. «Σχέδιο προγράμματος για την αναδιοργάνωση της ελληνικής μουσικής», τχ. 9, ό.π., σ. 81-84.

349. Κ. Ι. Δεσποτόπουλος, «Χρ. Ευελπίδη: “Πολιτισμός και πολιτισμοί”», τχ. 9, ό.π., σ. 96-99· βλ. και σημ. 240.

350. Βασίλης Φράγκος, «Μπάμπη Κλάρα: Ενιαίος λογισμός», τχ. 9, ό.π., σ. 99-103.

351. Ο Μ. Αναγνωστάκης κρίνει αρνητικά το μυθιστόρημα *Σέργιος και Βάχχος* (1959) του Μ. Καραγάτση (1908-1960)· βλ. «Μ. Καραγάτση: *Σέργιος και Βάχχος*», τχ. 9, ό.π., σ. 103-107 (αναδημ.: *Τα συμπληρωματικά. Σημειώσεις κριτικής*, ό.π., σ. 97-108). Το τχ. 9 του περ. *Κριτική κυκλοφόρησε*

πριν από τον θάνατο του Μ. Καραγάτση (=14.9.1960)· βλ. και σημ. 343.

352. Φώφη Τρέζου, «Θεατρικός χεμώνας 1959-1960», τχ. 9, ό.π., σ. 107-114.

353. Βλ. σημ. 32, 54, 116.

354. Το «εσώκλειστο γράμμα» του Κώστα Αξελού (1924-2010), καθηγητή φιλοσοφίας στη Γαλλία και αρχισυντάκτη του περιοδικού *Arguments*, δεν βρέθηκε στο αρχείο αλληλογραφίας που ερευνήθηκε.

355. Βλ. σημ. 34.

356. Βλ. σημ. 80.

357. Εννοεί τα τεύχη του περ. *Κριτική*.

358. Βλ. σημ. 81.

359. Στο τυπογραφείο του Νίκου Νικολαΐδη, στη Θεσσαλονίκη, τυπωνόταν το περ. *Κριτική*.

[11]

3.12.60

Αγαπητέ μου Τάκη,

Έλαβα την επιστολήν σου. Απαντώ εις όλα με τη σειρά και εν βραχεί:

1) Ναι, φθινόπωρο. Υγρασία και μοναξιά.

2) Δεν έλαβα ακόμα την επιταγή.³⁶⁰ Ασφαλώς τη Δευτέρα. Θα ευχαριστήσω Τρέζου.³⁶¹ Τα δικιά σου λίγα. Αλλά υποθέτω δεν τελείωσες.

3) Ο Μπούλης³⁶² – φυσικά – δε μου έστειλε τίποτα ακόμα. Τί θες να κάνω;

4) Να πάρης την απόδειξη του Κολλάρου³⁶³ από τη Λούλα³⁶⁴ (τί τέρας!). Αυτή έχει όλες τις αποδείξεις. Άρα, και προμήθεια του 6^{ου}.³⁶⁵ Σε Προμηθέα³⁶⁶ δεν έστειλα μετά το 7-8.³⁶⁷ Τους σιχάθηκα.

5) Είμαι της γνώμης να αποσύρης όλα τα τεύχη. Να τα πας στο σπίτι σου και να κάνεις σειρές. Να μου γράψης δε πόσα τεύχη υπάρχουν από το καθένα, πόσες σειρές σχηματίζονται και πόσα περισσεύουν. Αυτό μας διευκολύνει πολύ. Θα γράφουμε συνδρομητές και θα τους δίνουμε κατ' ευθείαν τη σειρά. Πρέπει να γίνη διότι τα τεύχη βρίσκονται υπό εξέταση. Εγώ κρατώ 40 πλήρεις σειρές.

6) Ο Ελύτης πήρε τώρα το βραβείο.³⁶⁸ Λοιπόν περιττεύει κριτική περαιτέρω. (Φαντάζεσαι Βαφόπουλο;).³⁶⁹

7) Προτείνω να ιδρύσουμε ομάδα και να απονέμουμε βραβεία ποίησης. Να βρούμε χρηματοδότη και να προχωρήσουμε. Βραβεία μικρά, 4.000 το πρώτο, 2.000 το δεύτερο. Αλλά τί προβολή των βραβευομένων!

8) Για την έκθεσή σου³⁷⁰ μαθαίνω πράγματι καταπληκτικά πράγματα. Είμαι κατασυγκινημένος. Στείλε μου ό,τι έχει γραφτεί. Διάβασα μόνο στα Νέα. Θέλω όλες τις κριτικές!

Με το τεύχος αυτό (διπλό 11-12) πολυσέλιδο,³⁷¹ η ΚΡΙΤΙΚΗ συμπληρώνει δυο χρόνια συνεχούς εκδόσεως. Επίσης θα περιέχει και τα περιεχόμενα του 2^{ου} χρόνου σε χωριστό τετρασέλιδο.

Αφού κυκλοφορήσει. Να προκληθή εκτεταμένο σχόλιο επί τη συμπληρώσει διετίας. Το κωλόπαιδο ο Σαββίδης να γράψη στον *Ταχυδρόμο*.³⁷² Παλιουρουφάνοι. Άμα κουνήσει καμμιά τον κώλο της, πρωτοσέλιδο και σαλόνι.³⁷³ Βρε χθεσινό σκατό, εσύ που κόπτεσαι για το πνεύμα, κωλοπούστη, χαιρέτησε μια μνημειώδη προσπάθεια ρε, μια προσπάθεια ρε τσόγλανε χωρίς καμμιά ενίσχυση, χωρίς βοήθεια, βουτηγμένη στη σιωπή σας και στη χολή σας.

Έρχεται η νύξ του Αγίου Βαρθολομαίου³⁷⁴ κώλοι, ε κώλοι! Πνευματικοί άνθρωποι!

Νά,³⁷⁵ ρε σάλια, μπούκωσε το στόμα σας από ψωλές και δε μπορείτε να μιλήσετε.

Γεια σου ρε Τακη. Γεια σου ρε Πυργιώτη με τ' αραιά μαλλιά. Βγάλε τον πούτσο σου και δώσ' τους να τον γλείψουν να μαζέψουν ανθό. Τσάκισέ τους, κόλλα τους μια έκθεση ακόμα,³⁷⁶ γάμησέ τους τη γιαγιά, τους κλωμαλακισμένους. –

Κατά τα άλλα ο Μπαρτ³⁷⁷ = θα χαρακτηριστεί ως σύγχρονος (νέος); γάλλος στοχαστής και φιλόσοφος κλπ. Επίσης το περιοδικό κυκλοφορεί το νωρίτερο στις 12 το αργότερο στις 16 Δεκεμβρίου.

Ο Φραγκόπουλος³⁷⁸ δεν έστειλε.

Περί Κουμπή³⁷⁹ δεν σου γράφω.

Φιλιά
Μανόλης

Χρήμα Κολλάρου³⁸⁰

9) Να μην εγκαταλείψεις την ποίηση. Παραλλήλως ποίηση και ζωγραφική. Η δεύτερη είναι εφήμερη, η πρώτη αιωνία. Γιατί δεν εγκαταλείψεις την ιατρική; Επιδόσου στην επαγγελματική ζωγραφική. «Εργαστήρι», εκθέσεις, μέχρι αφίσες. Έτσι βγαίνουν τα λεφτά. Είσαι για σκηνογράφος; Να φτιάξουμε θέατρο.

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ
ΒΕΡΑ ΖΑΒΙΤΣΙΑΝΟΥ³⁸¹ / ΜΗΝΑΣ ΧΡΗΣΤΙΑΔΗΣ³⁸²
Σκηνογραφίες: ΤΑΚΗΣ ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ
Διεύθυνση: ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ
Οικον. Διευθυντής: ΓΕΡ. ΜΟΥΖΑΚΗΣ³⁸³
ΑΛ. ΚΟΥΜΠΗΣ³⁸⁴

Λοιπόν είσαι;

Δεν έχω καθόλου καιρό. Σταματώ το γράμμα μου για να προλάβω να σου στείλω τα περιεχόμενα. Λοιπόν πλην άλλου: γρήγορα την εκκαθάριση Κολλάρου³⁸⁵ – Πρέπει να πληρώσω το Νικολαΐδη.³⁸⁶

360. Με βελάκι και στο περιθώριο της σελίδας ο Αναγνωστάκης σημειώνει: Έλαβα! Προφανώς, έλαβε την επιταγή, καθώς συνέταξε την επιστολή.

361. Βλ. σημ. 352.

362. Ο Θεόφιλος Δ. Φραγκόπουλος· βλ. και σημ. 47.

363. Βλ. σημ. 113.

364. Βλ. σημ. 109.

365. Κριτική 6 (Νοέμβρ.-Δεκ. 1959).

366. Βλ. σημ. 150, 211.

367. Κριτική 7-8 (Ιαν.-Απρ. 1960).

368. Τιμήθηκε με κρατικό βραβείο ποίησης το 1960 για το *Το άξιον εστί*.

369. Βλ. σημ. 147.

370. Κατά την περίοδο Νοεμβρίου - Δεκεμβρίου του 1960 έγινε η πρώτη ατομική έκθεση ζωγραφικής του Τάκη Σινόπουλου στην γκαλερί «Ζυγός».

371. Τχ. 11-12 (Σεπτ.-Δεκ. 1960).

372. Βλ. σημ. 152.

373. Εννοεί το κεντρικό διτέλιδο του φύλλου εφημερίδας.

374. Νύχτα μεγάλης σφαγής ως μεταφορά ορμώμενη από ιστορικό γεγονός (= η σφαγή των γάλλων προτεσταντών, των επονομαζομένων Ουγενότων, από τους καθολικούς στο Παρίσι στις 24 Αυγούστου 1572, ημέρα της εορτής του Αγίου Βαρθολομαίου).

375. Ανάμεσα στις λέξεις «Νά» και «ρε» ο Αναγνωστάκης έχει σκισάρει μια ανοιχτή παλάμη, εικονοποιώντας τη γνωστή απαξιωτική χειρονομία.

376. Βλ. σημ. 370.

377. Roland Barthes, «Ο βαθμός μηδέν της γραφής», μτφρ. Νόρα Αναγνωστάκη, *Κριτική* 11-12, ό.π., σ. 189-196· Jean Roudaut, «Μικρή εισαγωγή στα κείμενα του R. Barthes», μτφρ. Παύλος Παπασιώτης, *Κριτική* 11-12, ό.π., σ. 197-200.

378. Βλ. σημ. 47.

379. Βλ. σημ. 34.

380. Βλ. σημ. 113.

381. Η γνωστή ηθοποιός Βέρα Ζαβιτσιάνου (1927-2008).

382. Ο ηθοποιός και θεατρικός κριτικός Μηνάς Χρηστίδης (1925-2015) ήταν ο πρώτος σύζυγος της Λούλας Αναγνωστάκη, αδελφής του Μ. Αναγνωστάκη.

383. Προφανώς πρόκειται για φίλο του Μ. Αναγνωστάκη, ο οποίος γνώριζε από οικονομική διαχείριση.

384. Βλ. σημ. 34.

385. Βλ. σημ. 113.

386. Βλ. σημ. 359.

[XIII]

Αθήνα 6 Ιανουαρίου 1961

γράμμα σε συνέχειες, αλλά μάλλον μονοκόμματο

Αγαπητέ Μανόλη

Στείλε μου μερικά τεύχη Νο (4-5).³⁸⁷

Στείλε μου μερικά τεύχη Νο (11-12).³⁸⁸

Έδωσα στην Τατιάνα³⁸⁹ 30 τεύχη από 1-10 για τους παραπονεμένους συνδρομητές.

Ο Νίτσος³⁹⁰ μόλις προχτές κατάφερε να βάλει το σημείωμα της *Κριτικής*, το 'χε ξεχάσει. Ο Μαμάκης³⁹¹ τίποτα.

Προχτές πάλι η Λούλα Χρηστίδη³⁹² μου άφησε στο Brasilian³⁹³ τις αποδείξεις που κρατούσε από Κολλάρο-Προμηθέα.³⁹⁴ Κατάφερε να το θυμηθεί. Σε λίγες μέρες θα προβύ σε είσπραξιν και παραλαβή απομεινάντων τευχών.

Κάθε απόγευμα έχω δέκατα.

Φυσικά θα σου γνωστοποιήσω τα αποτελέσματα των πωλήσεων και εισπράξεων.

Τί γίνεται ο Gaston Bachelard;³⁹⁵

Μην ξεχάσεις να μου στείλεις αντίγραφο των διαλέξεών σου στην «Τέχνη»³⁹⁶ περί συγχρόνου ποιήσεως.

Δεν έχω κέφι και κουράγιο για τίποτα. Έχω δέκατα. Δεν θα ζήσω πολύ. Συνεχίζω να ζωγραφίζω, χωρίς επιτυχία. Δεν έχω λεφτά, όλο χρέη και στριμώγματα, δεν έχω μυαλό, συναισθηματικός και επιπόλαιος, σκορποχέρης, μουνάκιας, ξεφτιλισμένος, αποτυχημένος «ο γνωστός ποιητής κ. Σινόπουλος». Θα καταντήσω γρήγορα ανέστιος και πένης. Σου τα γράφω αυτά για να περνά η ώρα. Θέλω να σου γράψω και βαριέμαι να σου γράψω. Έχω καιρό και δεν έχω καιρό για τίποτα, άτσαλος και ακαταλόγιστος, μονάχος.

Είχα έναν έρωτα που τέλειωσεν καιρό (φυσικά μόνο εγώ τον είχα) και πήγε κατά διαβόλου. Έχω παρεξηγηθεί με τους φίλους μου γιατί δεν τους γράφω,

γιατί δεν τους στέλνω συνεργασία. Τι να στείλω που σιχαίνομαι τα ποιήματά μου και δεν έχω διάθεση να δουλέψω σε τίποτα. Πολύ μαλάκας είμαι, κατάντησα ένα «καλό παιδί». Ένα πλήθος αδιάβαστα βιβλία. Μήτε κι εφημερίδες καλά - καλά. Γιατί έχω γίνει έτσι; Πιστεύεις ότι δεν διάβασα ακόμη την Κριτική,³⁹⁷ εκτός από το δικό σου άρθρο,³⁹⁸ που είναι πάρα πολύ καλό;

Συμφωνώ μαζί σου, δεν είναι αισθητικός,³⁹⁹ είναι publiciste⁴⁰⁰ και μπροσουρίστ,⁴⁰¹ πού και πού είναι τουρίστ και συχνά κατουρίστ και χεσίστ. Να ζηστ κανείς η να μη ζηστ; Γι' αυτό το άρθρο⁴⁰² άκουσα σχόλια διάφορα, από μέτρια χλιαρά μέχρι ενθουσιώδη. Ζήτημα ιδιοσυγκρασίας. Ο Κουμπής⁴⁰³ έλειπε για 10 μέρες στο Ναύπλιο, δεν τον είδα ακόμη. Με ρωτάς πάλι για την Κριτική, να συνεχίσεις ή να μη συνεχίσεις; Μέχρι εδώ καλά, πολύ καλά, δεν μπορούσε να γίνει πιο καλά, με τις υπάρχουσες συνθήκες. Από δω και μπρος εξαρτάται από το κουράγιο σου. Έχεις κουράγιο, αντέχεις; Αλλά και αν κλείσεις την Κριτική, τί θα κάνεις; Δε νομίζεις πως θα σου λείψει (άσε τους άλλους), εσένα δε νομίζεις ότι θα σου λείψει; Τράβα λοιπόν και τούτο το χρόνο και βλέπουμε ύστερα. Άλλωστε η Κριτική είναι μια κάποια λύσις. Θα ξαναπέσουμε ξανά, πάλι, στη σιωπή, στο λίκνασμα;

Η Νόρα έφτιαξε τίποτα με τον Παπαδίτσα;⁴⁰⁴ Ο Παπαδίτσας είναι σε αναμμένα κάρβουνα. Ο Σαχτούρης⁴⁰⁵ πανευτυχής, ανέβηκαν οι μετοχές του και οι πωλήσεις των βιβλίων του. Πούλησα κι άλλα, πούλησα κι άλλα μού λείει συχνά.

Φραγκόπουλο⁴⁰⁶ δε βλέπω, αδύνατον να τον δει κανείς, κι αυτού δε το μυαλό του είναι χέλι, γλιστράει, φεύγει, άπιαστος, αδύνατο να σιγουρευτείς μ' αυτόν.

Χέσε με με τον Σαββίδη⁴⁰⁷ και με τον Κουμπή.⁴⁰⁸

Η Τατιάνα⁴⁰⁹ φεύγει μεθαύριο για Κύπρο. Αυτηνής στέλνε της από δύο τεύχη, 1 στην Κύπρο και 1 στην Αθήνα για να 'σαι σίγουρος. Νευριάζει - είναι αστεία - που δεν λαβαίνει εγκαίρως το τεύχος κι ο διάβολος το φέρνει σε κάθε έκδοση να μην βρίσκεται στον τόπο της.

Μωρέ σου λέω ο Ταχυδρόμος⁴¹⁰ δεν ασχολείται με το πνεύμα. Χέσε με, με τον Σαββίδη, μαλάκας είναι και φοβιτσιάρης στο βάθος, αδιάφορος και καλοζωιστής. Κι είναι φίλος μου ο κερατάς και τον αγαπάω και με αγαπάει,⁴¹¹ μου αγόρασε και δύο πίνακες⁴¹² μου 'δωκε δυο χιλιάρικα για δαύτους. Αλλά δεν είναι ενθουσιώδης, δεν είναι, τίποτα δεν τον καίει αληθινά, μήτε ο εαυτός του μήτε οι προσωπικές του φιλοδοξίες.

Με Πάνο Θασίτη⁴¹³ σου έστειλα δρχ. 500 δικές μου έναντι εισπράξεων Κολλάρου-Προμηθέως.⁴¹⁴ Εκκαθάριση αργότερα μετά τις γιορτές.

Τρέζου⁴¹⁵ απουσιάζει στο Παρίσι

όταν γυρίσει απ' το Παρίσι

θα μου χαρίσει

τάχα την πορτοφόλα της.

θα μου πεις κόλλα της.

και ξεκόλλα της.

όσα λεφτά μπορεί.

για την Κριτική

(μοντέρνο ποίημα)

Θα δούμε τί θα γίνει. Μου χρωστάει και μένα κάτι λίγα από 1 πίνακα, το κακό είναι πως θέλει να κάνω παρέα με την αδερφή της, ηλικίας 38-48 ετών. ΘΕΕ ΜΟΥ! Εγώ που δεν ανέβηκα ποτέ μου πάνω από τα είκοσι πέντε.

ΧΕΙΜΩΝΑΣ, πουλέν σου, δεν ενεφανίσθη. Έβγαλε κι έναν Πεισίστρατο⁴¹⁶ αυτός ο μάπας και δεν μου τον έστειλε. Να πάρει ο διάβολος και λένε πώς είμαι φίλος της Θεσσαλονίκης, γαμώ την Καρέλλη⁴¹⁷ σας (καλύτερα να μου σαπίσει!).

Τί θα γίνει, ρε Μανόλα, θα με παντρέψεις με κείνη την καλή που απουσίαζε στο εξωτερικό; Έτσι, ρε, αφήνεις τους φίλους σου, τους εγκαταλείπεις στο έλεος του θεού, βορά των λογής-λογής σεξουαλιζομένων γυναικών των Αθηνών;

Πολύ παράξενο θα 'ταν να μην τα 'χει κάνει θάλασσα η Τατιάνα.⁴¹⁸ Το γράμμα σου ήταν αριστούργημα απογνώσεως μπροστά στην τσαπατσουλιά της. Ελπίζω τώρα με τα τεύχη που της έδωκα να διορθώσει τα κακώς κείμενα.

Έλαβες νέο κείμενο Βακαλό;⁴¹⁹ Μου κόλλησε ο Κώστας Δεσποτόπουλος⁴²⁰ για ένα κείμενο του αδερφού του Αλέκου.⁴²¹ Θα το διαβάσω πρώτα.

Έχω ένα τρομερό αίσθημα ενοχής απέναντι του Ελύτη. Η μελέτη μου δεν γράφτηκε ακόμα!⁴²² Είμαι τρομερός και ντρέπομαι. Δεν μπορώ πια να πιέζω τον εαυτό μου να στρωθώ να τελειώσω. Προτιμώ να μαλακίζομαι. Είμαι ψεύτης και απατεώνας. Κατάφερα να πείσω τον κόσμο πώς είμαι ζωγράφος.⁴²³ Σου εσωκλείω αποκόμματα εφημερίδων. Να μου τα επιστρέψεις, δεν έχω άλλα. Η έκθεση είχε πράγματι καταπληκτική επιτυχία. Δεν το περίμενα ποτέ. Γκίκας, Μόραλης, Τσαρούχης, Σικελιώτης, Σπυρόπουλος, Μαυροϊδης⁴²⁴ κλπ. χεστήκανε. Ρώτα και τον Φατούρο,⁴²⁵ τον γνώρισα εδώ προ ημερών, καλό παιδί. Γιατί δεν σου δίνει συνεργασία ο Φατούρος; Γιατί δεν παίρνεις από τον Ανδρόνικο;⁴²⁶ Της γαμημένης μας γενιάς δεν είναι κι αυτοί; Δεν ξέρω τον Ανδρόνικο, μα ο Φατούρος μου αρέσει!

Μακάρι να μπορούσα να εγκαταλείψω τα πάντα, αλλά δεν γίνεται, η ιατρική μου δίνει χρήματα να ζήσω. Η ζωγραφική θέλει θυσίες, απενταρίες, μποεμία. Δεν μπορώ τώρα πια, Μανόλη. Γέρασα και θέλω καλοπέραση.

Έχεις τις γερμανικές ανθολογίες *Panorama*⁴²⁷ και *Griechische Lyrik*,⁴²⁸ Πώς σου φάνηκαν οι μεταφράσεις του Staininger,⁴²⁹ συ που ξέρεις γερμανικά;

Κατάφερα να τελειώνω; Προς το παρόν, ναι, αργότερα άλλα. Για την ώρα πολλά φιλιά στην Νόρα και στο παιδί.⁴³⁰

Σας αγαπώ ρε πούστηδες.

Γεια σας
Τάκης -

Στείλε μου πίσω τα αποκόμματα⁴³¹ προς θεού.

387. Ιούλ.-Οκτ. 1959.

388. Σεπτ.-Δεκ. 1960.

389. Βλ. σημ. 33.

390. Βλ. σημ. 207.

391. Βλ. σημ. 143.

392. Προφανώς πρόκειται για την Λούλα Αναγνωστάκη, βλ. σημ. 382.

393. Λογοτεχνικό στέκι, το γνωστό «καφέ» της οδού Βουκουρεστίου.

394. Βλ. σημ. 113, 150, 211.

395. Γάλλος φιλόσοφος και θεωρητικός της λογοτεχνίας (1884-1962). Ενδεχομένως σχεδιάζοταν μετάφραση και δημοσίευση κειμένου του στο περιοδικό, αλλά το σχέδιο, αν υπήρχε, δεν ευοδώθηκε.

396. Για την Μακεδονική Καλλιτεχνική Εταιρεία «Τέχνη», που εξέδιδε περιοδικό και διοργάνωνε μεταξύ άλλων και διαλέξεις - μαθήματα, βλ., ενδεικτικά, *Τέχνη. Τριάντα χρόνια. 1952-1982*, επιμ. Γιώργος Κεχαγιόγλου, Μωρίς Σαλιτιέλ, Νικηφόρος Παπανδρέου, Θεσσαλονίκη, «Τέχνη» Μακεδονική Καλλιτεχνική Εταιρεία, 1985· Γιώργος Κεχαγιόγλου, «Η “Τέχνη” στη Θεσσαλονίκη (1956-1961, 1963, 1967): ένα μάτι στραμμένο στις τέχνες και στον πολιτισμό», *Φυτώρια Λογοτεχνίας στη Θεσσαλονίκη. Τα λογοτεχνικά περιοδικά της πόλης στον 20^ο αιώνα* [= Πρακτικά συνεδρίου: Θεσσαλονίκη, 18-19/11/2005], επιμ. Περικλής Σφυριδής, Θεσσαλονίκη, Δήμος Θεσσαλονίκης - Αντιδημαρχία Πολιτισμού, 2006, σ. 270-287. Από εγγραφή τής σελ. 74 στο *Τέχνη. Τριάντα χρόνια. 1952-1982*, ό.π., προκύπτει ότι από τις 20 Ιανουαρίου έως τις 10 Φεβρουαρίου 1961 ο Μ. Αναγνωστάκης έδωσε τέσσερα μαθήματα με θέμα «Εισαγωγή στη σύγχρονη ποίηση».

397. Εννοεί το τχ. 11-12 (Σεπτ.-Δεκ. 1960).

398. Στο τχ. 11-12 περιλαμβάνονται δύο κείμενα του Μ. Αναγνωστάκη, αλλά μάλλον ο Σινόπουλος αναφέρεται στο δοκίμιο «Συνθήματα και πραγματικότητα», τχ. 11-12, ό.π., σ. 229-233 (το δεύτερο κείμενο του Αναγνωστάκη που περιλαμβάνεται στο τεύχος συγκροτείται από κριτικές ποιητικών βιβλίων: «Ποιητικά βιβλία και ποιητές», σ. 237-239).

399. Εννοούμενο συντακτικό υποκείμενο της φράσης του Σινόπουλου είναι ο «προοδευτικός» διανοούμενος, ο οποίος συγκροτεί και τον πυρήνα των σκέψεων του Αναγνωστάκη στο «Συνθήματα και πραγματικότητα», βλ. σημ. 398.

400. Δημοσιολόγος.

401. Λογοπαικτικός χαρακτηρισμός από το μπροσούρα (=έντυπη διακήρυξη μικρής έκτασης).

402. Βλ. σημ. 398.

403. Βλ. σημ. 34.

404. Βλ. σημ. 186. Η Νόρα Αναγνωστάκη προφανώς σχεδίαζε ή επεξεργαζόταν το μελέτημα «Το παράθυρο προς την ποίηση και ο Δ. Π. Παπαδίσσας», το οποίο τελικώς δημοσιεύτηκε στην *Κριτική* 13-14 (Ιαν.-Απρ. 1961) 25-44.

405. Βλ. σημ. 32. Η Νόρα Αναγνωστάκη είχε δημοσιεύσει το μελέτημα «Οι “Δύσκολοι καιροί” μέσα από την ποίηση του Μίλτου Σαχτούρη», *Κριτική* 10 (Ιουλ.-Αύγ. 1960) 156-169.

406. Βλ. σημ. 47.

407. Βλ. σημ. 152.

408. Βλ. σημ. 34.

409. Βλ. σημ. 33. Ο σύζυγος της Τατιάνας Γκρίτση, ο Ροζέ Μίλλιξ (βλ. σημ. 48), από το 1959 έως το 1971 υπηρέτησε στην Κύπρο ως μορφωτικός ακόλουθος της γαλλικής πρεσβείας. Χρημάτισε και διευθυντής του Γαλλικού Μορφωτικού Κέντρου, το οποίο ίδρυσε ο ίδιος τον Νοέμβριο του 1960 στην Κύπρο.

410. Εννοεί το περιοδικό που εκδιδόταν από τον Δημοσιογραφικό Οργανισμό Λαμπράκη.

411. Ο Γ. Π. Σαββίδης, εντεκάμισι χρόνια μετά τη συγγραφή της επιστολής και συγκεκριμένα στις 31 Ιουλίου 1972, έγινε και κουμπάρος του Τάκη Σινόπουλου, στον γάμο του ποιητή με την Μαρία Ντότα. Βλ. και Πιερής, ό.π., σ. 102-103.

412. Βλ. σημ. 370.

413. Βλ. σημ. 41.

414. Βλ. σημ. 113, 150, 211.

415. Βλ. σημ. 352.

416. Ο Γιώργος Χειμωνάς (1938-2000), αργότερα δεύτερος σύζυγος της Λούλας Αναγνωστάκη, πεζογράφος, δοκιμογράφος, ψυχίατρος, εξέδωσε το αφήγημά του *Πεισίστρατος* το 1960.

417. Βλ. σημ. 43.

418. Βλ. σημ. 33.

419. Βλ. σημ. 31. Ενδεχομένως, αναφέρεται στο κείμενο της Ελένης Βακαλό «Ανταποκρίσεις του “πρωτογονικού” στη σύγχρονη τέχνη», *Κριτική* 13-14 (Ιαν.-Απρ. 1961) 45-49.

420. Βλ. σημ. 240.

421. Ο Αλέξανδρος Δεσποτόπουλος (1913-2004) ήταν ιστορικός. Το 1979 εκλέχτηκε καθηγητής «Πολιτικής Ιστορίας της Νεωτέρας Ελλάδος» στην Πάντειο Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών. Κείμενό του δεν δημοσιεύτηκε στο περ. *Κριτική*.

422. Βλ. σημ. 321.

423. Βλ. σημ. 370.

424. Οι ζωγράφοι Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας (1906-1994), Γιάννης Μόραλης (1916-2009),

Γιάννης Τσαρούχης (1910-1989), Γιώργος Σικελιώτης (1917-1984), Γιάννης Σπυρόπουλος (1912-1990), Γιώργος Μαυροΐδης (1912-2003).

425. Ο αρχιτέκτονας, καθηγητής Αρχιτεκτονικής και πρότανης του ΑΠΘ, Δημήτρης Φατούρος (γενν. 1928). Διετέλεσε και υπουργός Παιδείας (1993-1994).

426. Ο αρχαιολόγος, καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας του ΑΠΘ, Μανόλης Ανδρόνικος (1919-1992).

427. Otto Staininger, *Panorama Moderner Lyrik*, Gütersloh, Sigbert Mohn Verlag, 1960 [μεταφράσεις ποιημάτων από τα νέα ελληνικά και τα ιταλικά].

428. *Griechische Lyrik der Gegenwart*, Übertragen von Otto Staininger, Linz, Kulturamt, 1960.

429. Ο αυστριακός εικαστικός καλλιτέχνης, συγγραφέας και πανεπιστημιακός καθηγητής Otto Staininger (γενν. 1934) μετέφρασε λογοτεχνικά κείμενα στα γερμανικά από τα ελληνικά, τα ιταλικά και τα αγγλικά.

430. Βλ. σημ. 32, 54, 115, 116.

431. Εννοεί τα αποκόμματα από δημοσιεύματα εφημερίδων της εποχής, τα οποία αναφέρονταν στην έκθεση ζωγραφικής του Τάκη Σινόπουλου, βλ. σημ. 370.

[12]

12.10.61

Αγαπητέ Τάκη,

Προγραμματισμός για το τεύχος 17-18.

1) Και πάλιν οι βιβλιοκρισίες σου περίπου στην ίδια έκταση και πλέον ακόμη των προηγούμενων. Πάντως να γράφεις για βιβλία εκ των λαμβανομένων (όχι όπως Λιάσκα, που παρά ταύτα θα δημοσιευτεί).⁴³² Να τις έχω το αργότερο μέχρι 8 Νοεμβρίου.⁴³³

2) Η Ελένη⁴³⁴ να μου γράφει ένα άρθρο με ζωγραφικό (εικαστικό) θέμα. Κατά προτίμηση: «Ανεικονική και εικονική ζωγραφική». Μπορεί να μπει στα θέματα, μπορεί να λάβει και μεγαλύτερη έκταση και να μπει στο κυρίως σώμα. Να της κολλήσεις, να της κολλάς συνέχεια. Αυτή γράφει εύκολα. Προθεσμία μέχρι 5 Νοεμβρίου το αργότερο.⁴³⁵

Σου γράφω σύντομα, γιατί δεν έχω καθόλου καιρό [...].

Σε φιλώ
Μανόλης

432. Ο ποιητής Βασίλης Λιάσκας (1913-1982) είχε εκδώσει το 1961 την ποιητική συλλογή *Καταγωγή*. Στο τεύχος 17-18 (Σεπτ.-Δεκ. 1961) δεν δημοσιεύτηκε κριτική του Σινόπουλου για ποιήματα του Λιάσκα.

433. Στο τχ. 17-18, ό.π., ο Τ. Σινόπουλος κρίνει τα *Ποιήματα* του Νίκου Δ. Καρούζου (1926-1990)· βλ. σ. 205-209.

434. Βλ. σημ. 31.

435. Τελικά, η Ελένη Βακαλό έγραψε το κείμενο «Η έλλειψη δοκιμίου και η σύγχρονη σκέψη», το οποίο εντάχθηκε στη ρουμπρίκα «Θέματα», *Κριτική 17-18*, ό.π., σ. 198-201.

[13]

25.11.61

Αγαπητέ μου Τάκη

Δεν περίμενα βέβαια απλώς μια πληροφοριακή επιστολή σου (και ειδικώς για τον κ. Σεφεριάδη⁴³⁶ ο οποίος μ' έχει πια προήξει ποικιλοτρόπως) αλλά και την καλήν σου συνεργασία. Βέβαια ο κ. πρεσβευτής προηγείται (όρα και πε-

ρίπτωσιν Κουμπή, όστις επί τριετίαν «δεν βρήκε τον καιρό» παρά μια κριτική ολίσθημα περί Νικολαΐδη και μια επιστολή – διάνα προς Φράγκον).⁴³⁷ Αλλά και εγώ τελειώνω πια. Δεν πρόκειται περαιτέρω να σας οχλήσω. Συνεπής όμως προς τους συνδρομητάς μου, προς τους αγνούς νέους που με ακολουθούν, και τους συμπαθητικούς επαρχιώτας θαυμαστάς, θα βγάλω και το τελευταίο τεύχος 17-18. Πώς; γράφοντάς το εν ανάγκη και μόνος μου ή με τον Μουλλά.⁴³⁸ Ε, κάπως θα τα καταφέρω.

Πάντως αν η Σεφεριάς σου άφησε ακόμα μια ικμάδα ζωής,⁴³⁹ έχεις καιρό καμμιά δεκαριά μέρες (ήτοι ώς τις 5/12) να δώσεις έναν αποχαιρετισμό στα όπλα. Για 2-3 βιβλία μπορείς ίσως κάτι να ψελλίσεις (+ Λιάσκα).⁴⁴⁰ Εγώ θα περιμένω (και μήπως σ' όλη μου τη ζωή έκανα τίποτα άλλο;). Ίσως φιλοτιμηθεί και η Ελένη (η εκτός Σεφέρη).⁴⁴¹ Κατόπιν θα έχετε όλο τον καιρό να γράφετε μια μεγαααάλη, μεγαααάλη μελέτη που θα τυπωθή στο μέλλον να αντικαταστήση την ΚΡΙΤΙΚΗ, περιοδικό.

Γ' αυτό το λόγο φρόντισε, σε παρακαλώ, να ξεκαθαρίσης και πάντα εκκρεμούντα λογαριασμό. Είναι η τελευταία φορά που χρειάζεται μια γενναία προσπάθεια να καλυφθώ και να μην στερήσω κι άλλα Χριστούγεννα του παιδιού μου το δώρο. Περιμένω.

Σε φιλώ
Μανόλης

Να ξέρεις να χάνεις!
Αυτό είναι το μυστικό
Μάο-Τσε Τουγκ

Υ.Γ. Πολύ σ' ευχαριστώ για το ζήτημα της Λούλας.⁴⁴²

436. Ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης (1900-1971).

437. Το 1961 είχε τυπωθεί ο συλλογικός τόμος *Για τον Σεφέρη. Τιμητικό αφιέρωμα στα τριάντα χρόνια της «Στροφής»* (βλ. και Αθήνα, Νεφέλη, 31989). Περιείχε συνεργασία και του Αλ. Αργυρίου (= Κουμπή): *Για τον Σεφέρη*, ό.π., σ. 250-291. Ο Αργυρίου είχε έως τότε δημοσιεύσει στο περ. *Κριτική* τα δύο κείμενα που σημειώνει ο Αναγνωστάκης: «Α. Θ. Νικολαΐδη [= ο ψυχίατρος και λογοτέχνης Αριστοτέλης Νικολαΐδης: 1922-1996]: *Η Πείρα και η Πυρά*», τχ. 13-14 (Ιαν.-Απρ. 1961) 59-63· «Ελληνικές μεταφράσεις του Πασκάλ», τχ. 16 (Ιούλ.-Αύγ. 1961) 164· εδώ συμπληρώνει βιβλιογραφικές ελλείψεις μελετήματος του Βασίλη Φράγκου, που είχε δημοσιευτεί στο τχ. 15 (Μάιος-Ιούν. 1961) 109-110. Στο τχ. 17-18, ό.π., σ. 201-205, δημοσιεύτηκε και η κριτική του Αργυρίου για την ποιητική συλλογή *Παραμεθόρια* του Δημήτρη Χριστοδούλου (1924-1991).

438. Ο νεοελληνιστής φιλόλογος και κριτικός, αργότερα καθηγητής νεοελληνικής φιλολογίας του ΑΠΘ, Παναγιώτης Μουλλάς (1935-2010).

439. Στον τόμο *Για τον Σεφέρη*, ό.π., σ. 157-194, υπάρχει μελέτημα του Τ. Σινόπουλου.

440. Βλ. σημ. 432.

441. Στον τόμο *Για τον Σεφέρη*, ό.π., δεν υπάρχει κείμενο της Ελένης Βακαλό· αντιθέτως και ως προς τους συνεργάτες του περ. *Κριτική*, στον τόμο υπάρχουν κείμενα (εκτός από τα προαναφερθέντα των Αργυρίου και Σινόπουλου) του Γιώργου Θέμελη (σ. 66-85), του Θεόφιλου Δ. Φραγκόπουλου (σ. 204-214), της Νόρας Αναγνωστάκη (σ. 231-242) και του Γιάννη Δάλλα (σ. 292-303).

442. Ανεξακριβώτο το σε ποιο ζήτημα βοήθησε ο Σινόπουλος τη Λούλα Αναγνωστάκη.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Μέσα στο σώμα επιστολών του Μανόλη Αναγνωστάκη προς τον Τάκη Σινόπουλο, το οποίο βρίσκεται στο Ίδρυμα «Τάκης Σινόπουλος - Σπουδαστήριο Νεοελληνικής Ποίησης», διασώζεται και ένα κείμενο (προφανώς εστάλη και στον Σινόπουλο ως συνοδευτικό κάποιας επιστολής) που εμπλουτίζει την ποδοσφαιρογενή παραγωγή του Μ. Αναγνωστάκη. Τιτλοφορείται «ΤΟ ΑΙΣΧΟΣ» και απευθύνεται στον γιο του ζεύγους Γιώργου και Ελένης Βακαλό: «Κον Μάνον Βακαλό για να γίνει αγνός φίλαθλος». Ο Αναγνωστάκης καταφέρεται εναντίον των μεγάλων ομάδων του αθηναϊκού κέντρου, εναντίον του ΠΟΚ,⁴⁴³ και τάσσεται υπέρ των «μικρών» αδικημένων ομάδων, αναφερόμενος στον «φονέα των γιγάντων Φωστήρα»,⁴⁴⁴ στη Νίκαια,⁴⁴⁵ «στην νταντελένια “ΔΟΞΑ”»,⁴⁴⁶ την πιο καλλιτεχνική ενδεκάδα από καταβολής ελληνικού ποδοσφαίρου, και στον «θρυλικό ΑΠΟΛΛΩΝΑ».⁴⁴⁷ Το κείμενο δεν φέρει ημερομηνία και δημοσιεύτηκε από τον Γιώργο Ζεβελάκη.⁴⁴⁸

Ο Ζεβελάκης θεωρεί πως το κείμενο αποτελεί έναν «εν θερμώ λίβελλο κατά του ΠΟΚ» (σωστή εκτίμηση) που γράφτηκε τον Ιανουάριο του 1962, γιατί ο Αναγνωστάκης αναφέρεται σε λεπτομέρειες του αγώνα Απόλλωνος Αθηνών - ΑΕΚ που έγινε την «περασμένη Κυριακή» και κατά τον οποίο «έκπληκτοι παρακολούθησατε [ενν. εσείς, οι ποδοσφαιρόφιλοι] τον θρυλικό ΑΠΟΛΛΩΝΑ να διαλύει και να τσακίζει τα κόκαλα της “ένδοξης” ΑΕΚ». Όντως ο Απόλλων είχε νικήσει με 2-0 την ΑΕΚ σε αγώνα που διεξήχθη την Κυριακή 14 Ιανουαρίου 1962, αλλά νομίζω πως το κείμενο γράφτηκε περί τα τέλη του 1959 και αναφέρεται στον ισόπαλο (0-0) αγώνα του Απόλλωνα με την ΑΕΚ που διεξήχθη την Κυριακή 20 Δεκεμβρίου 1959: το ότι ο Απόλλων ήταν πολύ καλύτερος της ΑΕΚ δεν σημαίνει απαραίτητα πως την νίκησε.

Βασίζομαι σε τρία στοιχεία: 1) Διαιτητής του Απόλλων - ΑΕΚ 2-0 (14.1.1962) ήταν ο Γιουγκοσλάβος Σκόριτς, ενώ ο Αναγνωστάκης στην αρχή του κειμένου και με δηκτικό ύφος επισημαίνει ότι «για πρώτη φορά από καταβολής ελληνικού ποδοσφαίρου η σφυρίχτρα έλληνας διαιτητού “έκαψε” τα χαϊδεμένα παιδιά του ΠΟΚ». 2) Η Α. Ε. Νικαίας έπαιξε στην Α΄ Εθνική μόνον κατά την αγωνιστική περίοδο 1959-1960, και στα δύο ματς που έδωσε με τον Ολυμπιακό ηττήθηκε. Στο κείμενο γίνεται λόγος για ισοπαλία: «[...] όταν ο Ολυμπιακός φτάνει στο τελευταίο λεπτό καταιδρωμένος και πελιδνός να κρατήσει ισόπαλο το ματς με τη Νίκαια [...]». Το ματς Α.Ε. Νικαίας - Ολυμπιακός με ισόπαλο αποτέλεσμα (0-0) έγινε για το Πρωτάθλημα Πειραιώς κατά την αγωνιστική περίοδο 1958-1959. Τη χρονιά 1959-1960 ξεκίνησε η Α΄ Εθνική Κατηγορία και το Απόλλων - ΑΕΚ 0-0 (20.12.1959) είναι πολύ πιο κοντά στην αναφερόμενη από τον Αναγνωστάκη ισοπαλία του Ολυμπιακού με την Α.Ε. Νικαίας. 3) Το σπουδαιότερο στοιχείο: υπάρχει αchronολόγητη επιστολή του Σινόπουλου προς τον Αναγνωστάκη,⁴⁴⁹ και από ορισμένες αναφορές της τεκμαίρεται πως γράφτηκε στις αρχές του 1960.⁴⁵⁰ Σε αυτή γίνεται αντιρρητική αναφορά του Σινόπουλου τόσο στο κείμενο «ΤΟ ΑΙΣΧΟΣ» όσο και στα ποδοσφαιρικά ενδιαφέροντα του Αναγνωστάκη.

443. Βλ. σημ. 287.

444. Ο Φωστήρας παραδοσιακά δυσκόλευε και ενίοτε νικούσε τις μεγάλες ομάδες, ιδίως στη σκληρή έδρα του, στα «Σφαγεία» (στην αθηναϊκή συνοικία του Ταύρου), εξ ου και το ευφημιστικό προσωνύμιο «Φονέας των γιγάντων».

445. Η Αθλητική Ένωσις Νικαίας ιδρύθηκε στην Παλιά Κοκκινιά το 1948. Αγωνίστηκε για μία και μοναδική αγωνιστική περίοδο (1959-1960) στο ποδοσφαιρικό πρωτάθλημα της Α' Εθνικής Κατηγορίας. Η Παλιά Κοκκινιά είναι προσφυγική συνοικία του ευρύτερου πολεοδομικού συγκροτήματος του Πειραιά, την οποία γεωγραφικά μοιράζονται οι σημερινοί Δήμοι Πειραιώς και Νικαίας - Αγίου Ιωάννη Ρέντη. Η Κοκκινιά (ευρύτερη περιοχή της περιφέρειας του Πειραιά, η οποία δεν συμπίπτει με την Παλιά Κοκκινιά, αλλά απλώς περιλαμβάνει μεταξύ πολλών άλλων περιοχών και ένα τμήμα της τελευταίας) μετονομάστηκε επισήμως σε Νίκαια το 1940.

446. Εννοεί τη Δόξα Δράμας.

447. Εννοεί τον Απόλλωνα Αθηνών (σήμερα: Απόλλωνα Σμύρνης).

448. Βλ. σημ. 286.

449. Εδώ, είναι η δέκατη (=X), κατά σειράν, επιστολή του Σινόπουλου.

450. Βλ. σημ. 284.

